

**LİSE ÖĞRENCİLERİNİN BAĞIMLILIK YAPAN MADDELERE KARŞI
TUTUMLARI İLE SOSYAL DIŞLANMA DURUMLARI ARASINDAKİ
İLİŞKİNİN İNCELENMESİ**

Sinem YEGÜL

ÇOCUK GELİŞİMİ ANABİLİM DALI

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Ayşegül ULUTAŞ KESKİNKILIÇ**

Yüksek Lisans Programı – 2020

**T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**LİSE ÖĞRENCİLERİNİN BAĞIMLILIK YAPAN MADDELERE
KARŞI TUTUMLARI İLE SOSYAL DIŞLANMA DURUMLARI
ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ**

Sinem YEGÜL

**Çocuk Gelişimi Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Programı**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Ayşegül ULUTAŞ KESKİNKILIÇ**

**MALATYA
2020**

İÇİNDEKİLER

ÖZET	vi
ABSTRACT.....	vii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	viii
ŞEKİLLER DİZİNİ	ix
TABLolar DİZİNİ.....	x
1. GİRİŞ.....	1
2. GENEL BİLGİLER	6
2.1. Madde Kavramı	6
2.2. Madde Bağımlılığı	6
2.3. Madde Bağımlılığı Evreleri	6
2.3.1. Psikolojik Bağımlılık	6
2.3.2. Fizyolojik Bağımlılık.....	6
2.4. Bağımlılık Yapıcı Maddeler	7
2.4.1. Sigara (Tütün).....	7
2.4.2. Alkol	9
2.4.3. Esrar	10
2.4.4. Eroin.....	12
2.4.5. Ecstasy	13
2.4.6. Kokain.....	14
2.4.7. Uçucu Maddeler.....	15
2.5. Madde Bağımlılığın Nedenleri	16
2.5.1. Kişisel Nedenler.....	16
2.5.2. Sosyal Nedenler	17
2.6. Madde Bağımlılığı ve Ergenlik Dönemi.....	18
2.7. Madde Bağımlılığıyla Mücadele	20
2.7.1. Birincil Önleme (primary prevention)	21
2.7.2. İkincil Önleme (secondary prevention)	21
2.7.3. Üçüncül Önleme (tertiary preventon)	22
2.8. Madde Bağımlılığı ile Mücadele Eden Kurum ve Kuruluşlar	22
2.8.1. Arz ile Mücadeleden Sorumlu Kuruluşlar	23

2.8.2. Talep Azaltımı, Tedavi ve Rehabilitasyondan Sorumlu Kuruluşlar.....	23
2.9. Dışlanma	24
2.10. Sosyal Dışlanma	24
2.11. Ergenlik Döneminde Sosyal Dışlanma	25
3. MATERYAL VE METOT	28
3.1. Araştırmanın Modeli.....	28
3.2. Evren.....	28
3.3. Örneklem	28
3.4. Veri Toplama Araçları	29
3.4.1. Kişisel Bilgi Formu.....	29
3.4.2. Bağımlılık Yapan Maddelere Karşı Tutum Ölçeği.....	30
3.4.3. Sosyal Dışlama Ölçeği.....	30
3.5. Verilerin Analizi	31
4. BULGULAR.....	32
4.1. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Demografik ve Aile Bilgilerine Ait Frekans ve Yüzde Dağılımları.....	32
4.2. Araştırmada Kullanılan Bağımlılık Yapan Maddelere Karşın Tutum Ölçeğine İlişkin Bulgular ve Yorumlar	37
4.3. Araştırmada Kullanılan Sosyal Dışlanma Ölçeğine İlişkin Bulgular ve Yorumlar	41
4.4. Bağımlılık Yapan Maddelere Karşın Tutum Ölçeği ile Sosyal Dışlanma Ölçeğine İlişkin Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Kişisel ve Ailevi Bilgilerine Dair Bulgular ve Yorumlar	42
5. TARTIŞMA	63
6. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	67
KAYNAKÇA.....	70
EKLER.....	82
EK-1. Özgeçmiş.....	82
EK-2. Etik Kurul Onayı.....	83
EK-3. Kişisel Bilgi Formu	84
EK-4. Bağımlılık Yapan Maddelere Karşı Tutum Ölçeği	86
EK-5. Sosyal Dışlanma Ölçeği	88
EK-6. Sosyal Dışlanma Ölçeğini Kullanım İzni.....	89
EK-7. Bağımlılık Yapan Maddelere Karşı Tutum Ölçeğini Kullanım İzni.....	90

TEŞEKKÜR

Çalıőmamın baőından sonuna kadar yardımlarını esirgemeyen, akademik becerilerinin yanında manevi desteğini hissettiğim ve tezimin tamamlanmasında sonsuz katkısının olduğu tez danıőmanım değerli hocam Doç. Dr. Ayşegül ULUTAŞ KESKINKILIÇ'a,

Hayatımın her anında yanımda olan, desteklerini esirgemeyen, tezimi bitirmemde manevi desteklerini hissettiğim canım aileme,

Yüksek lisans eğitimi ve tez sürecinde her zaman yanımda olan, maddi ve manevi desteğini esirgemeyen canım abim Özgür YEGÜL'e sonsuz teşekkür ederim.

ÖZET

Lise Öğrencilerinin Bağımlılık Yapan Maddelere Karşı Tutumları ile Sosyal Dışlanma Durumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Amaç: Bu araştırma lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere karşı tutumları ile sosyal dışlanma durumları arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yapılmıştır.

Materyal ve Metot: Araştırma Elazığ il merkezinde beş farklı lisede öğrenim hayatına devam eden toplam 385 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Nicel araştırma teknikleri kullanılarak yapılan çalışmanın istatistiksel analizleri SPSS 15.0 paket programı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Veri dasetinin faktör analizine uygun olup olmadığını belirlemek amacıyla Normallik Testi, Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) Testi ile Bartlett Küresellik Testi (Bartlett test of Sphericity) yapılmıştır. Ölçekler arasındaki ilişkilerin tespit edilmesi için Pearson Çarpım Momentler Korelasyon Katsayısı analizi ve Regresyon analizi yapılmıştır.

Bulgular: Öğrencilerin bağımlılık yapan maddelere karşı tutum ölçeğinde cinsiyet, yaş ve sınıf düzeyine göre anlamlı fark gösterirken; kardeş sayısı, ailenin kaçınıcı çocuk olma durumu, anne ve babanın hayatta olup olmama durumu, anne-babanın birliktelik durumu, çocuğun kimin yanında kaldığı, aile tipine, anne ve baba eğitim durumu değişikliğine göre anlamlı farklılık saptanmamıştır. Sosyal dışlanma ölçeği ile ölçeğin alt boyutları olan dışlanma ve önemsenmemede; cinsiyet, yaş, sınıf düzeyi, kardeş sayısı, ailenin kaçınıcı çocuk olma durumu, anne ve babanın hayatta olup olmama durumu, anne-babanın birliktelik durumu, çocuğun kimin yanında kaldığı ve babanın eğitim durumu değişikliğine göre anlamlı bir farklılık saptanmamıştır. Sosyal dışlanma ölçeğinin dışlanma alt boyutunda aile tipine, önemsenmeme alt boyutunda annenin eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. Yapılan regresyon analizi sonucunda ise; gençlerin akranları arasında yaşadıkları dışlanma ve önemsenmeme duyguları ile sosyal dışlanma durumları arasında pozitif bir ilişki olduğu saptanmıştır.

Sonuç: Araştırmada öğrencilerin bağımlılık yapan maddelere karşı negatif bir tutum içinde oldukları ve bağımlılıktan akranları tarafından kısmen de olsa sosyal dışlanmışlık duygusunu yaşayabilecekleri için bağımlılığı olumluamadıkları söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Bağımlılık, madde bağımlılığı, sosyal dışlanma.

ABSTRACT

Investigation of the Relationship between High School Students' Attitudes towards Addictive Substances and Social Exclusion Status

Objective: This research was made to investigate the relation between attitude of the students on addictive substances and social exclusion.

Materials and Methods: This research was made with 385 participants who are studying different 5 high schools in Elazığ province. Statistical analysis of research with quantitative research techniques was made by using SPSS 15.0 packet programme. Normality Test, Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) Test and Bartlett Test of Sphericity were performed to determine whether the data data is suitable for factor analysis. The Pearson product-moment correlation coefficient (Pearson correlation coefficient) analysis and Regression analysis were performed to determine the relationships between the scales data.

Findings: While the students' attitude scale about addictive substances showed a significant difference according to gender, age and grade level; No significant difference was found according to the number of siblings, the number of children in the family, whether the mother and father were alive or not, the status of the parent's association, who the child was with, the type of family, and the educational status of the mother and father. In social exclusion scale and sub-dimensions of the scale, exclusion and consideration; There was no significant difference in terms of gender, age, grade level, number of siblings, number of children in the family, whether parents were alive or not, the status of the parent's association, who the child was with, and the educational status of the father. In the sub-dimension of the social exclusion scale, there is a significant difference according to the family type, and the educational status of the mother. As a result of the regression analysis; It has been determined that there is a positive relationship between the feelings of exclusion and neglect among students and their social exclusion.

Results: In the study, it can be said that the students have a negative attitude on addictive substances and they are away from addiction because they may experience social exclusion feeling among compeers even partially

Keywords: Addiction , Substance addiction , Social exclusion

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

THC	: Tetrahidrokannabinol
MDMA	: 3,4-metilendioksimethamfetamin
TUBİM	: Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi
TAPDK	: Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumu
RTÜK	: Radyo ve Televizyon Üst Kurulu
MASAK	: Mali Suçları Araştırma Kurulu
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
SDÖ	: Sosyal Dışlanma Ölçeği
EOÖ	: Ergenler İçin Ostrasizim Ölçeği
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
EMCDDA	: Avrupa Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil No.	Sayfa No.
Şekil 3.1. Power Analizi Formülü	29

TABLolar DİZİNİ

Tablo No.	Sayfa No.
Tablo 4.1. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Cinsiyetlerine İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları.....	32
Tablo 4.2. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Yaşlarına İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları	32
Tablo 4.3. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Okuduğu Sınıflara İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları.....	33
Tablo 4.4. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Kardeş Sayısına İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları.....	33
Tablo 4.5. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Ailenin Kaçınıcı Çocuğu Olduğuna İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları	34
Tablo 4.6. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Anne ve Baba Sağ/Ölü Olma Durumuna İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları.....	34
Tablo 4.7. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Anne Babalarının Medeni Durumlarına İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları.....	35
Tablo 4.8. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Velayetine/Vasisine İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları.....	35
Tablo 4.9. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Aile Tipine İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları	36
Tablo 4.10. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Annelerinin Eğitim Durumuna İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları	36
Tablo 4.11. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Babalarının Eğitim Durumuna İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları	37
Tablo 4.12. Bağımlılık Yapan Maddelere Karşın Tutum Ölçeğine İlişkin Frekans, Ortalama ve Standart Sapma Dağılımına Dair Bulgular.....	38
Tablo 4.13. Sosyal Dışlanma Ölçeğine Verilen Puanların Ortalama ve Standart Sapma Değerlerine Dair Bulgular.....	41

Tablo 4.14. Sosyal Dışlanma Ölçeğine Dair İstatistiki Değerler	42
Tablo 4.15. Bağımlılık Yapan Maddelere Karşı Tutum Ölçeği ve Sosyal Dışlanma Ölçeğine Dair İstatistiki Değerler	42
Tablo 4.16. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Sosyal Dışlanma Durumları ile Bağımlılık Yapan Maddelere Karşı Tutum Puanlarının Cinsiyet Değişkenine Göre Anlamlı Bir Farklılık Gösterip Göstermediğini Belirlemek Üzere Yapılan t Testi Sonuçları	43
Tablo 4.17. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Sosyal Dışlanma Durumları ile Bağımlılık Yapan Maddelere Karşı Tutumları Yaş Değişkenine Göre Anlamlı Bir Farklılık Gösterip Göstermediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis Testi Sonuçları	45
Tablo 4.18. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Sosyal Dışlanma Durumları ile Bağımlılık Yapan Maddelere Karşı Tutumları Okunan Sınıf Seviyesi Değişkenine Göre Anlamlı Bir Farklılık Gösterip Göstermediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis Testi Sonuçları	47
Tablo 4.19. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Sosyal Dışlanma Durumları ile Bağımlılık Yapan Maddelere Karşı Tutumları Kardeş Sayısı Değişkenine Göre Anlamlı Bir Farklılık Gösterip Göstermediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis Testi Sonuçları	49
Tablo 4.20. Araştırmamıza Katılan Öğrencilerin Sosyal Dışlanma Durumları ile Bağımlılık Yapan Maddelere Karşı Tutumlarının Ailelerindeki Kaçınıcı Çocuk Olduğuna Dair Değişkene Göre Anlamlı Bir Farklılık Gösterip Göstermediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis Testi Sonuçları	51
Tablo 4.21. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Sosyal Dışlanma Durumları ile Bağımlılık Yapan Maddelere Karşı Tutumları Annenin Hayata Olup Olmaması Değişkenine Göre Anlamlı Bir Farklılık Gösterip Göstermediğini Belirlemek Üzere Yapılan Mann-Whitney Testi Sonuçları	52

Tablo 4.22. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Sosyal Dışlanma Durumları ile Bağımlılık Yapan Maddelere Karşı Tutumları Babanın Hayata Olup Olmaması Değişkenine Göre Anlamlı Bir Farklılık Gösterip Göstermediğini Belirlemek Üzere Yapılan Mann-Whitney Testi Sonuçları	53
Tablo 4.23. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Sosyal Dışlanma Durumları ile Bağımlılık Yapan Maddelere Karşı Tutumlarının Anne Babanın Medeni Durumu Değişkenine Göre Anlamlı Bir Farklılık Gösterip Göstermediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis Testi Sonuçları	54
Tablo 4.24. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Sosyal Dışlanma Durumları ile Bağımlılık Yapan Maddelere Karşı Tutumlarının Yanında Yaşanılan Ebeveyn Değişkenine Göre Anlamlı Bir Farklılık Gösterip Göstermediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis Testi Sonuçları	55
Tablo 4.25. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Sosyal Dışlanma Durumları ile Bağımlılık Yapan Maddelere Karşı Tutumlarının Yaşanılan Aile Tip Değişkenine Göre Anlamlı Bir Farklılık Gösterip Göstermediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis Testi Sonuçları	56
Tablo 4.26. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Sosyal Dışlanma Durumları ile Bağımlılık Yapan Maddelere Karşı Tutumları Anne Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Anlamlı Bir Farklılık Gösterip Göstermediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis Testi Sonuçları	57
Tablo 4.27. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Sosyal Dışlanma Durumları ile Bağımlılık Yapan Maddelere Karşı Tutumları Baba Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Anlamlı Bir Farklılık Gösterip Göstermediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis Testi Sonuçları	59
Tablo 4.28. Sosyal Dışlanma Ölçeği ve alt boyutları ile Bağımlılık Yapan Maddelere Karşı Tutum Ölçeği arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere yapılan Pearson Çarpım Momentler Korelasyon Katsayısı	60
Tablo 4.29. Sosyal Dışlanma Ölçeği ve alt boyutları arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere yapılan Regresyon Analizi	61

1. GİRİŞ

Toplum sorunlarının en başında madde bağımlılığı gelmektedir. Madde bağımlılığındaki kişi sayısının sürekli artış göstermesi bu sorunun daha da büyümesine sebep olmaktadır. Madde bağımlılığına bağlı olarak toplumda birçok olumsuz sorunlar ortaya çıkmaktadır (1).

Toplumların mücadele ettiği hastalıklar arasında önemli bir yere sahip olan madde bağımlılığı yer almaktadır. Madde bağımlılığı hastalığı genç yetişkinler ve ergenler arasında yaygın görülmektedir. Bu durum toplumların geleceğini de olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle madde bağımlılığını önlemeye ve madde bağımlılığına yönelik tedavi çalışmaları yürütülmektedir (2).

Madde bağımlılığı sorunu hem dünyada hem ülkemizde ergen ve gençleri olumsuz etkileyen ruhsal, biyolojik ve sosyal boyutları olan bir sağlık problemidir. Bu problemin artmasının nedenleri arasında; kentsel nüfusun artışı, kentlerde bulunan gençleri kültürel ve spor faaliyetlerine yönlendirecek uygun imkânların olmaması sayılabilir (3).

Ülkemizde de madde bağımlılığı kontrol altına alınmaya çalışılmaktadır. Alınan tüm müdahalelere rağmen yine de madde kullanan nüfus her geçen gün artmaktadır. Bunun nedenleri arasında ülkemizin coğrafi konumu ve transit geçişleri üzerine olması sayılabilir (4). Bu nedenle ülkeye giren çıkan bağımlılık yapıcı maddeleri kontrol etme çalışmaları güçleşmektedir. Bağımlılık yapıcı maddeler ülkemize yasa dışı yollardan girmekte, üretilmekte ve kullanılmaktadır. Bağımlılık yapıcı maddelerin kullanımında yaş ortalaması her geçen gün daha da düşmektedir (5).

Uyuşturucu ve bağımlılık yapıcı maddeler bütün yaş grupları için tehlike oluşturmaktadır. Fakat ani duygusal ve davranış değişikliklerinin çok olduğu ve kimlik arayışı içinde olan ergenlik dönemindeki kişi için daha çok tehlike oluşturmaktadır. Son yıllarda lise öğrencilerinde madde kullanımının artması ve yaygınlaşması bu tehlikeyi açıkça ortaya koymaktadır (6).

Ergenlik dönemi; psikolojik ve fizyolojik değişimlerin olduğu, beden yapısının hızlı bir şekilde değiştiği, çocukluk döneminden yetişkinlik dönemine bir geçiş aşamasıdır.

Bu dönemde, kişideki çocukluk dönemindeki tutum ve davranışların yerini yetişkinlik tutum ve davranışları almaktadır. Kişi cinsiyet rollerine uygun davranışlar sergilemekte ve yetişkin rolüne sosyal ve psikolojik olarak hazırlanır. Kişi, bu dönemdeki gelişim görevlerini sağlıklı bir şekilde tamamlaması gerekir. Herhangi bir olumsuzluk yaşaması kişinin topluma uyum sağlamasını güçleştirecektir (7). Topluma uyum sağlamada güçlük yaşayan ergen bağımlılık yapıcı maddelere yönelebilmektedir.

Anne- babanın olumsuz yaklaşımları, olumsuz ebeveyn tutumları, anne-babanın yanlış rol model olması gibi nedenler de ergeni, madde kullanımına yönlendirebilmektedir. Sağlıklı bir aile yapısının olmaması nedeniyle ergen ailesiyle çatışma yaşayabilir. Anlaşılmadığını düşünüp aileden uzaklaşabilir. Ergen; onay gördüğü, takdir edildiği, kendisini mutlu hissettiği arkadaş grubuna yönelir. Yanlış olduğunu bile bile arkadaş grubundan kopmamak, dışlanmamak için de bazen olumsuz davranışlar sergileyebilir. Sorun yaşayan ergen bu olumsuz sorunlardan uzaklaşmak isteyebilir. Bunun için de maddeye yönelebilir (8).

Ergenlik döneminde akran ilişkileri zirveye ulaşır. Akranları tarafından dışlanan, önemsenmeyen ergen zor bir dönem geçirir. Çevresine uyum sağlamada güçlük çeker. Akran ilişkileri bazen ergen için olumsuz da olabilmektedir. Ergen arkadaş grubundan dışlanmamak, onay görmek için her yolu ve her seçeneği dener. Ergen, arkadaş çevresinin yönlendirilmesiyle kötü alışkanlıklara başlayabilir. Sigara, alkol, uyuşturucu vb. bağımlılık yapan maddeleri kullanıp, bağımlı hale gelebilir.

Bağımlılık yapan madde kullanımı günümüzün en önemli toplumsal sorunlarından. Bağımlılık; kişilerin sosyal ve psikolojik yapısını olumsuz etkiler. Kişilerin yaşam kalitesini düşürür ve kişinin yaşadığı çevreyle uyumunu bozan bir sorundur. Ergenlik dönemi, bireyin hayatında diğer dönemlere oranla daha fırtınalı geçer. Ergen bu dönemde yeni bir birey olma yolunda ilerler (3). Bu dönemde pek çok sorunla karşı karşıya gelir. Bazı sorunlar olumlu sonuçlanırken bazı sorunlar olumsuz sonuçlanabilir. Madde kullanımı da ergenlik döneminde olumsuz sonuçlanan problemlerden birisidir.

Birey madde kullanımı nedeniyle toplum tarafından hoş karşılanmaz. Toplum; madde bağımlılığını ahlaki ve sosyal bir problem olarak kabul etmektedir. Bu nedenle madde kullanan bireyleri toplum kabul etmekte zorlanır ve bireyleri dışlayıp, ötekileştirebilir (9).

Konuyla ilgili birçok çalışma çeşitli hedef kitleler üzerinde ayrı ayrı yapılmıştır. Kurupınar (3) ortaöğretim öğrencilerinde görülen madde bağımlılığı alışkanlığı ve yaygınlığını, Öztürk (9) üniversite öğrencilerinde madde bağımlılığı farkındalığı ve yaşam doyumu arasındaki ilişkiyi, Akyar (10) okullarda madde bağımlılığını önlemede yönetici ve öğretmenlerin rolünü, Buğdaycı (11) üniversite öğrencilerinin sigara alkol ve madde kullanımını etkileyen sosyal kültürel ve ekonomik süreçleri, Aksoy (12) lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumlarını ve bu tutumlara etki eden değişkenleri, Aydın (13) toplumsal dışlanma ve aidiyet kıskacında bağımlı gençliğini incelemiştir. Fakat hem madde bağımlılığında bağımlılık yapan maddeleri kullanma potansiyel grup olarak kabul edilen hem de sosyal dışlanmanın büyük bir sorun olduğu lise öğrencileriyle çalışmaların az sayıda olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere karşı tutumları ile sosyal dışlanmalarının birlikte incelendiği çalışmalara rastlanılmamıştır.

Bu araştırmanın temel problemi ‘‘Lise öğrencilerinin sosyal dışlanma durumları, bağımlılık yapan maddelere karşı tutumlarına göre değişmekte midir?’’ şeklinde olmuştur.

Bu araştırmanın, çalışmanın amacı, ‘‘Lise öğrencilerinin sosyal dışlanma durumları, bağımlılık yapan maddelere karşı tutumlarına göre değişmekte midir?’’ sorusuna yanıt aramaktır. Bu ana amaca uygun olarak belirlenen alt amaçlara aşağıda yanıt aranmıştır.

Araştırmanın Alt Amaçları

Araştırmanın ana amacına uygun olarak belirlenen alt amaçlar şunlardır:

a. Lise öğrencilerinin sosyal dışlanma durumları ile bağımlılık yapan maddelere karşı tutumlarına etkisinin öğrencinin;

- Cinsiyetine
- Yaşına
- Sınıf düzeyine
- Kardeş sayısına
- Annenin hayatta olma durumuna

- Babanın hayatta olma durumuna
- Anne-babanın birliktelik durumuna
- Kimin yanında ikamet ettiğine
- Aile tipine
- Annenin eğitim durumuna
- Babanın eğitim durumuna göre anlamlı düzeyde farklılık göstermekte midir?

b. Lise öğrencilerinin sosyal dışlanma durumları ile bağımlılık yapan maddelere karşı tutumları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Bağımlılık yapan madde kullanımı ve arkadaşları tarafından dışlanma sorunları yoğun olarak ergenlik döneminde görülmektedir. Ergenlik dönemi bedensel değişimin yanı sıra akran ilişkilerinin önemli olduğu bir dönemdir. Bu nedenle ergenlik dönemi hem bağımlılık yapan madde kullanımı konusunda hem de sosyal dışlanma konusunda potansiyel grup olarak karşımıza çıkmaktadır.

Literatür taraması çalışması sonucunda; sosyal dışlanma ile bağımlılık yapan maddelere karşı tutumlarını nasıl etkilediğiyle alakalı herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Çalışmalarda genellikle üniversite öğrencileri ve kamu çalışanları potansiyel grup olarak belirlenmiştir. Ergenlik dönemindeki bireylerin bağımlılık yapan maddelere karşı tutumlarında potansiyel grubu oluşturduğu göz önünde alındığında, örnekleme ergenlik döneminde olan bireylerin oluşturduğu çalışmalara daha az rastlanmaktadır. Bu durum alanda bir eksiklik olarak görülmektedir.

Ergenlik dönemi; gelişim dönemleri içerisinde en fırtınalı en zor geçen en kritik aşamaları olan, birey için önemli bir dönemdir. Ergenlik döneminde; ergen hayatındaki role hazırlanır. Cinsiyetinin gerektirdiği görevleri yerine getirmeyi öğrenir. Bu dönemde arkadaş ve çevresine uyum sağlamaya çalışır. Ergen bu dönemde tehlikelere açıktır ve kötü alışkanlıklar kazanabilir. Bu özellikler dikkate alındığında ergen grubunun bağımlılık yapan maddelere karşı tutumları ile sosyal dışlanma durumları konularının önemi daha da artmaktadır. Bu sebeple yapılacak olan çalışmanın alanda bir eksikliği gidereceği, alana katkıda bulunacağı ve farkındalık yaratacağı düşünülmektedir.

Araştırmada belirlenen varsayımlar ise şunlardır;

1. Ergenlerin araştırmada kullanılan “Bağımlılık Yapan Maddelere Karşı Tutum Ölçeği” ve “Sosyal Dışlanma Ölçeği”ndeki sorulara içtenlikle ve objektif cevaplar verdikleri varsayılmıştır.

2. Araştırmada kullanılan “Bağımlılık Yapan Maddelere Karşı Tutum Ölçeği” ve “Sosyal Dışlanma Ölçeği” ergenlerin bağımlılık yapan maddelere karşı tutumları ve sosyal dışlanma durumlarını ölçtüğü varsayılmıştır.

3. Çalışmaya katkı sağlayan örneklem grubunun, evreni temsil ettiği varsayılmıştır.

Araştırmanın sınırlılıkları ise şunlardır;

1.2019-2020 eğitim-öğretim yılı güz döneminde Elazığ il merkezinde okuyan 420 lise öğrencisi,

2. Öğrencilerin bağımlılık yapan maddelere karşı tutumlarını belirlemek amacıyla kullanılan “ Bağımlılık Yapan Maddelere Karşı Tutum Ölçeği”nin ölçtüğü nitelikler,

3. Öğrencilerin sosyal dışlanma durumlarını belirlemek amacıyla kullanılan “ Sosyal Dışlanma Ölçeği”nin ölçtüğü nitelikler ile sınırlıdır.

Madde: Madde, bireyin santral sinir sistemini etkileyen kullandıktan sonra bireyde hoşnutluk etkisi oluşturan bağımlılık yapıcı maddelerden herhangi birinin kullanmasıdır (14).

Madde Bağımlılığı: Madde bağımlılığı; vücut sisteminde bir veya daha fazla fonksiyonu bozan olumsuz olarak etki eden maddelerin vücuda alınması, bunun sonucunda zarar gördüğü halde madde alınımını bırakamama durumudur (15).

Dışlanma: Bir yere ya da herhangi bir gruba alınmama hali, dışarıda tutulmak (16).

Sosyal Dışlanma: Sosyal dışlanma kavramı kişileri veya grupları yaşadıkları çevreye tam ya da kısmen bir araya gelmeden dışlayan yapıları içermektedir (17).

2. GENEL BİLGİLER

2.1. Madde Kavramı

Madde; bireyin bedensel yapılarını ve beyin fonksiyonlarını etkileyen, zaman geçtikçe vücutta ve organlarda kalıcı olarak değişiklikler meydana getiren, bireyin hayatında işlevi olmayan, yapay veya doğal olarak bireye keyif veren maddelerdir (18).

2.2. Madde Bağımlılığı

Madde bağımlılığı; uyuşturucu ve alkol gibi maddelerde dâhil olmak üzere alınan aynı zamanda bireyi psikolojik olarak etkileyen maddelerin, tehlikeli ya da zararlı kullanımına denmektedir (19).

2.3. Madde Bağımlılığı Evreleri

Bağımlılık birden ortaya çıkan bir değişiklik değildir. Belirli bir süre zarfında ilerleyen ve gelişen bir durumdur. Farkına varılması güçtür (20).

Bağımlılık evrelerini geleneksel olarak 2 'ye ayrılır. Bu geleneksek evreler şunlardır:

2.3.1. Psikolojik Bağımlılık

Bu evre ilk deneme aşamasındaki maddeye olan özlemi ve maddeyi arayışını kapsar (21). Maddeyi yoğun bir şekilde arama vardır. Maddenin yarattığı etkiyi tekrar yaşama isteği vardır (22).

2.3.2. Fizyolojik Bağımlılık

Maddeye bağımlılık vardır. Bağımlı olunan madde alınmadığında kişide yoksunluk belirtileri oluşur (23). Başlarda az miktarda alınan doz yeterli olurken zaman geçtikçe alınan doz iki-üç katına çıkar. Doz alımına beyin hücreleri de uyum sağlamaya başlar. Belirli dozlarda alınan madde alınmadığında beyin normal olan görevini yapamaz duruma gelir (22).

Çocuklarda ve ergenlerde madde kullanma evreleri ise farklılık göstermektedir. Bu evreler şu şekildedir:

2.3.2.1. Merak ve İlk Deneme: Madde bağımlılığında ilk aşama maddeyi merak etme ve maddeyi kullanmadır. Merak duygusunun yanında maddenin kişide oluşturacağı etkilere karşı bir korku mevcuttur. Kişi bu korkuyu “ Bir kereliğine bir şey olmaz. ”düşüncesiyle ilk aşamayı gerçekleştirmiş olur. Maddeyi denedikten sonra maddeye olan korku azalmış olur. Bu korku diğer denemelerin başlangıcı olur (24).

2.3.2.2 Sosyal Kullanım: Madde kullanımı sosyal ortamlarda devam etmektedir. Maddeyi kişi kendisi gibilerle paylaşır. Bu paylaşımlar artık sosyal etkinlikler haline gelmiştir (18).

2.3.2.3. Operasyonel Kullanım: Kişi bu evrede artık maddeyi özler, maddenin yarattığı etkiden keyif alır. Kişinin zihnini meşgul eder. Madde kişinin hayatında sürekli bir ihtiyaç olarak görülür (25).

2.3.2.4. Bağımlı Kullanım: Kişi artık maddeye bağımlıdır. Hayatına devam etmek için maddeye ihtiyaç duyar (18).

2.4. Bağımlılık Yapıcı Maddeler

Madde bağımlılığında kişide ruhsal, davranışsal ve fiziksel olarak birçok değişime neden olabilecek birtakım bağımlılık yapıcı maddeler vardır (15). Bu maddeler sırasıyla şunlardır:

2.4.1. Sigara (Tütün)

Yaygın olarak en fazla kullanılan bağımlılık yapıcı madde sigaradır. Bağımlılık oranı güçlüdür. Bırakılması kişi için zordur. Bunun kanıtı ise bırakanların %70'i ilk üç ayda tütüne tekrar başlar (12).

Halk sağlığının ciddi sorunlarından biridir. Tüm dünyada tütün mamullerinin tüketimindeki ve üretimindeki hızlı yükseliş; yoksullar, aileler ve dünya çapındaki sağlık sistemleri üzerine önemli sorumluluklar getirmektedir. Sigara tüketimi, sigara dumanı etkisinde kalmanın hastalıklara, çeşitli sakatlıklara, ölüme ve yüksek oranda kullanılan tütün ürünlerinin kansere neden olduğunun bilimsel bir kanıtıdır (26).

Tüm dünya genelinde ortalama olarak yılda 5 milyon insan sigaradan ve sigaranın sebep olduğu bir rahatsızlıktan ölmektedir. Sigarayla ve tütün mamulleriyle mücadele edilmezse ölüm oranı 2030 yılında yılda 10 milyon insana yükselecektir. Ölümlerin %70'inin büyük bir çoğunluğu gelişmekte olan ülkelerde yaşanacaktır. Eğer

sigarayla mücadele edilirse ve tüketimi %50 azaltılırsa 2050 yılına kadar 200 milyon insanın ölümü engellenmiş olacaktır (26).

Sigara insan sağlığı için zararlıdır. İçerisinde nikotin, birçok zararlı ve zehirli madde bulunur. Tütün içerisinde bulunan aktif ve zehirli maddelerden biri de nikotindir. İnsan vücudunda hızlı bir şekilde yayılır. Nikotinin bağımlılık yapıcı özelliği vardır. Nikotin alan bir insan kısa zamanda alışkanlık kazanır. Nikotin almadan rahatlayamaz. Kişi sigarayı kullanmadığında huzursuzluk yaşar, hayatından sigarayı çıkaramaz (27).

Madde ve alkol kullanımına geçmede sigara içenlerin daha yatkın oldukları düşünülmektedir. Sigara içenlerin alkollü maddeleri kullanma oranlarının %12,6 olduğu, yasa dışı olan maddelerin kullanma oranlarının % 13,6 olduğu belirtilmiştir. Bu oranlara karşı, sigara içmeyenlerde alkollü içecek tüketme oranı % 2,5 yasa dışı maddeleri alıp kullanma oranı ise % 3 olarak belirlenmiştir. Bu oranlar, sigara kullanımının diğer bağımlılık yapıcı maddelere geçişi kolaylaştırdığını göstermektedir (12).

Türkiye’de bağımlılık yapıcı maddelerden biri olan sigarayı kullananların çoğunluğunu 20 yaş ve altındakiler oluşturmaktadır. Yapılan araştırmalar neticesinde ülkemizde sigara ve tütün mamullerinin kullanım yaşının daha da düşeceğini göstermektedir. İlköğretim ve liseye devam eden çocukların sigara kullanma oranları %9, lise yıllarında %29-50 aralığında ve üniversite öğrencilerinde ise sigara içme oranı %21-48 olarak belirlenmiştir. Çalışan gençlerde de bu oran %58’dir (28). Bu kullanım oranları azımsanmayacak derecededir.

Sigara ve tütün mamullerinde kişiye zarar verecek maddeler bulunmaktadır. Araştırmalarda bu sayının 4000’den fazla olduğu belirlenmiştir. Bu zararlı maddelerin büyük bir çoğunluğu kansorejendir. Sigara dumanında bulunan nikotin bu maddelerin en önemlilerindedir. Nikotinin insan vücuduna birçok etkisi vardır. Sinir sistemini etkileyip damarların ve kalbin çalışmasını olumsuz etkiler. Nikotinin etkisiyle nabız hızında ve kan basıncıda yükseliş olmaktadır. Aynı zamanda yağ ve kan şekeri oranlarında da artış görülmektedir. Bir diğer zararlı madde ise karbon monoksittir. Tütün bitkisinin tam yanmamasıyla oluşur. Karbon monoksit sigara dumanında %2-6 oranında bulunur. Bu madde hücrelerin kanda bulunan oksijeni kullanmamalarına neden olur. Bunun sonucunda vücuttaki birçok organın çalışmasını olumsuz etkiler. Bu organların en önemlisi ise beyindir. Sigara içenlerde bu zararların yanında diş eti

sorunları, diş renginde kararmalar, sararmalar, koku ve tat hislerinde kayıplar olabilmektedir. Koroner arter rahatsızlığının en önemli nedenlerinden biri de sigara içimidir (29).

Sigara kullanımını bırakmak insan vücudunda birden çok iyileşmeyi sağlamaktadır. Sigarayı bıraktıktan 20 dakika sonra kişinin hızlı nefes alıp vermesi düzelir, nabızı normalleşir. 8 saat sonrasında kanda bulunan oksijen oranı normalleşir. 24 saat sonrasında vücuttan karbon monoksit atılır. 48 saat sonrasında koku duyusundaki ve tat duyusundaki azalmalar normal haline gelir. 72 saat sonrasında nefes alıp vermek daha da kolaylaşır, kişinin enerjisi artar. 2-12 hafta sonra vücuttaki kan dolaşımı düzelmiş olur, tıkanmalar ve yorulmalar azalır. 3-9 ay sonrasında akciğerlerin performansında % 5 ile % 10 oranında artış olur. 12 ay sonrasında kalp rahatsızlıklarına yakalanma oranı % 50 azalma olur. 12-36 ay sonrasında mesane kanserine yakalanma oranı da %50 azalmış olur. 10-15 yıl sonrasında da kalp krizi yaşama olasılığı sigara kullanmayanlarla aynı düzeye gelmiş olur. Akciğer kanseri olma olasılığı yarı yarıya düşmüş olur (27).

2.4.2. Alkol

Alkol maddesi ya da içki içerisinde etanol barındıran bir içecek türüdür. Etanol, sakinleştirici veya ilaç olarak kullanılmaktadır. Pek çok ülkede satışı yasalarla denetim altındadır. Alkolün birçok çeşidi bulunmaktadır. Bunlar; ispirto, parfüm, boya gibi daha birçok maddenin içinde alkol vardır. Alkol sanayi alanında da kullanılır (30).

Alkollü içeceklerde etil alkol (etanol) kullanılır. Saf etil alkol renksizdir, yakıcı bir tattadır. Üzüm ve arpa gibi meyve ve tahılların yapısındaki şekerlerin fermantasyonundan oluşur (30).

Fermantasyon sonucunda oluşan birada %4-8 oranında, şarapta %9-14 oranında alkol bulunur. Distilasyon sonucunda ise votka, rakı, rom, cin, viski ve brandy gibi içeceklerde bulunan alkol oranı %35-45'tir (31).

Dünya nüfusunda ortalama olarak 2 milyar insan alkol ve alkollü içecekler tüketmektedir. Bu insanların yaklaşık olarak 76 milyonu alkol bağımlısıdır. Alkol ve alkollü içeceklerin kullanımına bağlı olarak yılda 1 milyon 800 bin insan yaşamını yitirmektedir (32).

Türkiye’de yaklaşık olarak 17 milyon insan alkol kullanmaktadır. Alkole ilk başlama yaşı 11’dir. Başlama yaşı küçüldükçe insanın ileriki yaşlarında bağımlı olma ihtimali o derece yükselir (32).

Alkol gibi madde bağımlılıklarına başlamanın tek bir sebebi yoktur. Kişiyi etkileyen toplumsal, psikolojik ve çevresel etmenler alkol veya madde bağımlılığına neden olmaktadır. Bazı ailelerde alkol probleminin olması, genetik yatkınlığı da akla getirmektedir. Kişinin beyin yapısındaki kimyasal etmenlerin de maddeye bağımlılığı düşündürmektedir (33).

Alkol alan kişi bağımlılığı kabul etmek istemez. Kişi kendini kontrol edeceğini düşünür. “Herkes alkol bağımlısı olur, ama ben olmam, içsem de bana hiçbir şey olmaz, istersem, hemen alkolü bırakırım.” gibi düşüncelerle alkol alımına devam eder. Kişi kendindeki yanlışı, hatayı görmek istemez. Bu yüzden de bağımlılıkla olan mücadele dönemi daha da uzar (34).

Alkol bağımlılığı kişinin hem sağlığını hem de günlük hayatını olumsuz etkiler. Bağımlılık sonucunda kişinin sosyal faaliyetlerinde ve iş hayatında aksaklıklar çıkmaya başlar. Alkollü haldeyken; kişide işe gidememe ve sonucunda işini kaybetme, saldırgan davranışlar gösterme gibi durumlar görülebilir. Kişi ailesiyle ya da çevresiyle alkol kullanımıyla ilgili sorunlar yaşayabilir (35).

Kişi alkol almadığında birçok belirti meydana gelir. Kişide; titreme, huzursuzluk ve terleme gibi fiziksel belirtiler görülür. Algıda ve bellekte bazı problemler; bunun sonucunda nöbetler görülebilmektedir. Bu sorunlara tıbbi bir müdahale yapılması gerekmektedir (36).

2.4.3. Esrar

Esrar kullanımı ilkel toplumlarda yaygınlaşarak, uluslararası bir boyuta ulaşmıştır. Toplumların genç kesimleri yaşadıkları çağın biyolojik, toplumsal ve psikolojik özellikleri nedeniyle dünyada risk grubunu oluşturmaktadır. Esrar hem dünyada hem de Türkiye’de yaygın olarak kullanılan bir maddedir (37).

Esrar genel olarak toz şeklinde olup kınaya benzemektedir. Hint keneviri bitkisinin yapraklarından esrar elde edilir. Toz esrarın naylon ya da selafon içerisinde ısıtılıp sıkıştırılması sonucunda plaka esrar oluşur. Esrar, en genel haliyle Hint

kenevirinin reçineli olan yaprakları koparılıp kurutulduktan sonra, toz haline getirilir. Toz haline getirildikten sonra elekten geçirilir ve esrar elde edilir (4).

Esrar bitkisinin içerisinde Cannabis sativa bulunur. Hint kenevirinin yapraklarından ve çiçek kısımlarından elde edilen bir üründür. Etkin ana maddesi THC/tetrahidrokannabinol'dür (38). THC maddesi kişiyi etkiler. Hafıza, kavrama, acı algısı, ödül ve motor faaliyetlerinden sorumlu reseptörler THC maddelerinde bulunur (39).

THC maddesi orbitofrontal korteksi ve hipokampusu etkiler. Bu bölgeler kişide hafızayı ve dikkati etkiler. Esrar kullanımından sonra hafızada ve düşünmede problemler çıkmaya başlar. Kişinin öğrenme yeteneğini azalır (40).

Esrar genel olarak sigara gibi kullanılmaktadır. Sarılmış bir sigaranın içerisinde ortalama olarak 0,5 gram ile 1 gram miktarlarında esrar bulunur. THC %20-%70 oranlarında bulunur. Kova ya da bong denilen bir yöntemle kullanılmaktadır. Bu yöntemler dışında esrar çay olarak ya da keke karıştırılarak içilmektedir (39).

Esrara başlama nedenlerinin en önemlilerinden merak duygusudur. Esrarla ilgili inandırıcı olmayan birçok bilgi mevcuttur. ‘‘ Esrar bitirir, öldürür, söndürür.’’ gibi yanlış inanışlar merak duygusunu daha da arttırmıştır (41). Başka kullanım nedenleri arasında; gençlerin heyecan arayışı, arkadaş grubuna dâhil olma, arkadaş baskısı sayılabilir (42).

Esrar kullanımının bağımlılık yapmadığı inancı hâkimdir. Bağımlılık yapsa bile psikolojik olarak bağımlılık yaptığına yönelik bir düşünce vardır. Yapılan araştırmalar ise esrarın psikolojik ve fiziksel bağımlılık yaptığını göstermiştir. Esrarla ilgili yapılan bir araştırmada esrar kullanıcıların %35'nin esrarı bırakmak istedikleri ama bırakamadıkları, %24 'ü esrarı kullandıkları ve esrar kullanımı nedeniyle problemler yaşadıkları halde bırakamadıklarını, %13'ü ise esrar kullanımını denetime alamadıklarını bildirmişlerdir. Esrar kullanıcıların %20 'si ise esrarı almadıklarında gerginlik ve huzursuzluk yaşadıklarını bildirmişlerdir (41).

Esrar kullanıcısı esrar alımını bıraktığında gözle görülen bir kriz geçirmez; fakat kişide baş dönmesi ve ağrısı, nefes alıp vermede zorlanma, çalışmada isteksizlik ve küçük basit dalgınlıklar görülebilir (43).

Esrar kullanıcısı esrarı bırakmak için ciddi anlamda bir adım atmalıdır. İlaçla tedavisi bulunmamaktadır. Esrar alımı kesildiğinde kişide sık sık depresyon sorunu görülür. Depresyon için alınan antidepresan ilaçlar faydalı olabilir. Bu ilaçlar aynı zamanda kişinin öz kontrolünü sağlar. Tedavinin devamında antipsikotik ilaçlar kullanılabilir (20).

2.4.4. Eroin

Eroin maddesi afyondan üretilir. Başlarda bağımlılık yapmadığı düşünülmüş, sonradan bağımlılık yaptığı ortaya çıkmış ve yasaklanmıştır. Beyaz toz olarak bulunur. Eroin , “güçlük ve etkisi yüksek” anlamına gelen “heroin” kelimesi Türkçemize “eroïn” şeklinde çevrilmiştir (44).

İlk 1899 ‘da Bayer fabrikasında eroïn sentezi yapılmıştır. Morfin maddesinden daha etkili bir maddedir. Eroïn maddesi açık kahverenginde ve toz halinde satılır. Piyasada eroïn; Eyç(H), peynir, beyaz ve toz isimleriyle bilinir (45).

Eroïn; dünyada en fazla Pakistan, Afganistan ve İran gibi pek çok ülkelerde yetiştirilip, üretilmektedir. Ülkemizde de bulunmaktadır. Özellikle Afyonkarahisar, Denizli, Isparta, Kütahya ve Burdur şehirlerinde yetiştirilmektedir (20).

Son yıllarda eroïn Amerika’da ciddi bir toplumsal sorun haline gelmiştir. Yasaklanmasına rağmen tıbbi verilerde 50.000’den fazla kişinin eroïn kullandıkları tespit edilmiştir. Eroïn temini bağımlı için zor olmamaktadır. Özellikle gençler bağımlılar arasında bulunmaktadır (46). Eroïn maddesine bağımlılık kısa bir süreci kapsar.

Düzenli alımlarda eroïn bağımlılığı oluşmakta ve kişide istenmeyen psikolojik ve fiziksel değişiklikler meydana gelmektedir (47). Doz alımı arttıkça ölüme bile neden olmaktadır. Eroïn kullanımında kişide birçok değişiklikler meydana gelir. Bu değişiklikler: konuşma ve hareket fonksiyonlarında yavaşlama, gevşeme, rahatlama, vücut ısısının yükselmesi, yüz kızarıklığı, gözbebeğinin ciddi bir şekilde küçülmesidir (48).

Eroïnün etkisi insan vücudunda 6-8 saat sonrasında sonlanır. Kişide ciddi bir şekilde yoksunluk belirtileri görülür. Kas ağrıları, kramplar, burun akıntısı, göz yaşarması, uykusuzluk, ishal gibi belirtiler sayılabilir. Kişi bu yoksunluk belirtilerini yaşamamak için eroïn alımını altı saatte bir yenilemektedir (48). Bağımlı kişi günlük 50

miligram eroin tüketmektedir. Eroin bağımlısı bir kişi ilk 3 ay içinde kendini kontrol etmeyi başarabilirse tedavi olabilir. Kendini kontrol etmeyi başaran kişilerin iyileşme şansları % 10'dur (49).

2.4.5. Ecstasy

Ecstasy maddesi kimyasal olarak tanımlanmış olan N-metil-3,4-metilendioksi-amfetamin veya 3,4-metilendioksimethamphetamin maddelerin kimyasal bileşiminden oluşur (50).

Halüsinojen maddeleri arasındaki ana uyuşturucu maddesi olarak bilinen, kimyasal baz şeklinde bulunan amfetamin MDMA (3-4 metilenedioksimetamfetamin)'dir. Başlarda ecstasy MDMA'nın piyasadaki ismi olarak kullanılmıştır. MDA, MMDA, MDEA ve TMA bu grupta bulunan diğer maddelerdir. Ecstasy bu maddelerin hepsini kapsamaktadır (12).

Ecstasy maddesi genel olarak kapsül ya da tablet halinde satılır. Pembe, beyaz, sarı, kahverengi kapsüller ya da tabletlerdir. Bazı tablet ya da kapsüllerin üstünde kalp, kuş gibi resimler bulunur (48).

Ecstasy çeşitli isimlerle bilinmektedir. Türkiye'de "Şeker, Çılgın Max, 007, Mitsubishi, Roket, Pıt", ABD'de ve Avrupa'da "At, Baklava, Armani, Coca Cola, Butterfly, Cherry, Elmas, Coro, Kiraz, Fish, Ferrari, Mercedes, Pokemon, Yin Yang, Rolex, Yüzde 5" olarak bilinmektedir (45).

Ecstasy (MDMA) maddesini kişi ağız yoluyla alır. Yarım saat ile bir saat arasında etkisini gösterir (41). Ecstasy, kullanıcılar arasında çok popülerdir. Bu popülaritesini kişinin arzularını ve isteklerini uyarması etkiler (51).

Ecstasy (MDMA) maddesinin yan etkileri arasında yorgunluk, terleme, kalp atış hızının artması, kas spazmları ve yorgunluk sayılabilir. Bu yan etkiler dışında kişinin merkezi sinir sistemi, kalp, karaciğer, kas, böbrek fonksiyon bozukluklarına neden olmaktadır (52).

Ecstasy kullanıcıları madde miktarını artırdıkları ve ecstasy almadıkları zaman yoksunluk belirtileri yaşadıklarını belirtmişlerdir. Madde, kişinin psikososyal fonksiyonlarını yerine getirmede ve belli bir süre sonra eğlenemediklerine neden olmaktadır (41).

Ecstasy (MDMA) kullanımı Dünya’da ve Türkiye’de hızla artmaktadır (53). Türkiye’de yasa dışı satılan uyarıcı tabletlerin arasında en etkili olanı ecstasydir. Uyarıcı tablet yapısında olan tabletlerin hepsi toplum arasında ecstasy olarak bilinir. Hemen hemen her toplumsal tabakada bu tablet kullanıcılarına rastlanılır. Sentetik uyuşturucu maddelerinin kullanımında ve üretiminde Batı Avrupa ülkeleri gelmektedir. Özellikle Belçika ve Hollanda ülkeleri üretimde baş sıralarda yer almaktadır (54). Üretiminin fazla olması kullanım oranlarını ve bu kullanımlardan etkilenen insan sayısını da artırmaktadır. Bu nedenle ecstasy maddesinin komplikasyonlarına karşı önlem almak gereklidir (53).

2.4.6. Kokain

Kokain maddesi, koka bitkisinin yaprak kısmından üretilir. Beyaz toz halinde bulunur (55). Kokain maddesi aynı zamanda bir alkaloiddir (56).

Kokain kullanımı toplumu ciddi anlamda etkileyen bir halk sorundur (57). Kokain toplum içinde, ‘’ toz şeker, kola, pudra, kok, pırlanta’’ gibi isimlerle bilinmektedir. Kokain bağımlılık yapan bir maddedir. Genel olarak kullanımı ise ezilerek toz haline geldikten sonra buruna çekilmesidir. Aynı zamanda sigara gibi içilebilir veya damara ve deri altına enjekte edilebilir (58). Buruna çekilerek kullanımı kolay olduğu için çoğunlukla oral kullanımına tercih edilir (59).

Dünya ve Türkiye’ de madde, madde bağımlılığı ve madde kullanımı ciddi bir toplum sorunudur. Ulaşım ve iletişim alanındaki gelişmeler bağımlılık yapan maddelere erişimi kolaylaştırmıştır (60). Maddeye ulaşımın bu kadar kolay olması devletleri çözüm yolları aramaya sevk etmiştir. Bu konuda ABD Anayasasında kokain ve afyona yönelik tek tek maddeler halinde toplumu ilgilendiren sağlık sorunları ile ilgili önlemler ve çözümler yer almaktadır (61).

Ülkemizde de kokain bağımlılığı vardır. Kokain maddesi diğer bağımlılık yapan maddelere (esrar, uyarıcı haplar ve eroin) göre daha pahalıdır. Ülkemize Güney Amerika’dan kuryeler yoluyla gelmektedir. Kara yolu, hava yolu ve deniz yoluyla ülkemize giriş yapılmaktadır. Pahalı olan kokain maddesi; bağımlı bireye ruhsal, fiziksel ve çevresel zararlar vermekle beraber bireyi ekonomik anlamda da olumsuz etkiler (62).

Kokain kullanımında bireyde birçok değişiklik görölmektedir. İlk kullanım evresinde kişiye; canlılık, neşe ve keyif verebilir. Kokain kullanımı devam ettikçe kişide; zayıflık, iştahsızlık, huysuzluk, yorgunluk hissi, hissizlik, deride karıncalanma ve gıdıklanma görölür. Kokain alınımı durduğunda ise kişide sinirlilik hali, baş ağrısı, kan basıncının düşmesi gibi durumlar oluşabilmektedir (63). Kokainin aynı zamanda kalp kası üzerindeki toksik etkileri bulunmaktadır. Kokain alımı devam ettikçe kalp kası hastalığına, kalp ritminde bozulmalar hatta ani ölümlere de neden olmaktadır (64).

2.4.7. Uçucu Maddeler

Uçucu maddeler; tıpta, günlük yaşantımızda ve sanayinin değişik kollarında kullanılan maddelerdir. Bu maddelerin içerisinde değişik yapıda petrol türevleri ve kimyasal halde maddeler bulunur. Uçucular; ağız yoluyla ya da buruna nefesle çekilen, kolayca gaz haline dönüşen bu maddeler insan sağlığını ciddi şekilde etkiler (5).

Dünyada ve ölkemizde de uçucu madde kullanımı yoğunluktadır. Özellikle genç yetişkinler ve okul çağı çocuklarında kullanım artmaktadır (65). Uçucu madde kullananların genel olarak yaşları 7-19 arasındadır. Diğer bağımlılık yapıcı maddelere göre uçucu maddelerin yaşı daha düşüktür. Bunun nedeni ise uçucu maddelerin fiyatlarının düşük olması, kolay elde edilir olmasıdır (11). Uçucu madde kullanımında tolerans gelişir. Fiziksel bağımlılık önem teşkil etmez. Uçucu madde kullanımından sonra kişi diğer bağımlılık yapıcı maddeleri kullanmaya başlar (66).

Uçucu madde kullanımı kişi için alternatif bir yaşam biçimidir ya da ‘‘çocuğun eğlencesidir.’’ olarak görölür. Uçucu maddeler; ucuzdur, kolay ulaşılır ve uyuşturucu maddesi gibi de yasadışı değildir (67). Uçucu maddeler arasında; tutkallar, yakıtlar, boya incelticiler, ayakkabı cilaları, yangın söndürücü maddeler ve terlemeyi önleyen maddeler sayılabilir (68). Türkiye’de de en çok kullanılan uçucu maddeler arasında bally, uhu ve tiner sayılabilir (69).

Kişi uçucu maddeleri kullandıkça alışır ve belli bir süre sonra da bağımlılık oluşur (70). Kişi yüksek dozda alırsa nöbetler ve halüsinasyonlar görölür (71). Uçucu madde alan kişinin kıyafetlerinde kimyasal bir koku olur. Nefesleri normalinden farklı kokar. Konuşmasında bozukluklar görölür, kelimeleri doğru telaffuz edemezler. Sarhoşluk hali, mide bulantısı ve iştahsızlık gibi sorunlarda görölür (3). Bunun dışında kişide görölen fiziksel belirtiler ise şunlardır; baş dönmesi, çarpıntı, baş ve karın ağrısı,

solunumda güçlük, kaslarda zayıflık, bulantılar, burun kanaması, gaita ve idrar tutamamadır (10).

Uçucu madde kullanımının tedavisi bazı sebeplerden dolayı zor olmaktadır. Aile sorunları, sosyoekonomik nedenler, antisosyal davranışlar, okul hayatındaki başarısızlıklar, beyin hasarı gibi nedenlerle tedavi güçleşmektedir. Kişiyeye bu dönemde maddeden uzak tutmak ve destekleyici bakım sağlanması gerekmektedir. Belirtileri ortadan kaldırmak için de benzodiazepinler önerilmektedir (72).

2.5. Madde Bağımlılığın Nedenleri

Kişiyi madde kullanımına iten birçok neden vardır. Bu nedenleri maddeye olan merak, kişinin arkadaş çevresi, kişide oluşan zorluklarla başa çıkamayacağı endişesi, büyüdüğünü kanıtlama çabası ve isyan, akran baskısı, kişide meydana gelen ruhsal sıkıntılar, madde satıcılarının tuzakları olarak sıralayabiliriz (73).

Genel olarak madde bağımlılığının nedenlerini kişisel nedenler ve sosyal nedenler olmak üzere 2 grupta inceleyebiliriz.

2.5.1. Kişisel Nedenler

Kişilik, hem biyolojik hem de sosyal etmenlerden etkilenmektedir. Madde bağımlısı olan kişide herhangi bir özel kişilik vardır diyemeyiz. Herkeste madde bağımlılığı oluşabilmektedir. Genel olarak madde bağımlısı olan kişiler; hayatlarını tatmin edici olarak görmezler ve ruhsal durumları kötüdür. Saygı, güven, sevgi ve kendini gerçekleştirme gereksinimlerine ulaşamayanlar uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanımına başlarlar. Madde sayesinde kişi doyuma ulaşır ve kendini güçlü hisseder. Bu duyguları yaşayan kişi maddeyi tekrar almak ister ve bağımlılık oluşur (74).

Madde kullanma nedenleri kişiden kişiye değişiklik göstermektedir. Madde kullanımını tek bir nedene dayandırmak mümkün görünmemektedir. Birçok neden bulunmaktadır. Kişideki davranım bozukluğu, hiperaktivite ve dikkat bozukluğu, okul hayatındaki başarısızlıklar, derslerdeki devamsızlık durumu, yaşlılarının baskısı, özgüven düşüklüğü gibi nedenler madde bağımlılığına neden olmaktadır (75).

Özellikle gençlik döneminde maddeye talep artmaktadır. Kişinin iç dünyasındaki sorunlar, sürekli değişen duygular ve düşünceler, endişeler, sıkıntılar, kaygılar, kontrol etmede zorlandığı coşkular ve çevresiyle yaşanan uyumsuzluklar, sorumluluk almak

istememesi gibi özellikler kişiyi yanlış tercihlere yönlendirebilir (76). Genç bu maddeleri alırken sağlığı için bir sorun olacağını, kendisini nasıl etkileyeceğini düşünmez (77).

Madde bağımlılığında kişinin aile yapısı da çok önemlidir. Anne, babanın ya da ailedeki diğer bireylerin kişinin dünyasında izler bırakır. Aile, kişinin toplumsal kimlik ve görevini de oluşturmasına yardımcı olur. Kişinin ilk sosyalleşmesi ailede olur. Bu sosyalleşme tecrübelerini kazanırken gördüğü davranışları model alır. Ailedeki bozuk kişiliğe sahip ve kötü alışkanlığı olan birey diğer aile üyeleri için risk oluşturacaktır (76). Bunlara ek olarak aile içi şiddet, cezalar, anne- babanın ayrı yaşamaları ya da boşanma durumları, ailedeki çocuk ihmal ve istismar durumları, yaşanılan yerin sorunları, yoksulluk, anne- baba kaybı ya da yakın akrabasının kaybı, ailenin sosyo-ekonomik durumunun kötü olması da risk faktörleri artırmaktadır (77). Madde bağımlılığı durumunda aileye büyük görevler düşmektedir. Ailedeki ebeveynler her davranışıyla çocuklarına olumlu model olmalıdır. Çocukların gelişimine önemli katkılar sağlamalıdır. Çocuklarının yaşadıkları sıkıntılar ve sorunlar karşısında önleyici tutumlarda bulunmalıdırlar (78).

2.5.2. Sosyal Nedenler

Madde kullanımında sosyal nedenler içerisinde maddenin fiyatı ve maddeye kolayca ulaşma, çevredeki kişilerin maddeyi kullanması, kitle iletişim araçların etkisi, kullanım durumuna bağlı olarak yasal düzenlemeler, ülkedeki sağlık girişimleri ve doyum sağlayıcı diğer maddelere zor ulaşma sayılabilir (73).

Kişinin yaşadığı sosyal çevresi ve arkadaş çevresi arasındaki iletişim ve etkileşimler maddeyi bulmada ve sonrasında madde kullanımına devam etmede önemli rol oynar (9).

Çevresel nedenler göz önüne alındığında bireyin çocukluğundaki rol ve modelleri ve bu rol modellerin madde kullanması bireyi maddeye ve madde bağımlılığına sevk etmektedir (9).

Bireyin yaşadığı sosyal çevredeki olaylar sonrasında bireyde birçok değişiklikler görülebilir. Birey kendini yalnız hissedebilir. Yalnızlık hissinden kurtulmak için maddeye yönelip madde kullanımına başlayabilir. Kişinin çocukluğundaki rol modelde de madde kullanımı varsa da kişi daha çok maddeye yönelebilmektedir (79).

Gençler ve çocuklar zamanla okuldan, aileden ve arkadaş çevresinden etkilenebilir. Birey arkadaş grubunda onay görmek ve kabullenmek ister. Bunun içinde maddeyle tanışmakta ve maddeyi kullanmaktadır. Özellikle ergenlik döneminde bulunan genç arkadaş grubu yanlış ise grup içerisinde madde kullanılıyor ise ergen büyüklerine karşı olumsuz davranışlarda bulunabilir. Büyüklerine saldırgan ve isyankâr davranışlarda bulunabilir (78).

Madde kullanımında sosyokültürel nedenlere bakıldığında madde kullanımında artış olduğu görülmektedir. Bunun nedeni madde kullanımının toplum tarafından kabul edilmesidir. Madde kullanımına yeni başlayacaklar maddeyi kullananları örnek alıp madde kullanımını öğrenmektedir. Birey yaşadığı gruba, topluluğa katılmak için maddeyi kullanır (9).

Kişinin içinde yer aldığı toplumsal sorunlar ve düzensizlikler, kişisel sorunlar, kültürel çatışmalar, kişinin ruhsal durumu, maddi ve ekonomik sıkıntılar, göç sonrasında oluşan çarpık kentleşme, çarpık kentleşme sonucunda oluşan sorunlar kişiyi uyum sağlamada zorlamaktadır. Kişi bu nedenlerden dolayı kendini yalnız hissedip maddeye başvurabilir ve sonrasında bağımlılık oluşabilir (79). Kişide aynı zamanda psikolojik sorunlar meydana gelebilir ve bu sorunlarla baş etmek için de madde kullanabilir (6).

Bunlara ek olarak da madde kullanımında etkili olan kitle iletişim araçlarının etkisinden bahsetmek mümkündür. Günümüz teknoloji çağı olarak adlandırılmaktadır. Medyanın madde kullanımı ve maddeyle mücadelede yanlış yönlendirmeleri madde kullanımı için önemli bir risk oluşturmaktadır. Medya olarak yayın yapan kuruluşların madde ve madde kullanımı ile ilgili yaptıkları doğru yönlendirmelerle de madde bağımlılığıyla mücadelede önemli etkiler yarattığı görülmektedir (78).

2.6. Madde Bağımlılığı ve Ergenlik Dönemi

Ergenlik dönemi, çocukluk döneminden yetişkinlik dönemine bir geçiş aşamasıdır. 12-22 yaş aralığını kapsayan psikolojik, biyolojik ve sosyal alanda meydana gelen değişiklikleri içeren bir gelişim dönemidir (80). Ergenlik dönemi, kız çocuklarında 11 yaşında başlar, 18 yaşına kadar devam eder. Erkek çocuklarında 13 yaşında başlar, 20 yaşına kadar devam eder. Bu dönemde fiziksel büyüme çok hızlıdır.

Fiziksel büyümenin yanında ergende bilişsel alanda da önemli değişiklikler meydana gelir (81). Ergendeki düşünce yapısı ideal ve soyut bir hal alır (82).

Bu dönemde ergende gelişim ve değişimler olmakta ve bu değişimler ergen için risk teşkil etmektedir. Ama bu dönemdeki en önemli sorun ergendeki kimlik bunalımıdır. Erickson bunu “kimliğe karşı kimlik bocalaması” olarak tanımlamaktadır. Kimlik arayışının yanında ergende birçok değişiklikler de görülmektedir. Bunlar: kendine güvenmesi, başarılı olmak istemesi, toplumsal rolleri kabul etme ve bu rollerin getirdiği görevleri başarıyla yerine getirme, ileriki hayatına emin adımlar atmasıdır. Ergenlik döneminin özelliklerinden ve biyo-psikososyal alandaki değişiklikler ergeni olumlu ve olumsuz yönde etkileyebilir. Riskli davranışlara itebilir. Ergenler bu dönemde yetişkine benzese de bilişsel, sosyal ve duygusal alanda hala yeteri kadar olgunlaşmamışlardır (83).

Ergendeki bu değişimler hem ergen hem de ergenin ailesi için zor olmaktadır. Bu dönemde ergen ve ailesi arasında çatışmalar, tartışmalar yaşanır. Bu tartışmaların çoğu ergenin okul ödevleri, arkadaşlar, sosyal yaşam, kurallar, ev işleri ve kardeş ilişkileriyle ilgilidir. Ergen bu dönemde kendi doğrularını, değer yargılarını, tercihlerini ve beğenilerini bulmaya çalışır. Bunları yaparken de arkadaşlarından onay görmek ister. Bu süreçte de elinde olmadan ailesiyle sorunlar yaşar. Bu sorunlar ergeni madde kullanımına yönlendirebilir (84).

Ergenin madde kullanımına yönlendiren etkenlerin başında aile, arkadaş ve okul faktörleri gelmektedir (85). Bunun yanında ergenlerin ilgileri, merak ve alt kültürdeki grupların yönlendirmesiyle ergen madde kullanımına başlayabilir. Arkadaş grubunu kaybetme ve onlar tarafından dışlanma korkusuyla madde kullanımına devam ederek bağımlı hale gelebilir (86).

Ergenin madde kullanımında ailenin eğitim durumu, sosyo-ekonomik durumu, anne- babanın çocuk yetiştirmedeki tutumları, ailede madde kullanım durumu, genetik yatkınlık gibi nedenlerde madde kullanımına sebep olacak ailesel nedenlerdir (87). Bu nedenlerin ergenin ailesinde olması durumunda ergenin madde kullanımına başlaması için risk oluşturur.

Madde kullanan ergenin tutumlarında, halinde, davranışlarında ve psikolojisinde gözle görülecek değişiklikler meydana gelir. İçe kapanıklık görülebilir ya da tam tersi

aşırı enerjik ve hareketlilikte görülebilir. Ergende ani öfke ve kızgınlık patlamaları bunun yanında yalan söyleme gibi sorunlarda görülebilir (86). Anne- babalar çocuklarındaki bu hızla ortaya çıkan değişimleri iyi gözlemlemeliler. Çocuğun okul başarısındaki düşüşler, davranışlarda gelen değişimler ve arkadaş çevresinin değişmesi olumsuz bir durumun olabileceğini düşündürebilir (18). Anne-baba olarak bu sorunlara bakıldığında madde kullanımının ve madde bağımlılığıyla baş etmenin zor bir süreç olabileceğini düşünebilir (88).

Çocuklarındaki olumsuz durumları gören anne-babaların öncelikle sakin olup paniğe kapılmamaları gerekir. Çocuklarının okul ve arkadaş grubu iyi incelenmelidir. Çocuğun kimlerle iletişim içinde olduğu, nerelere gidip geldiği, madde kullanımına neyin sebep olduğu iyice araştırılmalıdır (89). Madde kullanımı kesinleştikten sonra anne-babaların tedavi kurumlarını araştırıp öğrenmeleri gerekir. Çocuk tedavi kurumuna gitmeyi reddederse danışmalık için yönlendirilmesi sağlanmalıdır (90).

2.7. Madde Bağımlılığıyla Mücadele

Madde bağımlılığıyla mücadelede; bağımlılık yapacak ürünün, başlatılacak çalışmanın hedef kitlesindeki tüketicinin gereksinimlerini karşılayıcı, oluşacak sorununu çözümünde etkili olan programının planlanmasıdır (91). Madde bağımlılığı bir tür hastalık olarak kabul edilmektedir (92). Bu nedenle bağımlılık her yönüyle insanı psikolojik, biyolojik ve sosyal yönden olumsuz etkileyen bir durumdur. Bu nedenle madde bağımlılığıyla mücadele etmek ve madde bağımlılığını en az seviyeye getirmek önemlidir.

Gençler ve ergenler büyürken uyuşturucu ve bağımlılık yapıcı maddeler konusunda birtakım zorluklarla karşılaşır. Bu büyüme süreçlerinde gençler ve ergenler çevresindeki insanları örnek alırlar; onların yaptıklarını, izlediklerini gözlemleyerek alkol, ilaç ve tütün gibi bağımlılık yapıcı maddeleri öğrenirler. Dergiler, TV, internet ve filmler de ergenleri bağımlılık yapıcı maddelerle ve uyuşturucu konularıyla karşı karşıya getirir (10).

Madde kullanımı genç nesilleri tehdit eden ciddi bir sorundur. Bu yüzden madde ve madde kullanımı artık bir halk sorunu haline gelmiştir. Bunun için pek çok ülke madde bağımlılığıyla mücadele etmeye başlamıştır. Özellikle gençler ve ergenler arasında görülen madde bağımlılığı sıkıntılı bir süreci oluşturmaktadır. Bu aynı

zamanda ülkelerin geleceği de tehdit etmektedir. Ülkeler madde bağımlılığıyla mücadele ederken öncelikle sorunun tekrarlanmaması için önlemler almakta ve mücadele faaliyetleri yürütmektedir. Madde bağımlılığı olan kişilere de tedavi hizmetleri sunmaktadır (93).

Ülkemizde bilimsel çalışmalardan ve uygulamalardan, kendi bilgi ve becerilerinden yola çıkarak, madde tüketimi ve madde kaçakçılığı gibi ciddi konularda mücadele, koruma, önleme ve iyileştirmede birçok çalışma gerçekleştirmiştir. Bu çalışmalar; bütüncü, sistemci, disiplinler arası, çok alanlı ve birçok alanla iletişimi ve etkileşimi kapsar. Madde kullanımının ve madde kaçakçılığıyla mücadele ederken ve önleme çalışmaları yürütürken toplumun ve bütün insanların yararına olması; zihinsel, bedensel, sosyal ve duygusal alanlardan bağımsız, sağlıklı, üretken, yaratıcı gibi özelliklere sahip gençlerin ve çocukların yetiştirilmesini hedef almaktadır (94).

Uyuşturucu, sigara ve alkol gibi maddelere başlama ve maddeye başlama yaşının gecikmesinde, madde kullanımına bağlı oluşan sorunlar, hastalıklar hatta ölümlerin önüne geçilmesi ve engellenmesi için madde kullanımı önleme programları hem kişi hem de toplum için oldukça önemlidir (95).

Madde kullanımı programlarında önleme; bireyin madde kullanmasını, maddeye bağımlı olmasını engellemeye yönelik yapılan koruyucu sağlık hizmetleridir (96).

Madde kullanımında önleme programları 3 aşamada incelenebilir. Bunlar:

2.7.1. Birincil Önleme (primary prevention)

Bu aşamanın amacı hastalığın hiçbir belirtisi olmayan kişileri korumaktır. Bağımlılıkta; davranışta bulunma, maddeyi kullanma ya da maddeyi kötüye kullanmaya karşı bilgi ve eğitime girişimlerinde bulunmaktır (97).

2.7.2. İkincil Önleme (secondary prevention)

Alkol ya da diğer bağımlılık yapıcı maddeleri kullanmış yalnız bağımlı olmayan bireyleri erken tanımak, tedavi etmek ve önerilerde bulunmayı kapsar. Bireyin bağımlı olmasını engellemektir (45).

2.7.3. Üçüncül Önleme (tertiary preventon)

Amaç madde kullanan bireyin maddeyi bırakması, maddeyi bıraktıktan sonra yeniden maddeye başlamasını engellemektir. Bir diğer amacı da madde kullanımına bağlı olarak ortaya çıkan sorunların ve zararların ortadan kalkmasıdır (45).

Bunlara ek olarak madde bağımlılığıyla mücadelede genel olarak talep azaltımı, arz azaltımı ve zarar politikaları uygulanmaktadır.

Talep azaltımı; kişinin bağımlılık yapıcı maddelere yönelmesini engellemek için hedeflenen stratejilerdir.

Arz azaltımı; bağımlılık yapıcı maddelere ulaşımı ve kullanımına sınırlama ve yasaklamalar getirerek direk bağımlılık yapıcı maddeleri hedef almaktadır.

Zarar azaltımı; bağımlılık yapıcı madde kullanımının toplumların, ailelerin ve kişilerin üzerindeki olumsuz sosyal, ekonomik ve tıbbi sonuçları en aza indirmeyi hedefleyen politikalar (98).

Sonuç olarak, madde ve madde bağımlılığıyla mücadelede en önemli olan önce sorunun açık ve net bir şekilde tanımlanmasıdır. Daha sonra risk faktörlerini doğru bir biçimde belirlenmesi ve bu faktörlere yönelik eğitim ve araştırma programlarının devlet politikası haline getirilerek uygulanması gerekmektedir (23).

2.8. Madde Bağımlılığı ile Mücadele Eden Kurum ve Kuruluşlar

Türkiye’de ve dünyada bağımlılık yapıcı maddelerinin bazılarının kullanımı, üretimi (kokain, eroin ve esrar) suç sayılırken bazılarının kullanımı ve üretimi (kafein, alkol ve tütün) suç sayılmamaktadır. Bazı maddelerin tedavide kullanılıyor olması (sedatifler, anksiyolitikler ve hipnotikler) suç sayılmazken bu maddelerin izinsiz alınması, satılması suçtur. Bu maddelerin kullanımı sonucunda da bazı sağlık sorunları; yasal, sosyal ve ekonomik sorunlar olabilmektedir. Alkol ve bağımlılık yapıcı maddelerin kullanımı sonucunda bireyde oluşabilecek değişiklikler nedeniyle de suçlar işlenmektedir ve yasal sorunlar olabilmektedir. Bu ve bunun gibi sorunların önüne geçmek ve engellemek için Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 58. maddesinde belirttiği “ Devlet gençleri alkol düşkünlüğünden, uyuşturucu maddelerden, suçluluk, kumar ve benzeri kötü alışkanlıklarından ve cehaletten korumak için gerekli tedbirleri alır.” maddesiyle gerekli önlemleri almaya çalışmaktadır (99).

Madde ve madde bağımlılığıyla etkili bir mücadelenin olabilmesi için maddenin talep, arz ve tedavi kısımlarında hizmet veren kurumların ve buna bağlı olarak çalışan kuruluşların birbirleriyle bağlantılı çalışması önleyici, koruyucu, tedavi çalışmalarının birbirleriyle sistemli olması, kapsayıcı, disiplinlerarası çalışılması ve karşılıklı etkin bir iletişime dayanan bir yapıda olması gerekmektedir. Böyle olursa madde ve madde bağımlılığıyla mücadelenin her boyutuyla hedeflerine kolaylıkla ulaşılması sağlanacaktır (100).

2.8.1. Arz ile Mücadeleden Sorumlu Kuruluşlar

Madde ve madde bağımlılığıyla arz ile mücadele eden kurumlar şunlardır: Jandarma Genel Komutanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Gümrükler Muhafaza Genel Müdürlüğü, Sahil Güvenlik Komutanlığı, Adalet Bakanlığı - Adli Tıp Kurumu, Gıda-Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Maliye Bakanlığı - Mali Suçları Araştırma Kurulu Başkanlığı (MASAK), Sağlık Bakanlığı - Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu (96).

Ülkemiz nüfusunun %70'i Emniyet Genel Müdürlüğü'nün sorumluluğu altındadır. Ülkemizin yüzölçümünün % 92'lik bölümü ise Jandarma Genel Komutanlığı'nın sorumluluğundadır. Emniyet Genel Müdürlüğü yerleşim, kentsel alanlarda; Jandarma Genel Komutanlığı ise genel olarak kırsal ve küçük yerleşim alanlarda; Gümrük Muhafaza Genel Müdürlüğü Türkiye ile diğer ülkelerin gümrük sahalarında; açık denizlerde de Sahil Güvenlik Komutanlığı yasadışı yollarla ülkemize girmeye çalışan bağımlılık yapıcı maddelerin ticaretiyle ve kaçakçılığıyla mücadele etmektedir. Madde kaçakçılığıyla mücadele eden kurumların birbirleriyle istihbaratı ve paylaşımları işbirliği açısından çok önemlidir (100).

Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi (TUBİM) de Emniyet Genel Müdürlüğü Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı içerisinde bulunan TUBİM Şube Müdürlüğü kendi web sitesinde, bağımlılık yapıcı maddelerle ilgili raporlar, istatistiki bilgiler, ulusal ve uluslararası yayın takibi ve kütüphane olanakları sunmaktadır (101).

2.8.2. Talep Azaltımı, Tedavi ve Rehabilitasyondan Sorumlu Kuruluşlar

Ülkemizde madde ve madde bağımlılığının talep azaltımıyla; Sağlık Bakanlığı, Denetimli Serbestlik Daire Başkanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü, Milli Eğitim

Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumu (TAPDK), Diyanet İşleri Başkanlığı, Yerel Yönetimler ile Sivil Toplum Kuruluşları görev almaktadır (89). Aynı zamanda üniversiteler ve Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) ‘da talep azaltımıyla mücadele eden kuruluşlardandır (102).

Madde bağımlılığıyla mücadele eden sivil kuruluşlarda ilk akla gelen Yeşilay’dır. Yeşilay ülkemizde 1920 yılında kurulmuştur. Yeşilay’ın amacı madde ve madde bağımlılığıyla mücadele konularında toplumu bilinçlendirmek ve farkındalık oluşturmaktır (96).

Genel olarak madde bağımlılığıyla etkin bir mücadelede güvenlik birimleri, üniversiteler, Sağlık Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Milli Savunma Bakanlığı’yla ve konuyla ilgili tüm sivil toplum kuruluşları kendi aralarında koordineli bir işbirliği sağlamalıdır (21).

2.9. Dışlanma

Dışlanma sözcüğünün sözlükte anlamı bir kişiyi ya da bir şeyi yok saymak, kişiyle ya da var olan şeyle ilgilenmemek olarak geçmektedir (103).

Dışlanma kavramı, göz ardı edilme anlamı yerine de kullanılmaktadır. Bunun üzerine göz ardı edilme, dışlanma bir kimseden olabileceği gibi bir gruptan da olabilir. Çevredekilerin, kişiye ortamda yokmuş gibi davranmaları ya da kişinin ortamda olup olmamasının bir önemi yokmuş gibi davranmalarıdır (104).

2.10. Sosyal Dışlanma

Sosyal dışlanma kavramı bireyin toplumla uyumunu, sosyal bütünleşmesine katkıda bulunan sosyal, politik, ekonomik ve kültürel yapıların bütününden, tamamen ya da kısmen olarak yoksun olmasıdır (105).

Sosyal dışlanma sosyal devlet anlayışının ortaya çıkmasıyla hayatımıza girmiştir. Gelişmelerle beraber ortaya çıkan rekabetler, gelir dağılımındaki eşitsizlikler, toplumların birbirinden farklı olan hayat standartları, bilgi, donanım ve niteliksel farklılıklar sosyal dışlanmanın sonuçları olarak kişileri ve toplumu gün geçtikte olumsuz etkilemektedir (106).

Avrupa ülkelerinin sosyal politikasını oluşturan ve önemli sorunlarından sosyal dışlanma kavramı yeni bir kavramdır (107). Sosyal dışlanma kavramıyla birlikte ‘‘

yoksulluk”, “yoksunluk”, “sosyal dışlama” veya “sosyal dışlanma” kullanılmıştır (108). Sosyal dışlanma kavramı bazı kaynaklarda “sosyal dezavantaj” olarak geçmektedir (109). Bu yüzden sosyal dışlanma kavramıyla ilgili birden fazla tanım bulunmaktadır. Kavramın sosyal, ekonomik ve siyasal alanı da kapsamaması sosyal dışlanma kavrama olan ilgiyi ve merakı arttırmıştır (107).

Sosyal dışlanmada kastedilen ekonomik nedenler arasında gelir azlığı, işsizlik sorunu ve mal varlıklarının yetersizliği, bireysel sorunlar arasında; cinsiyet ile yaş, politik nedenler arasında ise; kişinin sosyal güvencesinin olmaması ya da eksikliği, kurumsal nedenler ve sosyal kurumların haklarından yararlanamamasıdır (110). Bu nedenlerle birlikte sosyal dışlanma kişinin temel ihtiyaçlarının karşılanmamasıyla başlar. Daha sonrasında kişinin toplumla olan bağlarını zayıflatarak tamamen kişinin toplumdaki kopmasına kadar devam eden dinamik bir süreci kapsar. Sosyal dışlanma veya göz ardı edilme kişiyi veya grupları yaşadıkları çevreye tam olarak almadan ya da kısmen almayan, dışlayan yapıları içermektedir (17).

Bir başka deyişle sosyal dışlanma kavramı; topluma uyum sağlayamayan bireyleri, okuldan atılan öğrencileri veya okula sosyal alanda uyum sağlamakta güçlük çeken öğrencileri ve işsiz gençleri kapsamaktadır (111). Bu nedenle sosyal dışlanmayla mücadele etmek bireyler ve gençler için çok önemlidir (112).

2.11. Ergenlik Döneminde Sosyal Dışlanma

İnsanlar temel olarak sosyal varlıklardır. Fizyolojik ve psikolojik olarak diğer insanlarla ilişki kurmaya ihtiyaçları vardır (113). Olumlu ve kalıcı ilişkiler kurmak isterler. Hayatlarının bir kısmında çoğalır bir kısmında yalnızlaşırlar. Dönemsel olarak değişen insan durumlarında insan diğer insanlara ihtiyaç duyar. Diğer insanlardan ihtiyaçlarını karşılamaya başlar. İhtiyaçlarını karşılarken bazen anlaşmazlıklar, dışlanmalar olabilir (114).

İnsanlar birbirleriyle iletişim kurarken değişik ortamlarda bulunurlar. Çocuklar ve gençlerin iletişim kurma ortamları genel olarak okullardır. Okulların temel amacı öğrencilerin problem çözme ve iletişim becerilerini geliştirmek için ortam sağlamaktır. Okul ortamında yaşanan olumsuz durumlar, istenmeyen olayların yaşanması çocukları ve gençleri rahatsız ve huzursuz eder (115). Olumsuz durumların yaşanması sonucunda da gençlerin arkadaşlarıyla iletişim ve etkileşim becerilerinde sorunlar meydana gelir.

Bu sorunlar devam ettikçe de gençler okuldan, arkadaş çevresinden dışlanır hale gelirler (116).

Sosyal dışlanma ‘‘sosyal bağın kopması’’ anlamına gelmektedir (117). Çocuklar ve gençler için sosyal dışlanma büyük bir sorundur. Sosyal dışlanmaya maruz kalan çocuklara ve gençlere hiçbir tepki verilmez. Sözel olarak bir sataşma ve fiziksel bir saldırı olmamasına rağmen sosyal dışlanma gençler için zor ve sancılı bir deneyimdir (104). Gençlerin, akranları tarafından reddedilmesi, dışlanması gençlerin hem şimdiki varolan ilişkilerini hem de gelecekte kuracağı ilişkileri olumsuz etkiler (118).

Sosyal dışlanma kavramı ergenlik dönemi gibi kritik bir dönemde daha bir önemli hale gelir. Çünkü ergenlik dönemi, hızlı bir şekilde gelişen anatomik, psikolojik ve fizyolojik değişimlerin olduğu aynı zamanda çocukluk ve yetişkinlik dönemleri arasında yer alan kendine has özelliklerin ve problemlerin olduğu bir geçiş dönemidir. Ergenin bu dönemde sağlıklı bir şekilde yerine getirmesi gereken birçok gelişim evresi vardır. Bunlar: bedenindeki değişimleri bilmek, bu değişimlere uyum sağlamak, aile üyelerinden bağımsızlaşmaya başlamak, kimlik karmaşasını çözmek, cinsiyetin gerektirdiği rolleri kazanmak gibi pek çok gelişim evresi vardır. Herhangi bir sebepten, bu gelişim evrelerini yerine getiremeyen ergen, yetişkin hayatına uyum sağlamada zorlanacaktır (7).

Ergen bu dönemde kendini keşfetmeye devam ederken bir yandan da yeni deneyimlere, sosyal ve biyolojik yönden gelen değişimlere ayak uydurmak zorunda kalmaktadır. Bu ergen için hem kaygı uyandıran hem de stresli bir durum oluşturmaktadır. Bu sebeple ergenler yeniliklere ve değişimlere az tolerans gösterebilirler ve ergende bazen öfke patlamaları ve ruhsal değişimler olabilmektedir (119). Bu değişimler ergenin sosyal hayatını, arkadaş ve aile ilişkilerini etkiler.

Ergenlik döneminde akran ilişkileri ön plandadır. Akranları tarafından reddedilen, önemsenmeyen genç zor bir süreç geçirir. Ergen, bu reddedilme ve dışlanma psikolojisiyle saldırgan davranışlarda bulunabilir. İnsan ilişkilerinde sorun yaşayabilir. Yaşanılan uyum sorunları ergende depresyona neden olabilir. Akranları tarafından reddedilen ergen kendisini değersiz, işe yaramaz olarak görebilir (120).

Ergenlik döneminde akran ilişkileri bazen olumsuz da olabilmektedir. Ergen; akran gruplarının yönlendirmesiyle madde bağımlısı olabilir. Alkol, uyuşturucu gibi

bağımlılık yapıcı maddeleri kullanabilir. Bu dönemde ergen, sorunlarından, toplumsal baskıdan kurtulmak isteyebilir. Arkadaş grubunda kabul görmek, dışlanmamak için her yolu denemek ister. Arkadaş ilişkilerini devam ettirmek ve fiziki doyum sağlamak adına bağımlılık yapıcı maddelere yönelebilir (121). Bunun dışında ergen sadece akranlarından olumsuz etkilenmemektedir. Ergen; aile yapısından, anne-babasının özelliklerinden, onlarla yaşadıkları sorunlar nedeniyle de alkol ve uyuşturucu gibi bağımlılık yapıcı maddeleri kullanabilir (122). Örneğin uyuşturucu gibi bağımlılık yapıcı maddeleri kullanan bireyler kendi gibi yaşayan, kendi gibi düşünen bireylerin uyuşturucunun zararlı bir madde olmadığını düşünür. Uyuşturucuyu kullanan birey uyuşturucuyu daha çok bir antidepresan veya ara ara alınması gereken bir yatıştırıcı olarak görebilir. Burada asıl söylenmek istenen toplumsal sistem içerisinde yer alanların dışlanan, dışlayan bireylerin birbirlerini hep “öteki” olarak görmeleridir (13).

Özetleyecek olursak sosyal dışlanmaya maruz kalan bireyler ve aileler olumsuz bir şekilde etkilenip toplumun geneline yayılarak huzursuz, sağlıksız ve umutları olmayan, geleceğe umutla bakamayan bireylerin yetişmesine neden olmaktadır (123).

3. MATERYAL VE METOT

Bu bölümde araştırma modeli, araştırmanın evreni, araştırmanın örnekleme, veri toplama araçları, verilerin toplanması ve verilerin analizi aşamalarında yapılan çalışmalarla ilgili bilgilere yer verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada ergenlerin bağımlılık yapan maddelere karşı tutumları ile sosyal dışlanma durumları arasındaki ilişki nicel bir araştırma yöntemlerinden biri olan korelasyonel araştırma tekniği kullanılarak yapılmıştır. Korelasyonel araştırma tekniği; iki veya daha fazla çeşitteki değişkenler arasındaki ilişkileri incelemek, belirlemek ve bu ilişkiler arasındaki neden-sonuç ile ilgili ipucular elde etmek amacıyla yapılan çalışmalardır (124).

3.2. Evren

Çalışmanın evrenini 2019-2020 yılları arasında Elazığ ilinde Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı resmi okullarda öğrenimine devam eden; 9, 10, 11 ve 12 sınıf düzeyinde okuyan lise öğrencileri oluşturmaktadır.

3.3. Örneklem

Çalışmaya dâhil edilen örneklem grubunun oluşturulmasında başta Elazığ İl Milli Eğitim Müdürlüğünden ve Milli Eğitim Bakanlığı'ndan gerekli izinler alınmıştır.

Araştırmanın yapılacağı liseler incelenmiş, liselerin ikametgah adresleri dikkate alınarak 3 anadolu lisesi, 1 sosyal bilimler lisesi ve 1 mesleki lise olmak üzere toplamda 5 lisede çalışma yürütülmüştür.

Araştırmada çalışma grubunu belirlemek için yapılan güç analizinde; birinci tip hata (α) başka bir ifade ile örneklem hatası $d=0.05$, olarak tayin edildiğinde, popülasyon büyüklüğü dikkate alınarak daha önce yapılan çalışmalardan alınan görülme sıklığı $P=0.50$ olarak hesaba katıldığında aşağıdaki formül ile olması gereken örneklem büyüklüğü 385 kişi olarak hesaplanmıştır.

Hesaplama formülü:

N: Evren birim sayısı, n: Örneklem büyüklüğü

P: Evrendeki X'in gözlenme oranı, Q (1-P): X'in gözlenmeme oranı

d= Örneklem hatası

$t_{\alpha, sd}$ = sd serbestlik dereceli t dağılımı kritik değerleridir (sd=n-1).

$$n = \frac{N \cdot P \cdot Q \cdot t_{\alpha, sd}^2}{(N-1) \cdot d^2}$$

Şekil 3.1. Power Analizi Formülü

Çalışma grubu oluşturulurken bütün öğrencilerin normal gelişim gösteren bireyler olmasına dikkat edilmiştir. Çalışmada kullanılan kişisel bilgi formu ve ölçekler toplamda 420 lise öğrencisine uygulanmıştır. 23 ölçek eksik veya hatalı doldurulduğundan geçersiz sayılmıştır. Geriye kalan 397 ölçekten 385'i veri analiz edilmiştir.

3.4. Veri Toplama Araçları

Araştırmanın veri araçları olarak öğrencilere uygulanan “Kişisel Bilgi Formu”, “Bağımlılık Yapan Maddelere Karşı Tutum Ölçeği” ve “Sosyal Dışlanma Ölçeği” yüz yüze uygulanarak toplanmıştır.

3.4.1. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmacı tarafından oluşturulan, kişisel bilgi formu, araştırmayı etkileme olasılığı olan değişkenleri öğrenmek amacıyla oluşturduğu formdur. Kişisel bilgi formunda öğrencinin; cinsiyetine, yaşına, sınıf düzeyine, kardeş sayısına, anne-babanın hayatta olup olmama durumuna, anne-babanın birliktelik durumuna, birliktelik durumuna göre kimin yanında yaşadığına, aile tipine, annenin eğitim durumuna ve babanın eğitim durumuna ait sorular bulunmaktadır. Kişisel bilgi formu aracılığıyla lise öğrencilerin bağımlılık yapan maddelere karşı tutumları ve sosyal dışlanma

durumlarının yukarıda belirtilen değişkenlerden etkilenip etkilenmediği araştırılmaya çalışılacaktır.

3.4.2. Bağımlılık Yapan Maddelere Karşı Tutum Ölçeği

Bağımlılık yapan maddelere karşı tutum ölçeği; lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere karşı tutumlarını belirlemek için kullanılan bir ölçektir. Kasım Aksoy tarafından 2006 yılında geliştirilen ölçek başta 64 maddelik bir deneme ölçeği olarak hazırlanmıştır. Hazırlanan bu denemelik ölçek beşli likert tipi bir derecelendirme ölçeğidir. Denemelik ölçekte yer alan ifadelerin karşısında bulunan rakamlar; 5= tamamen uygun, 4=çoğunlukla uygun, 3= kısmen uygun, 2= nadiren uygun, 1=hiç uygun değil anlamına gelecek biçimde düzenlenmiştir. Ölçek 577 öğrenciye uygulanmıştır. 64 maddelik deneme ölçeğine öğrencilerden alınan cevaplar aracılığıyla temel bileşenler faktör analizi yapılmıştır. Analizler sonucunda elde edilen veriler kullanılarak ölçeğin faktör yapısını belirlemek amacıyla döndürülmüş temel bileşenler analizi yapılmıştır. Yapılan temel bileşenler analizi sonucunda ölçek maddelerinin 7 faktörde toplandığı görülmüştür. Birinci faktörde faktör yükleri. 40'ın altında olan maddelerin (1-2-4-5-7-8-9-10-15-17-24-25-43-47-48-57-60-61-64. maddeler) çıkarılmasıyla tekrarlanan analiz sonucunda faktör yükleri. 610 ile. 430 arasında değişen 45 madde ölçekte yer almıştır. Bu maddelerden 21 madde bağımlılık yapan maddelere ilişkin olumlu yargı (2-3-4-5-6-7-8-9-10-11-12-13-23-24-29-33-34-38-40-41-42. maddeler tersten puanlanacak), 24 madde ise olumsuz yargı (1-14-15-16-17-18-19-20-21-22-25-26-27-28-30-31-32-35-36-37-39-43-44-45.maddeler) içermektedir. Bu ölçekte alınacak en üst puan sınırı 225, en düşük puan sınırı ise 45'dir. Bağımlılık yapan maddelere ilişkin olumlu tutumları içeren ifadelerin tersten puanlanması sonucu elde edilecek puanın yüksekliği bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumların olumsuz olduğunu, düşüklüğü ise bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumun olumlu olduğunu göstermektedir (12).

3.4.3. Sosyal Dışlama Ölçeği

Araştırmaya katılan katılımcıların sosyal dışlanma durumlarını belirlemek ve araştırmak amacıyla Gilman ve ark. (2013) tarafından kişinin sosyal yönden dışlanmasını ve göz ardı edilmeye ilişkin durumlarını belirlemek için geliştirilen “Ergenler İçin Ostrasizim Ölçeği (EOÖ)” kullanılmıştır. Ölçek 11 madde ve iki alt

boyuttan oluşmaktadır. Ölçek 5'li likert tipi (1= hiçbir zaman – 5= her zaman) olarak oluşturulmuştur. Ölçeğin “ dışlanma alt boyutu 6, “ önemsenmeme” alt boyutu 5 maddeden oluşmaktadır. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 55 en düşük puan ise 11 ‘dir. Ölçeğin değerlendirme kısmı ise; “dışlanma” alt ölçeğinin maddeleri ters kodlanmaktadır, yüksek puanlar kişinin sosyal dışlanma tecrübelerini daha çok yaşadığını göstermektedir. Ölçeğin Türkçeye uyarlamasını ise Akın ve ark. (2016) yapmıştır. Yapılan faktör analizi sonucunda ölçeğin faktör yüklerinin. 71 ile. 88 arasında değiştiği görülmüştür. Ölçeğin Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı önemsenmeme alt ölçeği için. 93, dışlanma alt ölçeği için. 90, ölçeğin bütünü için. 89 olarak bulunmuştur (125).

3.5. Verilerin Analizi

Verilerin analizinde SPSS 15.0 paket programı kullanılmıştır. Veri datasının faktör analizine uygun olup olmadığını belirlemek amacıyla Normallik Testi, Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) Testi ile Bartlett Küresellik Testi (Bartlett test of Sphericity) yapılmıştır. Bu testler sonucunda veri setinin faktör analizine uygun olduğu görülmüştür.

Veri toplamak için seçilen örneklem grubu Elazığ ölçeğine uygun sayıda belirlenmiş olsa da, Elazığ lise öğrencilerinin demografik dağılımlarının Türkiye ölçeğini yansıtmayışından kaynaklı cinsiyet değişikliği haricinde diğer değişikliklere bağlı yapılacak analizlerde normal dağılım göstermemesinden dolayı normal dağılmayan (non-parametrik) analiz yöntemleri kullanılmıştır.

Ölçeğin güvenilirliğine kanıt sunmak için Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı, madde-toplam puan ve madde-kalan puan korelasyon değerleri hesaplanmış, maddelerin alt ve üst grupları ayırt edip etmediğini tespit etmek için bağımsız grup t-Testi yapılmıştır.

4. BULGULAR

Bu bölümde araştırmamıza katılan öğrencilere ait kişisel demografik ve ailevi bilgilerine dair frekans (F) ve yüzde (%) dağılımları ile birlikte, Bağımlılık Yapan Maddelere Karşı Tutum Ölçeği ile Sosyal Dışlanma Ölçeğine ait analizler ve bulgular yer alacaktır. Bu çalışmanın sonrasında bağımsız değişkenlere göre ölçekler analiz edilecektir.

4.1. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Demografik ve Aile Bilgilerine Ait Frekans ve Yüzde Dağılımları

Tablo 4.1. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Cinsiyetlerine İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları

Cinsiyet	F	%
Kadın	187	48,6
Erkek	198	51,4
TOPLAM	385	100,0

Araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyetlerine göre dağılımlarına baktığımızda 187 kişinin (%48,6) kadın; 198 kişinin (%51,4) erkek olduğu toplam 385 katılımcının yer aldığı görülmektedir.

Tablo 4.2. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Yaşlarına İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları

Yaş	F	%
14	18	4,7
15	86	22,3
16	117	30,4
17	106	27,5
18	58	15,1
TOPLAM	385	100,0

Araştırmaya katılan öğrencilerin yaşlarına göre dağılımlarına baktığımızda 18 kişinin (%4,7) 14; 86 kişinin (%22,3) 15; 117 kişinin (%30,4) 16; 106 kişinin (%27,5) 17; 58 kişinin (%15,1) 18 yaşında olduğu görülmektedir.

Tablo 4.3. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Okuduğu Sınıflara İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları

Sınıf Düzeyi	F	%
Lise 1	111	28,8
Lise 2	92	23,9
Lise 3	90	23,4
Lise 4	92	23,9
TOPLAM	385	100,0

Araştırmaya katılan öğrencilerin sınıf düzeyleri dağılımını incelediğimizde; katılanların %28,8'inin (111) Lise 1; %23,9'unun (92) Lise 2; %23,4'ünün (90) Lise 3; %23,9'unun (92) Lise 4 sınıf düzeyinde öğrenci olduğu görülmektedir.

Tablo 4.4. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Kardeş Sayısına İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları

Kardeş Sayısı	F	%
1	10	2,6
2	107	27,8
3	131	34,0
4	75	19,5
5	35	9,1
6	16	4,2
7 ve üstü	11	2,8
TOPLAM	385	100,0

Araştırmaya katılan öğrencilerin ailelerindeki kardeş sayısı değişkenine göre incelediğimizde, katılımcıların %2,6'sının (10) 1 çocuk; %27,8'inin (107) 2 çocuk; %34,0'ünün (131) 3 çocuk; %19,5'inin (75) 4 çocuk ; %9,1'inin (35) 5 çocuk;

%4,2'sinin (16) 6 çocuk; %2,8'inin (11) 7 yaş ve üstü çocuk sahibi olan ailelerde yaşadıkları görülmektedir.

Tablo 4.5. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Ailenin Kaçınıcı Çocuğu Olduğuna İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları

Kaçınıcı Çocuk	F	%
1.	134	34,8
2.	111	28,8
3.	80	20,8
4.	30	7,8
5.	14	3,6
6.	11	2,9
7. ve üstü	5	1,5
TOPLAM	385	100,0

Araştırmaya katılan öğrencilerin, ailenin kaçınıcı çocuğu olduğuna ilişkin soruya verdikleri beyanların dağılımlarını gösteren tablo incelendiğinde; %34,8 öğrencinin (134) ailenin 1. çocuğu; %28,8 öğrencinin (111) ailenin 2. çocuğu; %20,8 öğrencinin (80) ailenin 3. çocuğu; %7,8 öğrencinin (30) ailenin 4. çocuğu; %3,6 öğrencinin (14) ailenin 5. çocuğu; %2,9 öğrencinin (11) ailenin 6. çocuğu; %1,5 öğrencinin (5) ailenin 7. ve üstü çocuğu olduğu görülmektedir.

Tablo 4.6. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Anne ve Baba Sağ/Ölü Olma Durumuna İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları

Anne / Baba Sağ – Ölü	F	%	
Anne	Sağ	381	99,0
	Ölü	4	1,0
Baba	Sağ	380	98,7
	Ölü	5	1,3
TOPLAM	385	100,0	

Araştırmaya katılan öğrencilerin anne babalarının hayatta olup olmadığına dair dağılımlarına bakıldığında %99,0 kişinin (381) annesi sağ, %1,0 kişinin (4) annesi vefat

ettiği görülmektedir. Ayrıca katılımcıların %98,7'sinin (380) babası sağ iken, %1,3'ünün (5) babası vefat ettiği görülmektedir.

Tablo 4.7. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Anne Babalarının Medeni Durumlarına İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları

Anne Baba Medeni Durum	F	%
Birlikte Yaşıyor	347	92,0
Ayrılmış	8	2,1
Boşanmış	22	5,8
TOPLAM	385	100,0

Araştırmaya katılan öğrencilerinin, anne babalarının medeni durumlarına dair tablo incelendiğinde katılımcı öğrencilerin %92,0'sinin (347) anne babasının birlikte yaşadığı; %2,1'inin (8) anne babasının ayrılmış; %5,8'inin (22) anne babasının boşanmış olduğu görülmektedir.

Tablo 4.8. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Velayetine/Vasisine İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları

Velayet – Vasi	F	%
Babada	6	20,0
Annede	19	63,3
Diğer	5	16,6
TOPLAM	30	100,0

Araştırmaya katılan öğrencilerden velayeti veya vasisi mahkeme kararıyla ebeveynlerden veya başka bir yakınına verilmiş olan öğrencilerin durumunu gösteren yukarıdaki tablo incelendiğinde, babası yanında kalan öğrencilerin %20,0 (6); annesi yanında kalanların %63,3 (19) öğrencinin; anne baba haricinde bir başkasının yanında kalan öğrencilerin ise %16,6 (5) olduğu görülmektedir.

Tablo 4.9. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Aile Tipine İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları

Aile Tipi	F	%
Çekirdek	289	75,1
Geniş	72	18,7
Tek ebeveynli	24	6,2
TOPLAM	385	100,0

Araştırmaya katılan öğrencilerin aile tiplerine ilişkin dağılımları incelendiğinde; katılımcıların %75,1'inin (289) çekirdek ailede yaşadığı; %18,7'sinin (72) geniş ailede; % 6,2'sinin (24) tek ebeveynli bir ailede yaşadığı anlaşılmaktadır.

Tablo 4.10. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Annelerinin Eğitim Durumuna İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları

Anne Eğitim Durumu	F	%
Okuma yazma yok	41	10,6
Okur yazar	45	11,7
İlkokul	127	33,0
İlkokul terk	20	5,2
Ortaokul	61	15,8
Ortaokul terk	14	3,6
Lise	51	13,2
Lise terk	4	1,0
Yüksekokul – Fakülte	22	5,7
Yüksekokul – Fakülte Terk	-	-
TOPLAM	385	100,0

Araştırmaya katılan öğrencilerin annelerinin eğitim durumlarına ilişkin dağılım tablosu incelendiğinde; katılımcıların %10,6'sının (41) annesinin okuma yazma bilmedikleri; %11,7'sinin (45) okur yazar olduğu; %33,0'nın (127) ilkokul mezunu olduğu; %5,2'sinin (20) ilkokul terk olduğu; %15,8'inin (61) ortaokul mezunu olduğu; %3,6'sının (14) orta okul terk olduğu; %13,2'sinin (51) lise mezunu olduğu; %1,0'nın (4) lise terk olduğu; %5,7'sinin (22) yüksekokul-fakülte mezunu olduğu görülmektedir.

Tablo 4.11. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Babalarının Eğitim Durumuna İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları

Baba Eğitim Durumu	F	%
Okuma yazma yok	8	2,1
Okur yazar	23	6,0
İlkokul	87	22,6
İlkokul terk	11	2,9
Ortaokul	87	22,6
Ortaokul terk	19	4,9
Lise	65	16,9
Lise terk	19	4,9
Yüksekokul – Fakülte	60	15,6
Yüksekokul – Fakülte Terk	6	1,6
TOPLAM	385	100,0

Araştırmaya katılan öğrencilerin babalarının eğitim durumlarına ilişkin dağılım tablosu incelendiğinde; katılımcıların %2,1'inin (8) babasının okuma yazma bilmedikleri; %6,0'ının (23) okur yazar olduğu; %22,6'sının (87) ilkokul mezunu olduğu; %2,9'unun (11) ilkokul terk olduğu; %22,6'sının (87) ortaokul mezunu olduğu; %4,9'unun (19) orta okul terk olduğu; %16,9'unun (65) lise mezunu olduğu; %4,9'unun (19) lise terk olduğu; %15,6'sının (60) yüksekokul-fakülte mezunu olduğu ve %1,6'sının (6) yüksekokul-fakülte terk olduğu görülmektedir.

4.2. Araştırmada Kullanılan Bağımlılık Yapan Maddelere Karşın Tutum Ölçeğine İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Çalışmamızda kullandığımız Bağımlılık Yapan Maddelere Karşın Tutum Ölçeğindeki önermelere verilen puanların ortalama ve standart sapmalarına dair bilgiler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 4.12. Bağımlılık Yapan Maddelere Karşın Tutum Ölçeğine İlişkin Frekans, Ortalama ve Standart Sapma Dağılımına Dair Bulgular

Önermeler	N	\bar{X}	ss
1. Bağımlılık yapan maddelerin insanların yaşamlarında başarısızlıklarına neden olduğu kanaatindeyim.	385	4,07	1,423
2. Bağımlılık yapan maddelerin belirtildiği kadar zararlı ve tehlikeli olmadığı kanaatindeyim.	385	1,91	1,432
3. Bağımlılık yapan maddelerin insanların yaşamına olumlu yönde bir farklılık getirdiğini düşünüyorum.	385	1,66	1,261
4. Eğer fırsat bulursam bağımlılık yapan maddelerden herhangi birini denemekten kaçınmam.	385	1,72	1,308
5. Bağımlılık yapan maddelerden birini kullandığımda arkadaşlarım arasında daha fazla ilgi çekeceğimi düşünüyorum.	385	1,51	1,085
6. Maddi imkânlarım ve çevrem uygun olsa bağımlılık yapan bir maddeyi kullanabileceğimi düşünüyorum.	385	1,57	1,159
7. İnsan zaman zaman kendisini mutlu etmek için bağımlılık yapan bir madde alabilir.	385	1,88	1,398
8. Bağımlılık yapan bir maddeyi kullanıyor olsaydım, daha mutlu birisi olabilirdim diye düşünüyorum.	385	1,56	1,116
9. Bağımlılık yapan bir maddeyi kullanıyor olsaydım, arkadaş çevrem daha çok olurdu diye düşünüyorum.	385	1,55	1,146
10. Eroin, kokain, esrar, extacy gibi isimleri duymak bende zenginlik ve mutluluk çağrışımı yapıyor.	385	1,58	1,232
11. İnsanların özel günlerinde (doğum günü, mezuniyet partisi vb.) bağımlılık yapan maddelerin kullanılması bence normaldir.	385	1,86	1,320
12. Bağımlılık yapan maddelere ilişkin getirilen bazı yasakların insanların özgürlüğünü kısıtladığını düşünüyorum.	385	1,94	1,433
13. Eğer canım isterse bağımlılık yapan maddelerden herhangi birini kolayca bulup alabileceğimi düşünüyorum.	385	2,26	1,584
14. Bağımlılık yapan maddelerden herhangi birini kullanan biriyle arkadaşlık yapmak istemem.	385	3,22	1,635
15. Bağımlılık yapan maddeleri kullanan insanların kendilerine, yakınlarına ve topluma zarar verdiğini düşünüyorum.	385	3,70	1,572

	Önermeler	N	\bar{X}	ss
16.	Bağımlılık yapan maddelerden herhangi birini kullanmamın annem ve babamı çok üzeceğini biliyorum.	385	4,12	1,490
17.	Televizyon, gazete ve diğer kitle iletişim araçlarında yer alan bağımlılık yapan maddelerle ilgili haberleri duyduğumda ürperiyorum.	385	3,11	1,639
18.	Bağımlılık yapan bir madde kullanıcısı olmadığım için kendimle gurur duyuyorum.	385	3,94	1,574
19.	Bağımlılık yapan maddeleri kullanmanın beni değersiz kılacağı inancındayım.	385	3,52	1,652
20.	Bağımlılık yapan madde kullanmanın insanın en önemli olumsuzluklarından biri olacağı kanaatindeyim.	385	3,62	1,570
21.	Bağımlılık yapan maddelerin çağımızın en önemli sorunlarından birisi olduğunu düşünüyorum.	385	3,73	1,536
22.	İzlediğim filmlerdeki bağımlılık yapan maddelerle ilgili bazı sahneler beni rahatsız eder.	385	2,88	1,645
23.	Eğer insanları mutlu edecekse bağımlılık yapan maddeleri alabilmeliler diye düşünüyorum.	385	2,19	1,546
24.	Bağımlılık yapan her maddenin zararlı olmadığı kanaatindeyim.	385	2,29	1,615
25.	Bana göre bir ailenin başına gelecek en kötü şeylerden biri aile üyelerinden birisinin bağımlılık yapan maddelerden birini kullanıyor olmasıdır.	385	3,52	1,586
26.	Madde bağımlılığının tehlikeleri konusunda yapılacak bir bilgilendirme toplantısına katılmak hoşuma gider.	385	3,17	1,717
27.	Bağımlılık yapan bir maddeyi kullanan bir arkadaşımı ilgili kişilere ve yetkililere haber vermekten çekinmem.	385	3,06	1,632
28.	Tanıdığım, sevdiğim insanlar dahi bana bağımlılık yapan bir maddeyi ikram etse, onları kırma pahasına da olsa kabul etmem.	385	3,73	1,619
29.	Bağımlılık yapan bir maddeyi kullanan insanların yaşamlarında diğer insanlar kadar başarılı olabileceklerini düşünüyorum.	385	2,42	1,540
30.	Bağımlılık yapan bir maddeyi kullanan arkadaşıma bırakması için elimden gelen yardımı yapmak için çaba gösteririm.	385	3,81	1,504
31.	Bağımlılık yapan maddelerin kullanıldığı yerlerden ve	385	3,58	1,568

Önermeler	N	\bar{X}	ss
ortamlardan uzak dururum.			
32. Şu an sahip olduğum kişilik özelliklerimin beni madde bağımlısı yapmayacağına inanıyorum.	385	3,72	1,577
33. Tütün ve alkolün bağımlılık yapan maddelerden olmadığını düşünüyorum.	385	2,17	1,559
34. Bağımlılık yapan maddelerden bazıları doğal olduğu için insana zarar vermeyeceğini düşünüyorum.	385	2,12	1,506
35. Bağımlılık yapan maddeleri kullanarak yaşamak benim için bir yaşama biçimi olamaz.	385	3,42	1,666
36. Bağımlılık yapan maddeleri alma düşüncesi dahi canımı sıkıyor.	385	3,52	1,612
37. Bağımlılık yapan maddeleri kullanma koşulları ve ortamları bana çok itici geliyor.	385	3,47	1,612
38. Sıkıntılı ve stresli durumlarda insanların bağımlılık yapan maddeleri kullanmalarının onlar için yararlı olduğunu düşünüyorum.	385	2,16	1,564
39. Bağımlılık yapan maddelerin uzun vadede insanlara mutsuzluk getireceğini biliyorum.	385	3,55	1,634
40. Bağımlılık yapan maddelerin insanlara bazı olumlu özellikler kazandırdığını düşünüyorum.	385	1,94	1,392
41. Bağımlılık yapan maddelerin mutluluk ve neşe getirdiği kanaatindeyim.	385	1,94	1,372
42. Bağımlılık yapan maddelerden bazılarının alınıp tüketilebildiği eğlence merkezleri bana çekici geliyor.	385	1,98	1,467
43. Yasal olmayan bağımlılık madde ticaretini yapan insanlara daha ağır cezalar verilmesi kanaatindeyim.	385	3,55	1,628
44. Fırsatım olsa bağımlılık yapan maddelere karşı mücadele eden, dernek, vakıf vb. gönüllü kuruluşlarda görev almak isterim.	385	3,25	1,564
45. Bağımlılık yapan maddeleri kullananlara, kullanmayı özendirenlere ve satanlara en ağır cezaların verilmesi gerektiğini düşünüyorum.	385	3,58	1,600
Bağımlılık Yapan Maddelere Karşın Tutum Ölçeği Toplamı	385	3,79	0,771

Araştırmaya katılan öğrencilerin **Bağımlılık Yapan Maddelere Karşın Tutum Ölçeğinde** yer alan 45 önermeye verdikleri puanlara bakıldığında en düşük ortalamanın ve standart sapmanın $(1,51\pm 1,085)$ “*Bağımlılık yapan maddelerden birini kullandığımda arkadaşlarım arasında daha fazla ilgi çekeceğimi düşünüyorum.*” ve $(1,56\pm 1,116)$ ile “*Bağımlılık yapan bir maddeyi kullanıyor olsaydım, daha mutlu birisi olabilirdim diye düşünüyorum.*” önermesinde olduğu; en yüksek ortalamanın ve standart sapmanın $(4,12\pm 1,490)$ ile “*Bağımlılık yapan maddelerden herhangi birini kullanmamın annem ve babamı çok üzeceğini biliyorum.*” ve $(4,07\pm 1,423)$ ile “*Bağımlılık yapan maddelerin insanların yaşamlarında başarısızlıklarına neden olduğu kanaatindeyim.*” önermesine ait olduğu görülmektedir. Bu cevaplar araştırmaya katılan öğrencilerin bağımlılık yapan maddelere karşı negatif düşünce içinde olduğunu göstermektedir.

4.3. Araştırmada Kullanılan Sosyal Dışlanma Ölçeğine İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Araştırmada kullanılan bir diğer ölçek olan Sosyal Dışlanma Ölçeğine dair frekans, aritmetik ortalama ve standart sapmalarına ilişkin bulgular aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 4.13. Sosyal Dışlanma Ölçeğine Verilen Puanların Ortalama ve Standart Sapma Değerlerine Dair Bulgular

Önermeler	F	\bar{X}	ss
1. Başkaları genellikle bana görünmezmişim gibi davranırlar.	385	1,94	1,307
2. Başkaları genellikle bana sanki ben yokmuşum gibi bakarlar.	385	1,88	1,318
3. Başkaları genellikle karşılaştığımızda selamımı almazlar.	385	1,68	1,174
4. Başkaları genellikle sohbet esnasında beni görmezden gelirler.	385	1,75	1,210
5. Başkaları genellikle beni görmezden gelirler.	385	1,83	1,270
6. Başkaları genellikle evimde benimle vakit geçirirler.	385	3,15	1,509
7. Başkaları genellikle beni kendi etkinliklerine çağırırlar.	385	3,70	1,336
8. Başkaları genellikle beni tatil planlarına dahil ederler.	385	3,27	1,447
9. Başkaları genellikle ilgimi çekmek için çaba gösterirler.	385	3,10	1,398
10. Başkaları genellikle yemeğe giderken beni de çağırırlar.	385	3,64	1,329
11. Başkaları genellikle beni hafta sonu etkinliklerine dahil ederler.	385	3,79	1,326
Sosyal Dışlanma Ölçeği Toplam	385	3,86	0,686

Sosyal Dışlanma Ölçeğinde (SDÖ) yer alan 11 önermeye verilen puanlara bakıldığında en düşük ortalamanın ve standart sapmanın ($1,68 \pm 1,174$) “Başkaları genellikle karşılaştığımızda selamımı almazlar.” ve ($1,75 \pm 1,210$) “Başkaları genellikle sohbet esnasında beni görmezden gelirler.” önermesinde olduğu; en yüksek ortalamanın ve standart sapmanın ($3,79 \pm 1,326$) “Başkaları genellikle beni hafta sonu etkinliklerine dahil ederler.” ve ($3,70 \pm 1,336$) “Başkaları genellikle beni kendi etkinliklerine çağırırlar.” önermesine ait olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan gençlerin kısmen de olsa sosyal dışlanmışlık duygusunu yaşadıklarını söyleyebiliriz.

Tablo 4.14. Sosyal Dışlanma Ölçeğine Dair İstatistikî Değerler

Alt Boyutlar	N	Minimum	Maksimum	Ortalama	ss
Dışlanma	385	1,00	5,00	4,16	0,818
Önemsenmeme	385	1,00	5,00	3,50	1,106
TOPLAM	385	1,00	5,00	3,86	0,686

Lise öğrencilerine uygulanan Sosyal Dışlanmışlık Ölçeğinin alt boyutlarına ilişkin istatistikî değerlere baktığımızda aritmetik ortalama, standart sapma ve ranj değerlerinin alt boyuttaki madde sayısı ile doğru orantılı olarak arttığı söylenebilir. Ölçek iki boyutlu olup araştırmamızda elde edilen verilere göre en yüksek ortalamanın ve farklılaşmanın ($4,16 \pm 0,818$) **Dışlanma** alt boyutunda, **Önemsenmeme** alt boyutunda ise ortalama ve standart sapmanın ($3,50 \pm 1,106$) olduğu görülmektedir.

4.4. Bağımlılık Yapan Maddelere Karşın Tutum Ölçeği ile Sosyal Dışlanma Ölçeğine İlişkin Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Kişisel ve Ailevi Bilgilerine Dair Bulgular ve Yorumlar

Tablo 4.15. Bağımlılık Yapan Maddelere Karşı Tutum Ölçeği ve Sosyal Dışlanma Ölçeğine Dair İstatistikî Değerler

Ölçekler	N	Minimum	Maksimum	Ortalama	ss
Bağımlılık Yapan Maddelere Karşı Tutum Ölçeği	385	1,31	5,00	3,79	0,771
Sosyal Dışlanma Ölçeği	385	1,00	5,00	3,86	0,686

Bağımlılık Yapan Maddelere Karşı Tutum Ölçeğine ilişkin aritmetik ortalama, standart sapma ve ranj değerlerinden yararlanarak istatistikî değerler tabloda yer almıştır. Bu değerlere göre minimum ortalama değerinin 1,31 ve maksimum değerinin 5,00 olduğu; ortalama ve standart sapmasının ise $3,79 \pm 0,771$ olduğu görülmektedir. Ölçekte yer alan olumsuz ifadeli önermelerin ters çevrilerek yeniden hesaplanması gerçekleştirilmiş ve bu puanın ortalama değeri alınmıştır. Ortalama değere göre öğrenciler bağımlılık yapan maddelere karşı tutumlarını kendileri için de “Çoğunlukla Uygun” şeklinde bildirdikleri görülmüştür. Araştırmamıza katılan lise öğrencileri bağımlılık yapan maddelere karşı olumsuz tutum sergilemektedirler.

Sosyal Dışlanma Ölçeğine ilişkin aritmetik ortalama, standart sapma ve ranj değerleri istatistiki olarak tabloda yer almaktadır. Tablodan da görüldüğü üzere minimum değeri 1,00 ve maksimum değeri ise 5,00; ortalama değeri ve standart sapmasının ise $3,86 \pm 0,686$ olarak bulunmuştur. Buna göre araştırmamıza katılan öğrenciler, kendilerinin sosyal dışlanma duygusunu tecrübe ettiğini belirtmişlerdir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin Bağımlılık Yapan Maddelere Karşı Tutum ve Sosyal Dışlanma ölçeklerinde demografik ve aile bilgilere göre istatistiksel olarak bir farklılığın olup olmadığına bakılmıştır. Bu bölümde cinsiyet, yaş, okunan sınıf düzeyi, kardeş sayısı, kaçınıcı çocuk olduğu, annenin ve babanın hayatta olup olmaması, anne babanın medeni durumu, kimin yanında yaşadığı, içinde yaşadığı ailenin tipine, anne ve baba eğitim durumu gibi bağımsız değişkenlere göre incelenmiştir.

Tablo 4.16. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Sosyal Dışlanma Durumları ile Bağımlılık Yapan Maddelere Karşı Tutum Puanlarının Cinsiyet Değişkenine Göre Anlamlı Bir Farklılık Gösterip Göstermediğini Belirlemek Üzere Yapılan t Testi Sonuçları

Ölçekler	Cinsiyet	F	\bar{X}	ss	t-test			
					t	Sd	p	
Bağımlılık Yapan Maddeye Karşı Tutum	Kadın	187	4,02	0,710	6,037	383	0,000**	
	Erkek	198	3,57	0,763				
Sosyal Dışlanma	Dışlanma	Kadın	187	4,16	0,812	0,029	383	0,977
		Erkek	198	4,16	0,826			
	Önemseme	Kadın	187	3,49	1,154	0,152	383	0,879
		Erkek	198	3,50	1,060			
	Toplam	Kadın	187	3,85	0,702	0,093	383	0,926
		Erkek	198	3,86	0,673			

**p<0,05

Aritmetik ortalamalar arasındaki farkın test edilmesinden önce Levene's testi ile iki dağılımın varyanslarının homojen olup olmadığı hipotezi sınanmış, varyansların homojen olduğu saptanmıştır. Bu işlemin ardından ortalamalar arasındaki farkın test edilmesi işlemlerine geçilmiştir.

Tabloda görüldüğü üzere, Bağımlılık Yapan Maddeye Karşı Tutum ve Sosyal Dışlanma Ölçeği ve alt boyutlarında cinsiyet değişkenine göre manidar bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız grup t-testi sonucunda, kadınların aritmetik ortalamaları ile erkeklerin aritmetik ortalamaları arasında, Bağımlılık Yapan Maddeye Karşı Tutumlarında istatistiksel olarak manidar bir farklılığa rastlanmıştır ($p < 0,05$).

Buna göre, Bağımlılık Yapan Maddelere Karşı Tutumlarında kadın katılımcıların ortalaması ($4,02 \pm 0,710$) ile erkek katılımcıların ortalaması ($3,57 \pm 0,763$) arasında kadın katılımcıların lehine bir farklılık görülmektedir ($t = 6,037$ ve $p = 0,00$).

Buna rağmen Sosyal Dışlanma Ölçeğinde ve alt boyutlarında cinsiyet değişkenliğine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığa rastlanılmamıştır ($t = 0,379$ ve $p = 0,705$ ve $p > 0,05$).

Tablo 4.17. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Sosyal Dışlanma Durumları ile Bağımlılık Yapan Maddelere Karşı Tutumları Yaş Değişkenine Göre Anlamlı Bir Farklılık Gösterip Göstermediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis Testi Sonuçları

Ölçekler	Yaş	F	S.O.	X ²	sd	p	MWU
Bağımlılık Yapan Maddeye Karşı Tutum	14	18	275,78	19,811	4	0,001**	14 ile 16, 17,18 ve 15 ile 16, 17
	15	86	219,88				
	16	117	173,05				
	17	106	184,73				
	18	58	182,83				
Sosyal Dışlanma	Dışlanma	14	18	180,64	3,299	4	0,509
		15	86	191,08			
		16	117	181,98			
		17	106	207,65			
		18	58	195,15			
	Önemsenme	14	18	174,83	2,416	4	0,660
		15	86	190,65			
		16	117	184,34			
		17	106	202,98			
		18	58	201,35			
	Toplam	14	18	176,03	4,318	4	0,365
		15	86	188,85			
		16	117	180,69			
		17	106	208,41			
		18	58	201,09			

Lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere karşı tutumları ile sosyal dışlanmışlık tecrübelerini belirlemek için yapılan araştırmada kullanılan ölçeklere verilen puanların aritmetik ortalamalarının katılımcıların yaş değişkenine göre bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek üzere öncelikle Levene's testi ile grupların dağılımın varyanslarının homojen olup olmadığı hipotezi sınanmış, varyansların homojen olmadığı ($BYMK\ddot{O}_{Levene}=28,025$; $BYMK\ddot{O}_p=0,00$ ve $SD\ddot{O}_{Levene}=24,145$; $SD\ddot{O}_p=0,00$) saptanmıştır.

Tabloda görüldüğü üzere, Bağımlılık Yapan Maddelere Karşı Tutum ve Sosyal Dışlanma Ölçeklerinin katılımcıların yaş değişkenine göre manidar bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis testi sonucunda, Bağımlılık Yapan Maddelere Karşı Tutum Ölçeğinde gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığa rastlanılmıştır. ($p<0,05$)

Buna göre Bağımlılık Yapan Maddelere Karşı Tutum ölçeğinin yaş değişkenine göre 14 yaş grubuyla 16, 17 ve 18 yaş grupları arasında; 15 yaş grubuyla 16 ve 17 yaş grubu arasında istatistiksel olarak manidar bir farklılığa rastlanılmıştır. ($p=0,001$ ve $p<0,05$)

Bu farklılığın hangi gruplar arasında gerçekleştiğini anlamak üzere non-parametrik Mann Whitney-U testi uygulanmış ve bu durumda 14 yaş grubu katılımcıların puanlarının ortalamasının 16, 17 ve 18 yaşındaki katılımcıların puanlarından farklılık gösterdiği; bunun da 14 yaşındaki katılımcıların lehine olduğu; ayrıca 15 yaşındaki katılımcı grubunun verdiği puanlarla 16 ve 17 yaşındaki katılımcıların verdiği puanlar arasında da bir farklılığa rastlanılmıştır.

Katılımcıların yaşları büyüdükçe bağımlılık yapan maddelere karşı tutumları da olumlu yöne yönelmektedir.

Diğer gruplarda ve Sosyal Dışlanma Ölçeğinde ve ölçeğin alt boyutlarında yaş grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark oluşmamıştır.

Tablo 4.18. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Sosyal Dışlanma Durumları ile Bağımlılık Yapan Maddelere Karşı Tutumları Okunan Sınıf Seviyesi Değişkenine Göre Anlamlı Bir Farklılık Gösterip Göstermediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis Testi Sonuçları

Ölçekler	Okunan Sınıf Seviyesi	F	S.O.	X ²	sd	P	MWU
Bağımlılık Yapan Maddeye Karşı Tutum	Lise 1	111	225,48	17,657	4	0,001**	Lise 1 ile Lise 2, Lise 3 ve Lise 2 ile Lise 4
	Lise 2	92	166,16				
	Lise 3	90	174,12				
	Lise 4	92	199,18				
Sosyal Dışlanma	Dışlanma	Lise 1	111	183,78	3,184	3	0,364
		Lise 2	92	191,07			
		Lise 3	90	210,51			
		Lise 4	92	188,93			
	Önemsenme	Lise 1	111	182,27	1,783	3	0,619
		Lise 2	92	193,28			
		Lise 3	90	196,26			
		Lise 4	92	202,48			
	TOPLAM	Lise 1	111	178,57	3,405	3	0,333
		Lise 2	92	193,20			
		Lise 3	90	207,09			
		Lise 4	92	196,43			

Tabloda görüldüğü üzere, Bağımlılık Yapan Maddeye Karşı Tutum ve Sosyal Dışlanma Ölçeklerinin katılımcıların okudukları sınıf seviyesi değişkenine göre manidar bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis testi sonucunda, Bağımlılık Yapan Maddelere Karşı Tutum Ölçeğinde gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığa rastlanılmıştır. ($p < 0,05$)

Buna göre Bağımlılık Yapan Maddeye Karşı Tutum ölçeğinin katılımcıların okuduğu sınıf düzeyi değişkenine göre farklılığın hangi gruplar arasında gerçekleştiğini saptamak amacıyla yapılan non-parametrik Mann Whitney-U testi sonucunda Lise 1.sınıfa devam eden öğrencilerle, Lise 2. ve Lise 3. Sınıflara devam eden öğrenciler

arasında, Lise 1.sınıf öğrencilerin lehine istatistiksel olarak manidar bir farklılığa rastlanılmıştır. ($p=0,001$ ve $p<0,05$)

Ayrıca Lise 2.sınıf öğrencileriyle Lise 4.sınıf öğrencileri arasında da Bağımlılık Yapan Maddeye Karşı Tutum Ölçeği skorları, Lise 2.sınıf öğrencilerinin lehine istatistiksel olarak manidar anlamlılık göstermiştir.

Gruplar arasında yaş ve sınıf seviyesi ilerledikçe bağımlılık yapan maddelere karşı olumlama yapılmaktadır.

Diğer gruplarda ve Sosyal Dışlanma Ölçeği ve alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı bir fark oluşmamıştır.

Tablo 4.19. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Sosyal Dışlanma Durumları ile Bağımlılık Yapan Maddelere Karşı Tutumları Kardeş Sayısı Değişkenine Göre Anlamlı Bir Farklılık Gösterip Göstermediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis Testi Sonuçları

Ölçekler	Kardeş Sayısı	F	S.O.	X ²	sd	P	MWU
Bağımlılık Yapan Maddeye Karşı Tutum	1	10	111,30				
	2	107	182,74				
	3	131	204,73				
	4	75	185,44	13,106	6	0,70	
	5	35	203,00				
	6	16	187,25				
	7 ve üstü	11	133,08				
Sosyal Dışlanma	1	10	225,65				
	2	107	203,55				
	3	131	185,55				
	Dışlanma	4	75	178,71	5,255	6	0,629
	5	35	201,16				
	6	16	201,66				
	7 ve üstü	11	238,38				
Sosyal Dışlanma	1	10	244,45				
	2	107	183,35				
	3	131	189,86				
	Önemslenme	4	75	201,75	9,004	6	0,252
	5	35	171,74				
	6	16	230,91				
	7 ve üstü	11	254,50				
TOPLAM	1	10	258,55				
	2	107	196,27				
	3	131	182,80				
	TOPLAM	4	75	193,70	6,544	6	0,478
	5	35	180,66				
	6	16	225,44				
	7 ve üstü	11	195,67				

Tabloda görüldüğü üzere, Bağımlılık Yapan Maddeye Karşı Tutum ve Sosyal Dışlanma Ölçeklerinin katılımcıların kardeş sayısı değişkenine göre manidar bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis testi sonucunda, her iki ölçek skorlarının puanlarının ortalamasına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığa rastlanılmamıştır. ($p>0,05$)

Tablo 4.20. Araştırmamıza Katılan Öğrencilerin Sosyal Dışlanma Durumları ile Bağımlılık Yapan Maddelere Karşı Tutumlarının Ailelerindeki Kaçınıcı Çocuk Olduğuna Dair Değişkene Göre Anlamlı Bir Farklılık Gösterip Göstermediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis Testi Sonuçları

Ölçekler	Ailedeki Çocuklar Arasındaki Sırası	F	S.O.	X ²	Sd	P	MWU	
Bağımlılık Yapan Maddeye Karşı Tutum	1.	134	188,57	8,441	6	0,392		
	2.	111	196,41					
	3.	80	185,24					
	4.	30	184,37					
	5.	14	260,00					
	6.	11	213,09					
	7. ve üstü	5	216,33					
Sosyal Dışlanma	Dışlanma	1.	134	199,52	5,255	6	0,629	
		2.	111	188,57				
		3.	80	184,81				
		4.	30	197,48				
		5.	14	209,18				
		6.	11	208,91				
		7. ve üstü	5	187,00				
	Önemsenme	1.	134	197,50	9,004	6	0,252	
		2.	111	185,14				
		3.	80	196,34				
		4.	30	177,33				
		5.	14	200,04				
		6.	11	231,86				
		7. ve üstü	5	366,00				
TOPLAM	1.	134	197,74	6,544	6	0,478		
	2.	111	183,91					
	3.	80	190,62					
	4.	30	186,28					
	5.	14	220,89					
	6.	11	227,50					
	7. ve üstü	5	256,50					

Tabloda görüldüğü üzere, Bağımlılık Yapan Maddeye Karşı Tutum ve Sosyal Dışlanma Ölçeklerinin katılımcıların ailenin çocuk sıralamasında kaçınıcı çocuk olduğu değişkenine göre manidar bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla

yapılan Kruskal Wallis testi sonucunda, her iki ölçek skorlarının puanlarının ortalamasına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığa rastlanılmamıştır. ($p>0,05$)

Tablo 4.21. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Sosyal Dışlanma Durumları ile Bağımlılık Yapan Maddelere Karşı Tutumları Annenin Hayata Olup Olmaması Değişkenine Göre Anlamlı Bir Farklılık Gösterip Göstermediğini Belirlemek Üzere Yapılan Mann-Whitney Testi Sonuçları

Ölçekler	Anne	F	S.O	U	Z	P																											
Bağımlılık Yapan Maddeye Karşı Tutum	Sağ	381	193,18	695,00	-0,303	0,762																											
	Ölü	4	176,25				Sosyal Dışlanma	Dışlanma	Sağ	381	192,77	676,00	-0,391	0,696	Ölü	4	214,50	Önemsizleme	Sağ	381	193,00	761,50	-0,002	0,998	Ölü	4	192,88	TOPLAM	Sağ	381	192,76	669,50	-0,418
Sosyal Dışlanma	Dışlanma	Sağ	381	192,77	676,00	-0,391			0,696																								
		Ölü	4	214,50				Önemsizleme		Sağ	381	193,00	761,50	-0,002	0,998	Ölü	4	192,88	TOPLAM	Sağ	381	192,76	669,50	-0,418	0,676	Ölü	4	216,13					
	Önemsizleme	Sağ	381	193,00	761,50	-0,002			0,998																								
		Ölü	4	192,88				TOPLAM		Sağ	381	192,76	669,50	-0,418	0,676	Ölü	4	216,13															
	TOPLAM	Sağ	381	192,76	669,50	-0,418			0,676																								
		Ölü	4	216,13																													

Tabloda görüldüğü üzere, Bağımlılık Yapan Maddeye Karşı Tutum ve Sosyal Dışlanma Ölçeklerinin katılımcıların annelerinin sağ/özü olma değişkenine göre manidar bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Mann-Whitney testi sonucunda, her iki ölçeğe de katılımcılar tarafından verilen puanların ortalamasına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığa rastlanılmamıştır. ($p>0,05$)

Tablo 4.22. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Sosyal Dışlanma Durumları ile Bağımlılık Yapan Maddelere Karşı Tutumları Babanın Hayata Olup Olmaması Değişkenine Göre Anlamlı Bir Farklılık Gösterip Göstermediğini Belirlemek Üzere Yapılan Mann-Whitney Testi Sonuçları

Ölçekler	Baba	F	S.O	U	Z	P																											
Bağımlılık Yapan Maddeye Karşı Tutum	Sağ	380	193,02	943,50	-0,026	0,979																											
	Ölü	5	191,70				Sosyal Dışlanma	Dışlanma	Sağ	380	192,15	628,00	-1,312	0,190	Ölü	5	257,40	Önemsenmeme	Sağ	380	193,15	883,50	-0,270	0,788	Ölü	5	179,70	TOPLAM	Sağ	380	192,53	772,00	-0,721
Sosyal Dışlanma	Dışlanma	Sağ	380	192,15	628,00	-1,312			0,190																								
		Ölü	5	257,40				Önemsenmeme		Sağ	380	193,15	883,50	-0,270	0,788	Ölü	5	179,70	TOPLAM	Sağ	380	192,53	772,00	-0,721	0,471	Ölü	5	228,60					
	Önemsenmeme	Sağ	380	193,15	883,50	-0,270			0,788																								
		Ölü	5	179,70				TOPLAM		Sağ	380	192,53	772,00	-0,721	0,471	Ölü	5	228,60															
	TOPLAM	Sağ	380	192,53	772,00	-0,721			0,471																								
		Ölü	5	228,60																													

Tabloda görüldüğü üzere, Bağımlılık Yapan Maddeye Karşı Tutum ve Sosyal Dışlanma Ölçeklerinin katılımcıların babalarının sağ/ölü olma değişkenine göre manidar bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Mann-Whitney-U testi sonucunda, her iki ölçeğe de katılımcılar tarafından verilen puanların ortalamasına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığa rastlanılmamıştır. ($p>0,05$)

Tablo 4.23. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Sosyal Dışlanma Durumları ile Bağımlılık Yapan Maddelere Karşı Tutumlarının Anne Babanın Medeni Durumu Değişkenine Göre Anlamlı Bir Farklılık Gösterip Göstermediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis Testi Sonuçları

Ölçekler	Anne Baba Medeni Durum	F	S.O.	X ²	sd	P	MWU	
Bağımlılık Yapan Maddeye Karşı Tutum	Birlikte Yaşıyor	347	192,52	4,80 1	2	0,091		
	Ayrılmış	8	131,88					
	Boşanmış	22	154,23					
Sosyal Dışlanma	Dışlanma	Birlikte Yaşıyor	347	188,55	0,53 9	2	0,764	
		Ayrılmış	8	216,50				
		Boşanmış	22	186,07				
	Önemsizlik	Birlikte Yaşıyor	347	188,29	1,86 2	2	0,394	
		Ayrılmış	8	154,63				
		Boşanmış	22	212,73				
	TOPLAM	Birlikte Yaşıyor	347	187,51	1,51 0	2	0,470	
		Ayrılmış	8	178,75				
		Boşanmış	22	216,20				

Tabloda görüldüğü üzere, Bağımlılık Yapan Maddeye Karşı Tutum ve Sosyal Dışlanma Ölçeklerinin katılımcıların anne babalarının medeni durumu değişkenine göre manidar bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis testi sonucunda, katılımcıların önermelere verdikleri puanların ortalamalarına göre her iki ölçek için de gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığa rastlanılmamıştır. ($p>0,05$)

Tablo 4.24. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Sosyal Dışlanma Durumları ile Bağımlılık Yapan Maddelere Karşı Tutumlarının Yanında Yaşanılan Ebeveyn Değişkenine Göre Anlamlı Bir Farklılık Gösterip Göstermediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis Testi Sonuçları

Ölçekler	Velayeti/Vâsisi	N	S.O.	X ²	sd	P	MWU
Bağımlılık Yapan Maddeye Karşı Tutum	Anne ile birlikte	6	21,86	4,80 1	2	0,091	
	Baba ile birlikte	19	20,07				
	Diğer	5	11,80				
Sosyal Dışlanma	Dışlanma	Anne ile birlikte	6	19,45	2,06 4	2	0,356
		Baba ile birlikte	19	18,07			
		Diğer	5	25,90			
	Önemsizlik	Anne ile birlikte	6	17,82	2,73 5	2	0,255
		Baba ile birlikte	19	21,75			
		Diğer	5	13,30			
	TOPLAM	Anne ile birlikte	6	17,00	1,41 0	2	0,494
		Baba ile birlikte	19	21,32			
		Diğer	5	17,00			

Tabloda görüldüğü üzere, Bağımlılık Yapan Maddeye Karşı Tutum ve Sosyal Dışlanma Ölçeklerinin katılımcıların yaşadığı ebeveynler değişkenine göre manidar bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis testi sonucunda, katılımcıların önermelere verdikleri puanların ortalamalarına göre, her iki ölçek için gruplar arasında istatistiksel olarak manidar bir farklılığa rastlanılmamıştır. (p>0,05)

Tablo 4.25. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Sosyal Dışlanma Durumları ile Bağımlılık Yapan Maddelere Karşı Tutumlarının Yaşanılan Aile Tip Değişkenine Göre Anlamlı Bir Farklılık Gösterip Göstermediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis Testi Sonuçları

Ölçekler	Aile Tipi	N	S.O.	X ²	sd	P	MWU	
Bağımlılık Yapan Maddeye Karşı Tutum	Çekirdek (1)	289	196,81	1,693	2	0,429		
	Geniş (2)	72	185,35					
	Tek ebeveynli (3)	24	170,13					
Sosyal Dışlanma	Dışlanma	Çekirdek (1)	289	199,05	7,623	2	0,022*	1 ile 2 ve 2 ile 3
		Geniş (2)	72	161,53				
		Tek ebeveynli (3)	24	214,58				
	Önemsenme	Çekirdek (1)	289	198,42	1,693	2	0,243	
		Geniş (2)	72	174,97				
		Tek ebeveynli (3)	24	181,77				
	TOPLAM	Çekirdek (1)	289	200,00	1,693	2	0,028*	1 ile 2
		Geniş (2)	72	161,45				
		Tek ebeveynli (3)	24	203,38				

Tabloda görüldüğü üzere, Bağımlılık Yapan Maddeye Karşı Tutum ve Sosyal Dışlanma Ölçeklerinin katılımcıların aile tipleri değişkenine göre manidar bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis testi sonucunda, katılımcıların önermelere verdikleri puanların ortalamalarına göre, Sosyal Dışlanma Ölçeğinde ve Dışlanma alt boyutunda gruplar arasında istatistiksel olarak manidar bir farklılığa rastlanılmıştır. ($p < 0,05$)

Bu farklılığın hangi gruplar arasında oluştuğunu anlamak üzere yapılan Mann Whitney – U Testi sonucunda dışlanma alt boyutunda çekirdek ailede yaşayan katılımcıların diğer gruplarda yaşayan katılımcılara göre dışlanmışlık duygusunu yaşadıkları anlaşılmaktadır.

Genel toplam skorlarına göre de çekirdek aile içinde katılımcıların ortalama değerleri ile geniş ailede yaşayan katılımcıların ortalama puanları arasında istatistiksel olarak manidar bir farklılık bulunmaktadır. Bu farklılık çekirdek ailede yaşayan katılımcıların lehine bir durumdan kaynaklıdır. Yani çekirdek ailede yaşayan katılımcılar dışlanma tecrübesini geniş ailede yaşayan katılımcılara göre daha az tecrübe etmiştir diyebiliriz.

Tablo 4.26. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Sosyal Dışlanma Durumları ile Bağımlılık Yapan Maddelere Karşı Tutumları Anne Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Anlamlı Bir Farklılık Gösterip Göstermediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis Testi Sonuçları

Ölçekler	Anne Eğitim Durumu	F	S.O.	X ²	sd	p	MWU	
Bağımlılık Yapan Maddelere Karşı Tutum	Okuma yazma yok (1)	41	205,48	12,124	8	0,146		
	Okur yazar (2)	45	209,99					
	İlkokul (3)	127	205,95					
	İlkokul terk (4)	20	160,38					
	Ortaokul (5)	61	175,26					
	Ortaokul terk (6)	14	219,25					
	Lise (7)	51	183,54					
	Lise terk (8)	4	199,13					
	Yüksekokul – Fakülte (9)	22	143,18					
	Yüksekokul – Fakülte Terk (10)	-						
Sosyal Dışlanma	Dışlanma	Okuma yazma yok (1)	41	165,98	7,866	8	0,447	
		Okur yazar (2)	45	204,27				
		İlkokul (3)	127	185,19				
		İlkokul terk (4)	20	195,65				
		Ortaokul (5)	61	186,52				
		Ortaokul terk (6)	14	210,61				
		Lise (7)	51	207,43				
		Lise terk (8)	4	227,00				
		Yüksekokul – Fakülte (9)	22	230,14				
		Yüksekokul – Fakülte Terk (10)	-					
	Önemsememe	Okuma yazma yok (1)	41	186,32	16,984	5	0,030*	2 ile 7; 3 ile 4 ve 7; 4 ile 5, 7 ve 9
		Okur yazar (2)	45	182,59				
		İlkokul (3)	127	182,81				
		İlkokul terk (4)	20	132,45				
		Ortaokul (5)	61	207,37				
		Ortaokul terk (6)	14	175,93				
		Lise (7)	51	227,17				
		Lise terk (8)	4	274,88				
		Yüksekokul – Fakülte (9)	22	217,52				
		Yüksekokul – Fakülte Terk (10)	-					
TOPLAM	Okuma yazma yok (1)	41	171,37	21,228	8	0,007**	1 ile 7 ve 9; 2 ile 4; 3 ile 7 ve 9; 4 ile 5, 7 ve 9	
	Okur yazar (2)	45	189,28					
	İlkokul (3)	127	183,12					
	İlkokul terk (4)	20	131,82					
	Ortaokul (5)	61	197,23					
	Ortaokul terk (6)	14	190,64					
	Lise (7)	51	230,65					
	Lise terk (8)	4	286,75					

Ölçekler	Anne Eğitim Durumu	F	S.O.	X ²	sd	p	MWU
	Yüksekokul – Fakülte (9)	22	239,05				
	Yüksekokul – Fakülte Terk (10)	-					

Tabloda görüldüğü üzere, Bağımlılık Yapan Maddeye Karşı Tutum ve Sosyal Dışlanma Ölçeklerinin katılımcıların anne eğitim seviyesi değişkenine göre manidar bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis testi sonucunda, her iki ölçek skorlarının puanlarının ortalamasına göre Sosyal Dışlanma Ölçeğinde ve bu ölçeğin alt boyutu olan Önemsenmeme alt boyutunda istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığa rastlanılmıştır. ($p < 0,05$ ve $p < 0,01$)

Bu farklılığın önemsenmeme alt boyutunda hangi gruplar arasında meydana geldiğini istatistiksel olarak test etmek için non-parametrik analizlerden olan Mann Whitney – U testi kullanılarak belirlenmiştir. Buna göre, okur yazar annenin çocuğu, lise mezunu annesi olduğunu belirten katılımcılara göre daha az önemsendiğini bildirmiştir. İlkokul mezunu annesi olan katılımcılar, ilkokul terk eğitim seviyesinde annesi olan ile lise mezunu annesi olan katılımcılar arasında; ilkokul terk eğitim seviyesinde annesi olan katılımcılarla ortaokul, lise ve üniversite mezunu annesi olan katılımcılar arasında farklılık vardır.

Bu sonuçlara göre anne eğitim seviyesi yükseldikçe katılımcıların önemsenmeme duygusunun ortalama değerleri yüksek çıktığı söylenebilir. Anne eğitim seviyesi hangi seviyede olursa olsun okul terkleri için bu durum geçerli değildir. Yani ilkokul mezunu annesi olan katılımcı ile ilkokul terk düzeyi eğitim seviyesi annesi olan katılımcılar arasında eğitim sürecinde terk edenlerin aleyhine bir durum söz konusudur. Bu durum diğer gruplar arasında da gözlemlenmiştir.

Sosyal Dışlanma Ölçeği toplam ortalama sonuçlarına göre de okuma yazması olmayan annesi olan katılımcılar ile lise mezunu ve üniversite mezunu annesi olan katılımcılar arasında farklılık görülmüştür. Okur yazar annesi olan katılımcılar ile lise ve üniversite mezunu annesi olan katılımcılar arasında eğitim seviyesinin yüksekliğine göre lehte bir durum görülmektedir. İlkokul mezunu annesi olan katılımcılar ile de ortaokul, lise ve üniversite mezunu annesi olan katılımcılar arasında, ilkokul mezunu annesi olan katılımcılar aleyhine istatistiksel bir farklılık bulunmaktadır.

İlkokul terk eğitim seviyesinde annesi olan katılımcılar ile de ortaokul, lise ve üniversite mezunu annesi olan katılımcılar arasında da eğitim seviyesinin yükselmesine paralel olarak lehte bir durum görülmektedir. Yani anne eğitim seviyesi yükseldikçe önemsenmeme duygusunu skorlarının yükseldiği görülmektedir.

Tablo 4.27. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Sosyal Dışlanma Durumları ile Bağımlılık Yapan Maddelere Karşı Tutumları Baba Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Anlamlı Bir Farklılık Gösterip Göstermediğini Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis Testi Sonuçları

Ölçekler	Baba Eğitim Durumu	F	S.O.	X ²	sd	P	MWU
Bağımlılık Yapan Maddelere Karşı Tutum	Okuma yazma yok (1)	8	263,25	16,429	9	0,58	
	Okur yazar (2)	23	186,87				
	İlkokul (3)	87	224,11				
	İlkokul terk (4)	11	160,41				
	Ortaokul (5)	87	190,29				
	Ortaokul terk (6)	19	148,45				
	Lise (7)	65	189,88				
	Lise terk (8)	19	179,71				
	Yüksekokul – Fakülte (9)	60	176,04				
	Yüksekokul – Fakülte Terk (10)	6	157,42				
Sosyal Dışlanma	Okuma yazma yok (1)	8	131,06	8,444	9	0,490	
	Okur yazar (2)	23	185,59				
	İlkokul (3)	87	185,08				
	İlkokul terk (4)	11	205,41				
	Ortaokul (5)	87	188,72				
	Ortaokul terk (6)	19	232,87				
	Lise (7)	65	192,70				
	Lise terk (8)	19	181,32				
	Yüksekokul – Fakülte (9)	60	213,57				
	Yüksekokul – Fakülte Terk (10)	6	166,50				
Önemsenmeme	Okuma yazma yok (1)	8	119,88	8,752	9	0,460	
	Okur yazar (2)	23	173,54				
	İlkokul (3)	87	187,26				
	İlkokul terk (4)	11	172,59				
	Ortaokul (5)	87	193,69				
	Ortaokul terk (6)	19	196,39				
	Lise (7)	65	208,55				
	Lise terk (8)	19	210,29				
	Yüksekokul – Fakülte (9)	60	191,14				

Ölçekler	Baba Eğitim Durumu	F	S.O.	X ²	sd	P	MWU
	Yüksekokul – Fakülte Terk (10)	6	260,25				
TOPLAM	Okuma yazma yok (1)	8	118,94	10,254	9	0,330	
	Okur yazar (2)	23	170,65				
	İlkokul (3)	87	187,36				
	İlkokul terk (4)	11	165,95				
	Ortaokul (5)	87	187,43				
	Ortaokul terk (6)	19	216,00				
	Lise (7)	65	212,88				
	Lise terk (8)	19	182,13				
	Yüksekokul – Fakülte (9)	60	202,35				
	Yüksekokul – Fakülte Terk (10)	6	242,33				

Tabloda görüldüğü üzere, Bağımlılık Yapan Maddeye Karşı Tutum ve Sosyal Dışlanma Ölçeklerinin katılımcıların baba eğitim seviyesi değişkenine göre manidar bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis testi sonucunda, her iki ölçek skorlarının ortalamasına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığa rastlanılmamıştır. ($p>0,05$)

Tablo 4.28. Sosyal Dışlanma Ölçeği ve alt boyutları ile Bağımlılık Yapan Maddelere Karşı Tutum Ölçeği arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere yapılan Pearson Çarpım Momentler Korelasyon Katsayısı

Boyutlar		Bağımlılık Yapan Maddelere Karşı Tutum	Dışlanma	Önemsizleme	Sosyal Dışlanma
Bağımlılık Yapan Maddelere Karşı Tutum Ölçeği	R	1	0,013	0,023	0,025
	P		0,805	0,653	0,624
	N		385	385	385
Dışlanma	R		1	0,042	0,681**
	P			0,409	0,000
	N			385	385
Önemsizleme	R			1	0,760**
	P				0,000
	N				385
Sosyal Dışlanma	R				1
	P				
	N				385

Bağımlılık Yapan Maddelere Karşı Tutum ve Sosyal Dışlanma Ölçeği ile alt boyutları arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere yapılan Pearson Çarpım Momentler Korelasyon Katsayısı sonuçlarına göre, Dışlanma alt boyutu ile Sosyal Dışlanma arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu bulunmuştur ($p < 0,01$). Buna göre Dışlanma alt boyutu ortalamasının yüksek çıkması Sosyal Dışlanma puanının da yüksek çıkmasına; düşük çıkması durumunda Sosyal Dışlanma puanının da düşük çıkmasına neden olacaktır.

Önemsenmeme alt boyutu ile Sosyal Dışlanma da pozitif yönde bir ilişki olduğu görülmektedir. Bu durum her iki boyutun da aynı yönde hareket ettiği anlamına gelmektedir. Bir başka ifadeyle sosyal dışlanma tecrübesini yaşadığını ifade eden katılımcılar dışlanma ve önemsenmeme durumunu da beraberinde tecrübe etmektedir denilebilir.

Tablo 4.29. Sosyal Dışlanma Ölçeği ve alt boyutları arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere yapılan Regresyon Analizi

MODEL	Değişkenler	B	ss	β	ΔR^2	t	p
1	Sabit	1,026	0,175	0,681	0,463	5,863	0,000**
	Sosyal Dışlanmışlık	0,813	0,045			18,220	
2	Sabit	2,211	0,076	0,762	0,577	29,245	0,000**
	Sosyal Dışlanmışlık	0,472	0,021			22,888	

Regresyon Analizinde, iki veya daha fazla değişken arasındaki ilişkiyi tanımlayabilmek ve fonksiyonel olarak bir model ile açıklayabilmek amaçlanmaktadır.

Çalışmamızda $Y = A + Bx + C$ formülü oluşturulmuştur. Y: Bağımlı Değişken (Sosyal Dışlanmışlık), C: Bağımsız Değişken (Alt Boyutlar) olarak cebirsel ifade edilmiştir.

Buna göre Tablo 4.29.'da görüldüğü üzere Model 1'de gençlerin yaşadığı dışlanma hissini sosyal dışlanma arasındaki etkiye ilişkin olarak regresyon sonucu incelendiğinde analiz sonuçlarında elde edilen sabit değişkeni, bağımlı değişken olan sosyal dışlanmışlığa ilişkin varyansın tamamını açıklamakta olup gençlerin akranları arasında yaşadıkları dışlanmanın, gencin yaşadığı sosyal dışlanmışlık duygusunu ($\beta=0,681$ ve $p=0,000$) etkilediği görülmektedir.

Formülümüze göre;

$$\text{Sosyal Dışlanmışlık Duygusu} = 1,0268 + 0,463 * \text{Dışlanma Deneyimi}$$

Gençlerin sosyal dışlanmışlık duygusuna kapılmalarında akranları tarafından dışlanma tecrübesinin yaşanmışlığının veya dışlanılma korkusunun etkisi %46 olarak bulunmuştur.

Model 2’de gençlerin yaşadığı önemsenmeme hissini sosyal dışlanma arasındaki etkiye ilişkin olarak regresyon sonucu incelenmiş ve analiz sonucunda elde edilen sabit değişkeni, bağımlı değişken olan sosyal dışlanmışlığa ilişkin varyansın tamamını açıklamakta olup gençlerin akranları arasında yaşadıkları önemsenmeme tecrübesinin, gencin yaşadığı sosyal dışlanmışlık duygusunu ($\beta=0,762$ ve $p=0,000$) etkilediği görülmüştür.

Formüle göre;

$$\text{Sosyal Dışlanmışlık Duygusu} = 2,211 + 0,577 * \text{Önemsenme}$$

Gençlerin sosyal dışlanmışlık duygusuna kapılmalarında akranları tarafından önemsenmemenin etkisinin %58 olduğu görülmüştür.

5. TARTIŞMA

Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de çocukların ve gençlerin bağımlılık yapan ve insan sağlığına zararlı olan uyuşturucu maddelerden korunması devletin ve toplumun görevleri arasında yer almaktadır. Gençlerin bağımlılık yapan maddelerden korunabilmesi için öncelikle gençler arasında madde bağımlılığının ve kullanımının yaygınlığının belirlenmesi gerekmektedir. Bağımlılık yapan maddelere bağımlılığın ve kullanımının yaygınlığının belirlenmesi ve ölçülmesi için bu problemin çözümü için alınacak tedbirlerin ve belirlenecek olan mücadele yöntemlerinin seçiminde hayati önem taşımaktadır.

Ülkemizde bağımlılıkla ilgili yapılan çalışmalar, kurumlar arası işbirliği içinde yapılmakta ve konu ile ilgili birimler bilgi akışlarını gerçekleştirmektedirler. Son yıllarda yapılan gerek sosyal gerekse, güvenlik tedbirleri ile gençler arasında bağımlılık yapan maddelere ulaşılabilirliği ve kullanımı kontrolü mümkün olacak şekilde belli bir oranda tutulmayı başaran güvenlik birimleri, akademik çalışmaları da destekleyerek koordineli çalışma yolunu benimsemişlerdir.

Gençlerin bağımlılık yapan maddelerle ilişkisi, kullanıcı veya satıcı şeklinde olmaktadır. TÜİK verileri ışığında rapor edilmiş vaka sayısına bakıldığında 18 yaş altı gençlerde uyuşturucu kullanımı, bulundurması ve satışı çok az sayıdadır (126). Bağımlılık yapan maddelerin gençler arasında yaygınlaşmasından mustarip birçok Batı ülkelerinde, bağımlılık yapan maddelere karşı mücadelede edindikleri deneyimler neticesinde, bireysel düzeyde bağımlılık yapan maddeleri önleme tedbirlerinin tek başına yeterli olmadığı, gençlerin ve ergenlerin bu maddelere ulaşılabilirliklerinin engellenmesi ve yasal düzenlemelerle desteklendiklerinde, daha başarılı olabileceğini göstermektedir. Bundan dolayı bağımlılık yapan madde kullanımının normatif ve kültürel çerçevesine yönelik çevresel önleme stratejileri Avrupa'nın bazı ülkelerinde giderek önem kazanmaktadır.

Günümüzde kitle iletişim araçlarının ve bu araçların kampanyalarının rolü her geçen gün artmakta, giderek davranışları değiştirmekten ziyade bilinçlendirmek olarak görülmektedir (127). ABD bağımlılık yapan madde problemlerinden talebin azaltılması konusunda yoğun çalışmalar yapan NIDA'nın yaptığı çalışmalarda etkili önleme eğitim

programlarının genel prensiplerini ortaya koymuştur. Buna göre, gençlerin erken yaşlardan itibaren kendini kontrol edebilmesi, duygusal farkındalık yaratma, iletişim becerilerinin geliştirilmesi, sosyal problemlerini çözebilmesi, özellikle okuma becerilerini geliştirerek okul başarısının yükseltilmesi gerektiği vurgulanmıştır (128).

Çocuk ve gençlerin erken yaşlarından itibaren edinecekleri sosyal ve kişisel beceriler sayesinde risk altında bulunan grupların risk faktörleri en aza indirilmeye, azaltılmaya ve önleyici tedbirlerle desteklemelidir. Sosyal hizmet uzmanlarının gençlerin hayat kalitelerinin artırmaya yönelik yapacakları her türlü faaliyetler, gençlerin sosyal ortamlarını düzenleyerek onların uyumlarını kolaylaştıracağı yapılan binlerce uygulamalarla görülmüştür. Bundan dolayı bağımlılık yapan madde kullanımına ilişkin düşünsel dürtüleri engellemek, davranış kalıplarını değiştirme teknikleri kullanılarak gençlerde beceri geliştirmek mümkündür.

Araştırma sonucunda lise öğrencilerinin sosyal dışlanma durumları, bağımlılık yapan maddelere karşı tutumlarına göre değişmediği, bir etkisi olmadığı belirlenmiştir. Çalışma grubumuzun yaş aralığı itibariyle ergenlik dönemine denk geliyor olması ve bu çocukların daha öncesinde bireysel farkındalıklarını artıracak herhangi bir eğitime katılmamış olmalarını da göz önüne aldığımızda, gençlerin özellikle yaşadıkları sosyal anskiyete bozuklarına dair belirtileri başka dış etkenlere yükleme eğilimi göstermeleri normaldir.

Öğrencilerin cinsiyetine göre bağımlılık yapan maddelere karşı tutumlarında kadın katılımcıların ortalaması ile erkek katılımcıların ortalaması arasında kadın katılımcıların lehine bir farklılık görülmüştür. TUIK verilerine göre ülkemizde her türlü bağımlılık dağılımlarına baktığımızda, erkeklerin kadınlara göre 3 kat daha fazla bağımlılık yapan madde kullandığı, denediği veya bağımlı olduğu görülmektedir (126). Kadın katılımcıların erkek katılımcılara göre bağımlılık yapan maddelere karşı daha olumsuz bir tutum içerisinde olmalarını geleneksel olarak kadının rolüne bağlamak, sosyal denetiminin kadın üzerinde daha fazla olmasına bağlayabiliriz. Zira yine TUIK verilerine baktığımızda kadınların bağımlılık yapan maddeleri kullanmaları da erkeklere göre çok ileri yaşlarda gerçekleşmektedir.

Ülkemizde yerleşik geleneklere göre erkeğin ev dışında daha çok zaman geçirmesinde bir engel görülmemektedir. Erkeğin sosyal anlamda rahatlığı sosyal çevresinin de genişlemesine neden olmaktadır. Sosyal Öğrenme Teorisine göre

bireylerin yakın çevreleri kişisel gelişimine direkt etki etmektedir. Bu teoriye göre kişilerin sürekli karşılaştıkları veya tanık oldukları davranışları kişi modeller. Belli bir süre sonra bu davranışları taklit ederek öğrenir. Doğrudan ya da dolaylı olarak yakın arkadaş çevresinde yapılan davranışları öğrenirler. Ergenlik döneminde ise ergen bu davranış kalıplarını taklit yoluyla öğrenir. Bu davranışlar ergen çatışmadayken ya da stres altındayken daha fazla ortaya çıkar. (129).

Aile, çocuğu ve genci koruyan, fiziksel ve ruhsal gelişimini sağlayan bir yapıdır. Özellikle kalabalık ailelerde ve çok çocuklu ailelerde anne babalar çocukların her biriyle istenildiği kadar ilgilenemeyebilir. Bu durumda gencin yaşadığı sorunların dinlenilmesi ve çözüm yolu bulunarak sorunlarının sağaltılması zaman alır veya ebeveyn tarafından kaliteli zaman geçirmek mümkün olmayabilir. Çırak ve Çivitçi'nin (130) yaptığı araştırmada kalabalık ailelerde olumsuz tutum sergileyen çocuklar olabildiği görülmektedir.

Kadınların eğitimlerinin yüksek olmasının toplumsal ve iş hayatındaki statüsünü yükseltmekle kalmayıp, bir anne olarak da çocuklarına olan katkısı tartışılmazdır. Eğitimli annenin çocuğuna yaklaşımı eğitimsiz anneye göre daha olumlu olacağından, çocuğun ve gencin sorunlarını anlamada ve etkili çözüm yollarını bulmada daha başarılı olacaktır. Zira anne eğitiminin önemine dair Kağıtçıbaşı (131), tarafından yürütülen bir araştırmada annenin eğitim seviyesinin her bir yıl artışında çocuğun duygusal, bedensel, akademik gelişimine katkısı ve toplumsal statüsünün artmasında diğer annelerin çocuklarına göre anlamlı ilişki oluşturacak kadar manidar bulunmuştur.

Toker ve Çapan'ın (132) yaptığı anne ve baba tutumlarının çocuğun duygusal gelişimine olan etkisi konulu çalışmada değindiği gibi, kişilerin yetişkin çağlarında yaşadıkları psikolojik sorunların temelinde çocukluk çağlarında yaşadıkları duygusal ihmallerin ve istismarın çok büyük etkisi vardır. Genel olarak çocuklar anneleriyle daha çok zaman geçirmektedirler. Baba geleneksel aile yapısı içinde çalışır ve evin geçimini sağlar. Dolayısıyla bütün gün evde olmayan babanın çocuklar üzerindeki etkisi anneninki kadar çok değildir. Araştırmamızda karşımıza çıkan bu sonuç göstermektedir ki çocukla daha çok zaman geçiren ebeveynin eğitim düzeyinin yüksek olması, çocuğun ve gencin duygusal ve ruhsal gelişimini etkilemektedir.

Essau (133)'de ergenlerde bağımlılık yapan madde bağımlılığın gerekçesi olarak akademik başarısızlık, antisosyal davranışlar, birincil rol zorunluluklarını yerine

getirememe, güncel, sosyal ve kişisel problemler gibi farklı süreç ve başarısızlıklarla ilişkili olduğunu savunmaktadır. Dezavantajlı bir sosyal ilişki ağı olan ergenlerin bağımlılık yapan maddelere karşı risk durumunda olduğu bilinmektedir (134). Sosyal ilişkilerindeki bozukluk ya da iletişime kapalı olmak nedeniyle erken yaşta bağımlılık yapan madde kullanımını tecrübe eden çocukların, ileri yaşlarda daha ciddi ve tehlikeli maddeler kullandıkları belirtilmiştir (135). Bu olumsuz durumun düzeltilmesi için erken risk analizleri yapılarak gencin sosyal çevresinden kaynaklı problemlerinin çözülmesi esastır. Zira ergenler esasında akranları tarafından takdir edilmek ve önemsenmek isterler. Bu durumun aksi olması durumunda, içe kapanan ve akranlarından uzaklaşarak akran baskısından kurtulan gençlerin ileri düzeyde bağımlılık yapan maddeleri deneme olasılıkları yüksektir. Kendini dışlanmış, önemsenmeyen biri olarak gören ergenlerin ilk temas ettiği kişiler okullarda görev yapan öğretmenleri olduğundan, eğitimcilerin bu durumun ciddiyetinde olarak hareket etmesi, her fırsatta akranları bir arada tutan ve her birinin değerli olduğunu hissettirecek toplantılar, geziler, küçük konferanslar ve panellerle gencin kendine olan güvenini kazanmasına ve bu duyguyu geliştirmesine fırsat verilmelidir

Araştırmamız sonucunda elde edilen bulgular ışığında gençlerin karşılaştıkları psikososyal sorunların ve bunların giderilmesi için alınacak tedbirlerin gencin madde bağımlılığından uzaklaşmasında önemli bir etkiye sahip olacağı söylenebilir. Gençlerin en yoğun buldukları yer şüphesiz okullardır ve okullarda görev yapan okul rehber öğretmenlerinin eylem planlarını hazırlarken risk altında olan farklı sosyokültürel ortamlardan gelmiş, okulda kendini yalnız ve ötelenmiş hisseden gençlerle yakından ilgilenmesi gerekmektedir. Özbesler ve Duyan (136), birbirinden farklı aile yapılarından ve farklı sosyo-ekonomik özellikleri olan ailelerden gelen öğrencilerin, derse ve okullarına devamları, ders başarıları ve akran ilişkilerini olumsuz etkileyen, bu süreçte biyo-psikososyal gelişimlerini tehlikeye atan birçok sorunlarla karşılaşabileceklerini dile getirmiştir. Bu nedenlerden biri de, gençlerin kendilerini akranları arasında dışlanmış, ötelenmiş, sosyal dışlanmış hissine kapılmalarıdır.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma sonucunda lise öğrencilerinin sosyal dışlanma durumları, bağımlılık yapan maddelere karşı tutumlarına göre değişmediği, bir etkisi olmadığı belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere karşı negatif bir tutum içinde oldukları söylenebilir (4.12. Tablo). Aynı zamanda lise öğrencilerinin kısmen de olsa sosyal dışlanmışlık duygusunun yaşamalarını ergenlik döneminin rutin alışkanlıkları ve kendini tanıma süreci olarak değerlendirmekte fayda olacaktır (4.13. Tablo).

Öğrencilerin cinsiyetine göre bağımlılık yapan maddelere karşı tutumlarında kadın katılımcıların ortalaması ile erkek katılımcıların ortalaması arasında kadın katılımcıların lehine bir farklılık görülmektedir. Kadın katılımcıların erkek katılımcılara göre bağımlılık yapan maddelere karşı daha negatif, olumsuz bir tutum içerisinde oldukları anlaşılmıştır. Sosyal Dışlanma Ölçeğinde ve alt boyutlarında cinsiyet değişkenliğinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığına rastlanılmamıştır (4.16. Tablo).

Öğrencilerin yaşlarına göre bağımlılık yapan maddelere karşı tutumlarında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Lise öğrencilerin yaşları büyüdükçe bağımlılık yapan maddelere karşı tutumları da olumlama yönüne yönelmektedir. Diğer gruplarda ve Sosyal Dışlanma Ölçeğinde ve ölçeğin alt boyutlarında yaş grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark oluşmamıştır (4.17. Tablo). Öğrencilerin sınıf düzeyine bakıldığında da bağımlılık yapan maddelere karşı bir olumlama yapılmaktadır. Diğer gruplarda ve Sosyal Dışlanma Ölçeği ve alt boyutları olan dışlanma ve önemsenmemede istatistiksel olarak anlamlı bir fark oluşmamıştır. (4.18. Tablo).

Bağımlılık yapan maddelere karşı tutum ve sosyal dışlanma ölçeklerinin katılımcıların kardeş sayısı değişkenine bakıldığında ise anlamlı bir farklılığa rastlanılmamıştır (4.19. Tablo). Bağımlılık yapan maddeye karşı tutum ve sosyal dışlanma ölçeklerinin katılımcıların ailenin çocuk sıralamasında kaçınıcı çocuk olduğu değişkenine bakıldığında da anlamlı bir farklılığa rastlanılmamıştır (4.20. Tablo). Bağımlılık yapan maddelere karşı tutum ve sosyal dışlanma ölçeklerinin katılımcıların annelerinin sağ/ölü olma değişkenine bakıldığında da anlamlı bir farklılığa

rastlanılmamıştır (4.21. Tablo). Bağımlılık yapan maddelere karşı tutum ve sosyal dışlanma ölçeklerinin katılımcıların babalarının sağ/ölu olma değişkenine bakıldığında da anlamlı bir farklılığa rastlanılmamıştır (4.22. Tablo). Bağımlılık yapan maddeye karşı tutum ve sosyal dışlanma ölçeklerinin katılımcıların anne babalarının medeni durumu değişkenine bakıldığında da anlamlı bir farklılığa rastlanılmamıştır (4.23. Tablo). Bağımlılık yapan maddelere karşı tutum ve sosyal dışlanma ölçeklerinin katılımcıların yaşadığı ebeveynler değişkenine bakıldığında da bir farklılığa rastlanılmamıştır(4.24. Tablo)

Öğrencilerin yaşadıkları aile tipine göre bakıldığında ise sosyal dışlanma ölçeğinde ve dışlanma alt boyutunda gruplar arasında istatistiksel olarak manidar bir farklılığa rastlanılmıştır. Dışlanma alt boyutunda çekirdek ailede yaşayan katılımcıların diğer gruplarda yaşayan katılımcılara göre dışlanmışlık duygusunu yaşadıkları görülmüştür. Genel toplam skorlarına bakıldığında da çekirdek ailede yaşayan katılımcıların dışlanma tecrübesini geniş ailede yaşayan katılımcılara göre daha az tecrübe ettikleri görülmüştür (4.25. Tablo).

Öğrencilerin anne eğitim seviyesine bakıldığında ise; sosyal dışlanma ölçeğinde ve bu ölçeğin alt boyutu olan önemsenmeme alt boyutunda istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığa rastlanılmıştır. Anne eğitim seviyesi arttıkça katılımcıların önemsenmeme duygusunun ortalama değerleri yüksek çıktığı söylenebilir (4.26. Tablo).

Öğrencilerin baba eğitim seviyesine bakıldığında ise bağımlılık yapan maddelere karşı tutum ve sosyal dışlanma ölçeklerinde anlamlı bir farklılığa rastlanılmamıştır (4.27. Tablo).

Yapılan analiz sonucunda dışlanma alt boyutu ile sosyal dışlanma arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu bulunmuştur. Dışlanma alt boyutu ortalamasının yüksek çıkması sosyal dışlanma puanının da yüksek çıkmasına; düşük çıkması durumunda sosyal dışlanma puanının da düşük çıkmasına neden olacaktır. Önemsenmeme alt boyutu ile sosyal dışlanma da pozitif yönde bir ilişki olduğu görülmektedir. Bu durum her iki boyutun da aynı yönde hareket ettiği anlamına gelmektedir (4.28. Tablo).

Aynı zamanda gençlerin akranları arasında yaşadıkları dışlanmanın, gencin yaşadığı sosyal dışlanmış duygusunu etkilediği belirlenmiştir. Gençlerin sosyal dışlanmışlık duygusuna kapılmalarında akranları tarafından dışlanma tecrübesinin

yaşanmışlığının veya dışlanılma korkusunun etkisi %46 olarak bulunmuştur (4.29. Tablo).

Gençlerin akranları arasında yaşadıkları önemsenmeme tecrübesinin, gencin yaşadığı sosyal dışlanmışlık duygusunu etkilediği belirlenmiştir. Gençlerin sosyal dışlanmışlık duygusuna kapılmalarında akranları tarafından önemsenmemenin etkisinin %58 olarak bulunmuştur (4.29. Tablo).

Bu araştırmadan elde edilen bulgular ve sonuçlara dayanılarak şu öneriler sunulabilir:

- Bu araştırmada bağımlılık yapan maddelere karşı tutumları ve sosyal dışlanma durumlarına ilişkin veriler nicel bir araştırmanın ürünüdür. Bu konuda yapılan araştırma nitel verilerle desteklenerek ve uygun görüşmeler sağlanarak, sonuçların altta yatan sebepleri araştırılabilir.
- Ergenlik dönemindeki değişimler, arkadaşlık ilişkileri gibi konularla ilgili okullarda ailelere yönelik bilgilendirme toplantıları yapılabilir.
- İl Milli Eğitim Müdürlükleri ve İl Sağlık Müdürlükleriyle gelişim çağında olan öğrencilere yönelik madde bağımlılığı, bağımlılık yapan maddeler ve ergenlik dönemi ile ilgili bilgilendirme çalışmaları, konferanslar yapılabilir.
- Sadece Elazığ ili için yapılan bu çalışma diğer iller için de yapılabilir.

KAYNAKÇA

1. Süngü H. Üniversite ğrencilerinin zararlı madde kullanımına ilişkin tutumları. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2014, 11: 167-94.
2. Özbay Y, Yılmaz S, Büyüköztürk ř. Madde bağımlılığı: temiz bir yaşam için bireyin güçlendirilmesi. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions* 2018, 5: 81-130.
3. Kurupınar A. Ortaöğretim ğrencilerinde Grlen Madde Bağımlılığı Alışkanlığı ve Yaygınlığı (Bartın İli rneği). Eğitim Bilimleri Enstitüsü, ocuk Gelişimi ve Eğitimi Ana Bilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi niversitesi, 2012.
4. zmen . Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde Suçları. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi, İstanbül: Bahçeşehir niversitesi, 2009.
5. etin Y. Madde Bağımlılığı ve Yalova leğinde Madde Bağımlılığı Algısı. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi, Yalova: Yalova niversitesi, 2013.
6. zer Nİ. Madde Bağımlılarının Maddeye Başlama Sebeplerinin Tespiti ve nleyici Hizmetlerin Geliştirilmesi. Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Adli Bilimler Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, 2016.
7. oban İA, Bulut I. Cinsel istismara uğramış ergen kızlarla grup odaklı sosyal hizmet uygulaması. *Başkent Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi* 2016, 1 (1): 80-94.
8. Kılınçarslan F. Madde bağımlısı ergenlerde aile terapileri ve bir olgu sunumu. *Bağımlılık Dergisi* 2007, 8: 42-5.
9. Öztürk, T. Üniversite ğrencilerinde Madde Bağımlılığı Farkındalığı ile Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klinik Psikolojisi Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, İstanbül: skdar Üniversitesi, 2018.
10. Akyar AM. Okullarda Madde Bağımlılığını nlemede Yönetici ve ğretmenlerin Rolü. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi, İstanbül: Yeditepe Üniversitesi, 2009.

11. Buğdaycı G. Üniversite Öğrencilerinin Sigara Alkol ve Madde Kullanımı ve Madde Kullanımını Etkileyen Sosyal Kültürel ve Ekonomik Süreçler “ Sakarya Üniversitesi Örneği”. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi, 2008.
12. Aksoy K. Lise Öğrencilerinin Bağımlılık Yapan Maddelere İlişkin Tutumları Ve Bu Tutumlara Etki Eden Değişkenlerin İncelenmesi (Malatya İli Örneği). Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi, Malatya: İnönü Üniversitesi, 2006.
13. Aydın B. Toplumsal Dışlanma ve Aidiyet Kısılcığında Bağımlı Gençlik (Konya Örneği). Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi, 2016.
14. Balseven A, Özdemir Ç, Tuğ A, Hancı H, Doğan BY. Madde kullanımı, bağımlılıktan korunma ve medya. *Sürekli Tıp Dergisi (Sted)* 2002, 11: 91.
15. Ünlü A, Evcin U. Gençlere el kitabı madde kullanımı önleme, file:///C:/Users/103139/Desktop/SBE_TEZ_YAZIM_KLAVUZU.pdf 05 Ocak 2020.
16. Türk dil kurumu sözlükleri, [https:// sozluk.gov.tr](https://sozluk.gov.tr) 5 Ocak 2020.
17. Sapancalı F. Avrupa birliğinde sosyal dışlanma sorunu ve mücadele yöntemleri. *Çalışma ve Toplum* 2005, 3: 51-106.
18. Semerci B. *Artık Büyüdüm Ergen Ruh Sağlığı*, 5. Baskı. İstanbul, Alfa, 2016:255-6
19. Mised . Türk eczacıları birliği yayını. *Meslek İçi Sürekli Eğitim Dergisi* 2015, 35-6.
20. Ögel K. *Bağımlı Aileleri İçin Rehber Kitap. Alkol, Uyuşturucu, Bilgisayar, Sigara ve Diğer Bağımlılıkları Olanların Yakınlarına Bilgiler*, 3. Baskı. İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014:6-8.
21. Uzbay İT. *Hazdan Bağımlılığa*,3. Baskı. İstanbul, Destek Yayınları, 2018: 90-2.
22. Targan N, Nurmedov S. *Bağımlılık, Sanal veya Gerçek Bağımlılıkla Başa Çıkma*, 6. Baskı. İstanbul, Timaş, 2018: 39.
23. Uzbay İT. *Madde Bağımlılığı Tüm Boyutlarıyla Bağımlılık ve Bağımlılık Yapan Maddeler*. İstanbul, İstanbul tıp kitabevi, 2015: 13.
24. Tbm. Türkiye bağımlılıkla mücadele programı, <https://yesilay.org.tr/tr/kurumsal-projeler/tbm-turkiye-bagimlilikle-mucadele-egitim-pragrami> 2 Şubat 2020.

25. Derman O, Kanbur N, Akgül S. *Gençlerde Madde Kullanımının Önlenmesi*. Ankara, Akademisyen Kitabevi, 2017:4.
26. Ergüder T. Tütün kontrolü çerçeve sözleşmesi küresel sağlık için küresel eylem, <https://sbu.saglik.gov.tr/Ekutuphane/kitaplar/t20.pdf> 2 Şubat 2020.
27. Tbm. Türkiye bağımlılıkla mücadele eğitim programı sigara vücudun düşmanı, https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_03/31020007_aile_tYtYn_baYmlYIYY_kitap_iYeriYi.pdf 12 Şubat 2020.
28. Özcebe H. Gençler ve sigara, <https://sbu.saglik.gov.tr/Ekutuphane/kitaplar/t18.pdf> 12 Şubat 2020.
29. Barış Yİ, Şahin AA, Kalyoncu AF, Kocabaş A, Emri AS, Dağlı E, Erkan F, Çöplü L, Bilir N, Erdal R. *Sigara ve sağlık*, <https://docplayer.biz.tr/23770126-Arastirma-inceleme-dizisi-sigara-vesaglik.html> 12 Şubat 2020.
30. Varol M. Alkol raporu, <http://www.muharrembalci.com/hukukdunyasi/raporlar/336.pdf> 12 Şubat 2020.
31. Yenigün M. Alkol tüketimi ve tıp, http://cms.galenos.com.tr/Uploads/Article_5939/2006-3-1.pdf 16 Şubat 2020.
32. Tbm. Türkiye bağımlılıkla mücadele eğitim programı alkolsüz bir hayat için, http://mustafagurkan.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/32/01/967388/dosyalar/2017_10/31102619_EK-4_04_lise_alkol.pdf?CHK=cb0accd552b836d97b0c02bc6ac81320 21 Şubat 2020.
33. Köroğlu E. *Bağımlılıktan Kurtuluş Alkol ve Madde Bağımlılıkları Nelerdir? Nasıl Baş Edilir?*. Ankara, HYB Yayıncılık, 2016: 21-2.
34. Doğan BY. *Alkol Bağımlılığı*. Ankara, Nobel, 2018:9.
35. Bayar R. Yavuz M. Alkol bağımlılığı. *İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri* 2008, 62: 221-30.
36. Dilbaz N. Madde kullanım riski ve madde bağımlılığından korunma, <http://www.aep.gov.tr/wp-content/uploads/2012/10/MaddeKullan%C4%B1m%C4%B1.pdf> 12 Şubat 2020.

37. Ögel K, Uğuz Ş, Sır A, Yenilmez Ç, Tamar M, Çorapçioğlu A, Doğan O, Tot Ş, Bilici M, Tamar D, Evren C, Liman O. Türkiye’de ilköğretim ve ortaöğretim gençliği arasında esrar kullanım yaygınlığı. *Bağımlılık Dergisi* 2003, 4: 15-9.
38. Uzbay İT. Bağımlılık yapan maddeler ve özellikleri. *Meslek İçi Sürekli Eğitim Dergisi* 2009, Aralık: 21-2.
39. Ögel, K. Bağımlılık tedavisinde temel bilgiler, http://www.ogelk.net/Dosyadepo/tedavi_temel.pdf 13 Şubat 2020.
40. Tekin K, Guliyev C, Ögel K, Pullukçu Y, Tuna O. Bağımlılıkla ilişkili hızlı özet pratik bilgiler. *Spot* 2017, 2.
41. Çelik M. *Uyuşturucu Nedir? Nasıl Anlarız? Ne Yapabiliriz?*, 8. Baskı. Ankara, Alter Yayıncılık, 2009: 40.
42. T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü. Madde bağımlılığı tanı ve tedavi kılavuzu el kitabı, <https://sbu.saglik.gov.tr/Ekutuphane/Yayin/461> 18 Şubat 2020.
43. Cebiroğlu R. Uyuşturucu ve maddeler hakkında kanun ve bilirkişinin karşılaştığı problemler. *Adli Tıp Dergisi* 2005: 19 (2): 39-40.
44. Şahiner YŞ. Alkol ve Madde Bağımlılarının Sosyodemografik Özellikler Çocukluk Çağı Travmaları Başa Çıkma Yöntemleri ve Kişilik Özellikleri Açısından Karşılaştırılması. Psikiyatri Anabilim Dalı. Uzmanlık Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi, 2012.
45. Ögel K. *Bağımlılık ve Tedavisi Temel Kitabı*. İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2018: 135.
46. Clague C. Legal strategies for dealing with heroin addiction. *The American Economic Review* 1973, 63: 263-9.
47. Casriel C, Rockwell R, Stepherson B. Heroin sniffers: between two worlds. *Journal of Psychoactive Drugs* 1988, 20(4).
48. Çevik A. *Uyuşturucuya Madde Bağımlılığına Karşı Eğitim ve Mücadele El Kitabı*. Gençlik Bülteni Eğitim ve Araştırma Dizisi. İstanbul, 2011: 61.

49. Tekalan ŞA. *Çağın Ölüm Tuzakları*, 2.Baskı. İstanbul, Altın Burç Yayınları, 2011:188.
50. Kalant H. The pharmacology and toxicology of "ecstasy" (mdma) and related drugs. *Canadian Medical Association Journal* 2001, 165: 917-92.
51. Baylen CA, Rosenberg H. A review of the acute subjective effects of mdma/ecstasy. *Addiction* 2006, 101(7): 933–47.
52. Schwartz RH, Miller NS. MDMA (ecstasy) and the rave: a review. *Pediatrics* 1997, 100(4): 705–8.
53. Mutlu H, Şilit E, Pekkafulı Z, İncedayı M, Başekim Ç, Kızılkaya E. Ecstasy (mdma)- induced pneumomediastinum and epidural pneumatosis. *Diagn Intervent Radiol* 2005,11: 150-1.
54. Bora T. Yakalanan Ekstazi Tabletlerinin Nitel, Nicel ve Kaynak Belirlemesinde Kullanılan Analiz Yöntemlerinin Geliştirilmesi. Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi, 2007.
55. Gökler R. Koçak R. Uyuşturucu ve madde bağımlılığı. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* 2008,1: 89-104.
56. Jones SN, Harper JS. Cocaine: what role does it have in current ent practice? a review of the current literature. *The Journal of Laryngology & Otology* 2006, 120: 808 –11.
57. Memetoğlu EM, Kalkan A, Tutar N, Kurtcan S, Gündüz A. A rare cause of acute respiratory failure: spontaneous pneumomediastinum due to cocaine use. *Türk Göğüs Kalp Damar Cerrahisi Dergisi* 2013, 21(1):204-7.
58. Ögel K, Taner S, Eke YC, Erol B. Anne –babalar için uyuşturucu ve uyarıcı maddeler ve bağımlılık hakkında bilgiler, http://yasaracar.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/34/37/968957/dosyalar/2016_02/23024101_madde_bagimliliği.pdfCHK=2fe785ab17bf2b7f7ad10dedfce5345a 20 Şubat 2020.
59. Şatır TT, Kalyoncu A, Pektaş Ö. Kokain kullanım bozukluğunda birbirini takip iki sürecin değerlendirilmesi. *Bağımlılık Dergisi* 2000, 1:1.

60. Işık M, Erdal H. Türkiye'nin madde kullanımı ve bağımlılığı ile mücadele politikasının değerlendirilmesi ve yeni bir model önerilmesi. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 2015, 10/2: 461-82.
61. Musto FD. Opium, cocaine and marijuana in american history. *Scientific American* 1991, July.
62. Bozkurt O. Madde Bağımlısı Bireylerin Bağımlılık Süreçlerinde Ailenin Etkisi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 2015.
63. Derdiman RC. Uyuşturucu maddeler hakkında genel bilgi ve uyuşturucu maddelerle mücadele esasları. *Akademik Araştırmalar Dergisi* 2006, 28: 103-22.
64. Zhang L, Xiao Y, HE J. Cocaine and apoptosis in myocardial cells. *The Anatomical Record (New Anat.)* 1999, 257: 208–16.
65. Vural M, Ögel K. Uçucu maddelerin kalp üzerine etkileri. *Bağımlılık Dergisi* 2005, 6: 142-6.
66. Alpay N, Ulaşoğlu C, Karamustafaloğlu N. Uçucu madde kullananlarda karaciğer histopatolojisi. *Düşünen Adam* 1996, 9 (4): 15-7.
67. Marelich PG. Volatile substance abuse. *Clinical Reviews in Allergy and Immunology* 1997, 15(3): 271-89.
68. McHugh MJ. The abuse of volatile substances. *Pediatric Clinics of North America* 1987,34(2) :333–40.
69. Şentürk S. Alkol Veya Madde Kötüye Kullanımı Tanısı Almış Bireyler ile Sağlıklı Kontrollerin D Tipi Kişilik Yapısına Sahip Olma Açısından Karşılaştırılması. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klinik Psikoloji Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Haliç Üniversitesi, 2018.
70. Flanagan RJ, Ruprah M, Meredith TJ, Ramsey JD. An introduction to the clinical toxicology of volatile substances. *Drug Safety* 1990, 5(5): 359–83.
71. Örken C, Tavşanlı EM. Madde bağımlılığının nörolojik etkileri. *Okmeydanı Tıp Dergisi* 2014,30: 110-4.

72. Saygılı S. *Ruh Hastalıkları ve Korunma Yolları*. İstanbul, Elit Kültür Yayınları, 2006:126.
73. Eylene E. Bağımlılık Yapıcı Madde Tüketimini Engellemeye Yönelik Örgütsel Etkinlik Analizi: Kütahya İli Örneği. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi, 2011.
74. Acar M. Türkiye`de Madde Bağımlılığı ve Gençlik. Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi, 2006.
75. Kaya Z. Madde Kullanan ve Kullanmayan Ergenlerin Kişilik Özellikleri ve Benlik Saygısı Açısından Karşılaştırılması. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı. Doktora Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, 2011.
76. Can ŞM. İlköğretim II. Kademe Öğrencilerinde Görülen ‘’ Madde Bağımlılığı’’ Alışkanlığı (Sakarya İli Örneği). Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi, 2007.
77. Yurtsever Z. Üniversite Gençlerinde Riskli Davranışlar. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyolojisi Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi, 2011.
78. Çelik VM. Madde Bağımlılığı ile Mücadelede Ortaöğretim Öğretmenlerin Yeri ve Önemi (Elazığ İli Örneği). Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, Elazığ: Fırat Üniversitesi, 2006.
79. Cingöz HMA. Madde Bağımlılığı ile Mücadelede Sivil Toplum Örgütlerinin Rolü (Bay-Der Örneği). Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Üsküdar Üniversitesi, 2018.
80. Baykoç N. *Hastanede Çocuk ve Genç*. Ankara, Gazi Kitapevi, 2006: 27.
81. Yeşilyaprak B. *Eğitim Psikolojisi-Gelişim-Öğrenme-Öğretim*,17. Baskı. Ankara, Pegem Akademi, 2017: 42.
82. Erdoğan IN. Tarih, Teori ve Araştırma Stratejileri. İçinde: Erdoğan IN (editör). *Bebekler ve Çocuklar Doğum Öncesinden Orta Çocukluğa*, 7. Baskı. Ankara, Nobel, 2018:6.

83. Armağan E. İlköğretim Okullarında Uygulanan Madde Kullanımını Önleme Programlarının Bilgi ve Beceri Düzeylerine Etkisinin Değerlendirilmesi. Adli Tıp Enstitüsü, Sosyal Bilimler Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 2010.
84. Şenol S. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı*. Ankara, HYB Yayıncılık, 2006: 75.
85. Jovic-Vranes, AS, Vranes B, Marinkovic J, Cucic V. Adolescent substance abuse, the importance of family, school and peers: data from the health behaviour in school children. *International Journal of Public Health* 2005, 50 (2): 119-24.
86. Kılınçarslan F. *Çocuk ve Aile Sorunlarının Terapi ile Tedavisi*, 2.Baskı. Ankara, Nobel, 2010: 64.
87. İltter B. Sigara ve Alkol Kullanan Lise Öğrencilerinin Sosyal Destek Algısı: Gerede Örneği. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 2018.
88. Belenko S, Dembo R. Treating adolescent substance abuse problems in the juvenile drug court. *International Journal of Law and Psychiatry* 2003, 26: 87–110.
89. Kayaoğlu M. *Eyvah Çocuğum Bağımlı Mı?*. İstanbul, Nesil, 2017: 91-3.
90. Ögel K, Erol B. *Çocuklarda Sigara Alkol ve Madde Bağımlılığı*, 1. Baskı. İstanbul, Morpa Kültür Yayınları, 2005:100-3.
91. Önder N. Bağımlılıkla Mücadelede Sosyal Pazarlamacının Rolü ve Bağımlılıkla Mücadele Eden Kurum ve Kuruluşlara Yönelik Bir Araştırma Örneği. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 1998.
92. Taylor JR, Olausson P, Quinn JJ, Torregrossa MM. Targeting extinction and reconsolidation mechanisms to combat the impact of drug cues on addiction. *Neuropharmacology* 2009, 56: 186–95.
93. Ceylan Ö. Madde Bağımlılığı ile Mücadelede Sivil Toplum Kuruluşları. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Politika Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, 2019.
94. Cılga İbrahim. Madde ve madde kullanımı ile mücadelede ulusal politika ve strateji öncelikleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet* 2009, 20: 1.

95. Siyez MD. *Ergenlerde Problem Davranışlar*. Ankara, Pegem Akademi, 2009: 93.
96. Yetiz P. Madde Bağımlısı Bireylerin Madde Kullanımını Sonlandırmaya Yönelik Çalışmalar; Batman Örneği. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Halk Sağlığı Anabilim Dalı. Doktora Tezi, Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, 2019.
97. DiClemente CC. Addiction and Change How Addictions Develop and Addicted People Recover. Çeviri: Şahin M. *Bağımlılık ve Değişim Bağımlılık Nasıl Gelişir ve Bağımlı İnsan Nasıl İyileşir?*, 1. Baskı. Ankara, Nobel, 2016:212.
98. Ersoy Ö. Kahramanmaraş İl Merkezindeki Lise Son Sınıf Öğrencilerinde Madde Bağımlılığı ve Etkileyen Faktörler. Halk Sağlığı Anabilim Dalı. Uzmanlık Tezi, Adana: Çukurova Üniversitesi, 2005.
99. Çöpür M, Eryılmaz A, Çakmak D. Alkol, madde kullanımı ve yasal sorunlar. *Okmeydanı Tıp Dergisi* 2014, 30 (Ek sayı 2): 84-8.
100. Türkiye Büyük Millet Meclisi. Uyuşturucu başta olmak üzere madde bağımlılığı ve kaçakçılığı sorunlarının araştırılarak alınması gereken önlemlerin belirlenmesi amacıyla kurulan meclis araştırma komisyon raporu, <http://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/130/ss323.pdf?sequence=1&isAllowed=y> 22 Şubat 2020.
101. Yüksel E. Ne demek lazım; uyuşturucu mu madde bağımlılığı mı? uyuşturucuyla mücadelenin temel kavramlarına yönelik uygulama ve tartışmalar. *Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Uluslararası Hakemli Dergisi* 2017, 25: 2.
102. TUBİM. Türkiye uyuşturucu raporu EMCDDA 2012 ulusal raporu, <http://www.sck.gov.tr/wp-content/uploads/2020/02/2012-T%C3%BCrkiye-Uyu%C5%9Fturucu-Raporu.pdf> 22 Şubat 2020.
103. Ateş T. *Örneklili Türkçe Sözlük İlköğretim İkinci Aşama*. Ankara, Esen Yayınları, 2000: 159.
104. Akın A, Uysal R, Akın Ü. Ergenler için ostrasizm (sosyal dışlanma) ölçeğinin Türkçe'ye uyarlanması. *Kastamonu Eğitim Dergisi* 2016, 24 (2): 895-904.
105. Çakır Ö. Sosyal dışlanma. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2002,4:3.

106. Gökyay CC. Türkiye ve Seçilmiş Ülkelerde Sosyal Dışlanma Sorunu ile Mücadelede İstihdam Politikalarının Rolü: İşkur için Model Önerisi. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü. Uzmanlık Tezi, Ankara, 2014.
107. Yıldırım S. Sosyal dışlanma ve avrupa birliği yaklaşımı. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi* 2014, 2:2.
108. Peace R. Social exclusion: a concept in need of definition?. *Social Policy Journal of New Zealand* 2001, 16.
109. Clert C. Evaluating the concept of social exclusion in development discourse. *The European Journal of Development Research* 1999 11: 176-99.
110. Şahin T. Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Sosyal Yardım. Uzmanlık Tezi, 2009.
111. Rawal N. Social inclusion and exclusion: a review. *Dhaulagiri Journal of Sociology and Anthropology* 2008, 2: 161-80.
112. Whitty G. Education, social class and social exclusion. *J. Education Policy* 2001, 16: 287-95.
113. Laursen B, Hartl AC. Understanding loneliness during adolescence: developmental changes that increase the risk of perceived social isolation. *Journal of Adolescence* 2013, 36(6): 1261–8.
114. Dwall CN, Richman SB. Social exclusion and the desire to reconnect. *Social and Personality Psychology Compass* 2011, 5(11): 919–32.
115. Ayas T, Pişkin M. Lise öğrencileri arasındaki zorbalık olaylarının cinsiyet, sınıf düzeyi ve okul türü bakımından incelenmesi. *İlköğretim Online* 2011, 10(2): 550-68.
116. McCrystal P, Percy A, Higgins K. Exclusion and marginalisation in adolescence: the experience of school exclusion on drug use and antisocial behaviour. *Journal of Youth Studies* 2007,10: 35-54.
117. Derin M. Madde Bağımlısı Bireylerin Sosyal Dışlanma Algıları: Ankara Amatemi Örneği. Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi, 2017.

118. London B, Downey G, Bonica C, Paltin I. Social causes and consequences of rejection sensitivity. *Journal of Research on Adolescence* 2007, 17(3): 481–506.
119. Onuk T. Ergenlerde Kişilik Özelliklerinin Sınav Kaygısı ve Okula Bağlanma Stilleri Üzerine Etkisi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Işık Üniversitesi, 2017.
120. Sebastian C, Viding E, Williams KD, Blakemore SJ. Social brain development and the affective consequences of ostracism in adolescence. *Brain and Cognition* 2010, 72(1): 134–45.
121. Avcı M. Ergenlikte toplumsal uyum sorunları. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2006, 7(1): 39-63.
122. Mohaupt S. Review article: resilience and social exclusion. *Social Policy and Society* 2008, 8(01): 63.
123. Yılmaz N. Alkol ve Madde Bağımlılığı: Bireysel ve Toplumsal Sonuçları. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Yönetimi Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Beykent Üniversitesi, 2015.
124. Büyüköztürk Ş, Çakmak KE, Akgün EÖ, Karadeniz Ş, Demirel F. *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara, Pegem Akademi, 2018:16.
125. Gürler A, Demirli C. Ergenlerde sosyal dışlanma ve benlik saygısı arasındaki ilişki. *Sosyal Bilimler Dergisi* 2017,11: 941-51.
126. TÜİK. Sağlık araştırması ve istatistikleri, <http://www.tuik.gov.tr> 21 Ocak 2020.
127. EMCDDA yıllık raporu bölüm 2 Avrupa'daki uyuşturucu sorununa tepki vermek- genel bir bakış, https://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/446/TDA_C07001TRC_84785.pdf 21 Ocak 2020.
128. NIDA. Preventing drug use among children and adolescents. a research based guide for parents. education and community leaders, second edition, national institute on drug abuse, https://www.drugabuse.gov/sites/default/files/preventingdruguse_2.pdf 21 Ocak 2020.
129. Barnish M. Domestic violence: a literature review london. hm inspectonte of probation home office (bak psychological criminology), https://www.academia.edu/29147259/Domestic_Violence_A_Literature_Review 21 Ocak 2020.

130. ırak Y, iviti N. Malatya ilinde sokakta alışan çocuklar üzerine bir inceleme, <http://www.pegem.net/akademi> 24 Ocak 2020.
131. Kağıtibaşı . Autonomy and relatedness in cultural context implications for self and family. *Journal Of Cross-Cultural Psychology* 2005, 36(4): 403-22.
132. Arslan-Toker, G, Szer-apan, A. Anne baba tutumlarından kaynaklanan, ihmal ve duygusal istismara maruz kalmış çocukların en çok kullandığı savunma mekanizmaları üzerine bir literatür taraması. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* 2018, 9(16): 1794- 816.
133. Essau CA. Comorbidity of substance use disorders among community-based and high-risk adolescents. *Psychiatry Research* 2011, 185 (1-2): 176-84.
134. Vitaro F, Dobkin PL. Prevention of substance use/abuse in early adolescents with behavior problem. *Alcohol & Drug Education* 2001, 41(2): 11-38.
135. Clark DR ve ark. Childhood risk categories for adolescent substance involvement: a general liability typology. *Drug and Alcohol Dependence* 2005, 77: 13-21.
136. Özbesler C, Duyan V. Okul ortamında sosyal hizmet. *Eğitim ve Bilim* 2009, 34 (154): 17-25.

EKLER

EK-1. Özgeçmiş

I. KİŞİSEL BİLGİLER

ADI SOYADI : SİNEM YEGÜL
TELEFON : 0505 154 85 46
E MAİL : sinemyegul23@gmail.com
UNVAN : ÇOCUK GELİŞİMCİSİ

II. EĞİTİM BİLGİLERİ

EĞİTİM : LİSANS
ÜNİVERSİTE : ANKARA ÜNİVERSİTESİ
FAKÜLTE : SAĞLIK BİLİMLERİ FAKÜLTESİ
BÖLÜM : ÇOCUK GELİŞİMİ
MEZUNİYET : 2014

YÜKSEK LİSANS: İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Çocuk Gelişimi Anabilim Dalı (2018- Devam)

III. DAHA ÖNCEKİ İŞ DENEYİMİ

Kahramanmaraş Necip Fazıl Şehir Hastanesi Kadım Doğum ve Çocuk Hastalıkları Ek Hizmet Binası (2015-2018).

Elazığ Fethi Sekin Şehir Hastanesi (2019- Devam).

IV. YAZILAN KİTAPLAR VE KİTAPLARDA BÖLÜMLER

Yegül, S. (2019). *Çocukluk Döneminde Büyüme ve Gelişme* . (Bölüm 2). Çocuk ve Hastane (Ed. Emre, O. & Ulutaş, A.). Nobel Akademi Yayınları. Ankara.

EK-2. Etik Kurul Onayı

T.C. İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ KURULU (Sağlık Bilimleri Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu)			
Oturum Tarihi	Oturum Sayısı	Karar Sayısı	
30.07.2019	12	2019/294	
<p>Karar No: 2019/294: Sağlık Bilimleri Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu 30.07.2019 tarihinde İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi İbn-i Sina Toplantı Salonunda toplandı. İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesinde Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül ULUTAŞ'ın sorumlu araştırmacı olduğu; Elazığ Fethi SEKİN Şehir Hastanesinde Yüksek Lisans Öğrenci Sinem YEGÜL'ün yardımcı araştırmacı olduğu; "Lise Öğrencilerinin Bağımlılık Yapan Maddelere Karşı Tutumları ile Sosyal Dışlanma Durumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" başlıklı çalışması Üniversitemiz Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi açısından uygun olup- olmadığı hususundaki başvurusuna ilişkin raportör raporu görüşüldü. Çalışma Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi açısından değerlendirildiğinde Kurum İzin Belgesinin sonradan dosyaya eklenmesi şartıyla <u>etik onayı verilmesine</u>; oy birliği ile karar verildi.</p>			
Prof. Dr. Cemşit KARAKURT Etik Kurul Başkanı			
Prof. Dr. Kadir ERTEM Etik Kurul Başkan Yrd.	KATILMADI	Prof. Dr. Gülsen GÜNEŞ Etik Kurul Üyesi	KATILMADI
Prof. Dr. Osman CELBİŞ Etik Kurul Üyesi	KATILMADI	Prof. Dr. Yüksel SEÇKİN Etik Kurul Üyesi	KATILDI
Prof. Dr. Sermin TİMUR TAŞHAN Etik Kurul Üyesi	KATILDI	Prof. Dr. Barış OTLU Etik Kurul Üyesi	KATILDI

EK-3. Kişisel Bilgi Formu

Kişisel Bilgi Formu

Değerli Katılımcılar;

Sizlere verilen bu bilgi formu, lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere karşı tutumları ile sosyal dışlanma durumları arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla hazırlanmıştır. Araştırmanın güvenilirliği için, formdaki seçenekleri tarafsız bir şekilde işaretlemeniz gerekmektedir. Vereceğiniz bilgiler, başka hiçbir yerde kullanılmayacak sadece bilimsel amaçlar için kullanılacaktır. Araştırmaya katıldığınız için teşekkür ederim.

- 1. Cinsiyetiniz?** 1. () Kız 2. () Erkek
- 2. Yaşınız?**
- 3. Kaçınıcı sınıfsınız?** 1. () Lise I 2. () Lise 2 3. () Lise 3 4. Lise 4 ()
- 4. Kaç kardeşiniz? (Siz Dahil)** **5. Kaçınıcı çocuksunuz?**
.....
- 6. Anneniz hayatta mı?** Evet () Hayır ()
- 7. Babanız hayatta mı?** Evet () Hayır ()
- 8. Anne-babanızın birliktelik durumu nedir? (Bu soruyu anne ve babanız hayatta ise cevaplayınız.)**
() Birlikte yaşıyorlar () Ayrı yaşıyorlar () Boşandılar
- 9. Kimin yanında yaşıyorsunuz?** Babayla birlikte () Anneyle Birlikte () Diğer ()
- 10. Yaşadığınız aile tipi (çeşidi) hangisidir?**
Çekirdek aile () Geniş aile () Tek ebeveynli aile ()
- 11. Annenizin eğitim durumu nedir?**
() Okuma Yazması Yok () Okur Yazar () İlkokul Mezunu
() İlkokulu Yarıda Bırakmış () Ortaokul Mezunu () Ortaokulu Yarıda Bırakmış
() Lise Mezunu () Lise Öğrenimini Yarıda Bırakmış () Yüksekokul/Fakülte Mezunu
() Yüksekokulu/ Fakülteyi Yarıda Bırakmış

12.Babanızın eğitim durumu nedir?

- Okuma Yazması Yok Okur Yazar İlkokul Mezunu
- İlkokulu Yarıda Bırakmış Ortaokul Mezunu Ortaokulu Yarıda Bırakmış
- Lise Mezunu Lise Öğrenimini Yarıda Bırakmış Yüksekokul/Fakülte
Mezunu
- Yüksekokulu/ Fakülteyi Yarıda Bırakmış

EK-4. Bağımlılık Yapan Maddelere Karşı Tutum Ölçeği

Size sorulan soruları lütfen 1- Hiç uygun değil; 2- Nadiren uygun; 3-Kısmen uygun; 4- Çoğunlukla uygun; 5-Tamamen uygun şeklinde ifadelerle karşılık gelen rakamların üzerine çarpı işareti koyarak dolduralım.	1	2	3	4	5
1.Bağımlılık yapan maddelerin insanların yaşamlarında başarısızlıklarına neden olduğu kanaatindeyim.					
2.Bağımlılık yapan maddelerin belirtildiği kadar zararlı ve tehlikeli olmadığı kanaatindeyim.					
3.Bağımlılık yapan maddelerin insanların yaşamına olumlu yönde bir farklılık getirdiğini düşünüyorum.					
4.Eğer fırsat bulursam bağımlılık yapan maddelerden herhangi birini denemekten kaçınmam.					
5.Bağımlılık yapan maddelerden birini kullandığımda arkadaşlarım arasında daha fazla ilgi çekeceğimi düşünüyorum.					
6.Maddi imkânlarım ve çevrem uygun olsa bağımlılık yapan bir maddeyi kullanabileceğimi düşünüyorum.					
7.İnsan zaman zaman kendisini mutlu etmek için bağımlılık yapan bir madde alabilir.					
8.Bağımlılık yapan bir maddeyi kullanıyor olsaydım, daha mutlu birisi olabilirdim diye düşünüyorum.					
9.Bağımlılık yapan bir maddeyi kullanıyor olsaydım, arkadaş çevrem daha çok olurdu diye düşünüyorum.					
10.Eroin, kokain, esrar, extacy gibi isimleri duymak bende zenginlik ve mutluluk çağrışımı yapıyor.					
11.İnsanların özel günlerinde (doğum günü, mezuniyet partisi vb.) bağımlılık yapan maddelerin kullanılması bence normaldir.					
12.Bağımlılık yapan maddelere ilişkin getirilen bazı yasakların insanların özgürlüğünü kısıtladığını düşünüyorum.					
13.Eğer canım isterse bağımlılık yapan maddelerden herhangi birini kolayca bulup alabileceğimi düşünüyorum.					
14.Bağımlılık yapan maddelerden herhangi birini kullanan biriyle arkadaşlık yapmak istemem.					
15.Bağımlılık yapan maddeleri kullanan insanların kendilerine, yakınlarına ve topluma zarar verdiğini düşünüyorum.					
16.Bağımlılık yapan maddelerden herhangi birini kullanmamın annem ve babamı çok üzeceğini biliyorum.					
17.Televizyon, gazete ve diğer kitle iletişim araçlarında yer alan bağımlılık yapan maddelerle ilgili haberleri duyduğumda ürperiyorum.					
18. Bağımlılık yapan bir madde kullanıcısı olmadığım için kendimle gurur duyuyorum.					
19.Bağımlılık yapan maddeleri kullanmanın beni değersiz kılacağı inancındayım.					
20.Bağımlılık yapan madde kullanmanın insanın en önemli olumsuzluklarından biri olacağı kanaatindeyim.					
21.Bağımlılık yapan maddelerin çağımızın en önemli sorunlarından birisi olduğunu düşünüyorum.					
22.İzlediğim filmlerdeki bağımlılık yapan maddelerle ilgili bazı sahneler beni rahatsız eder.					

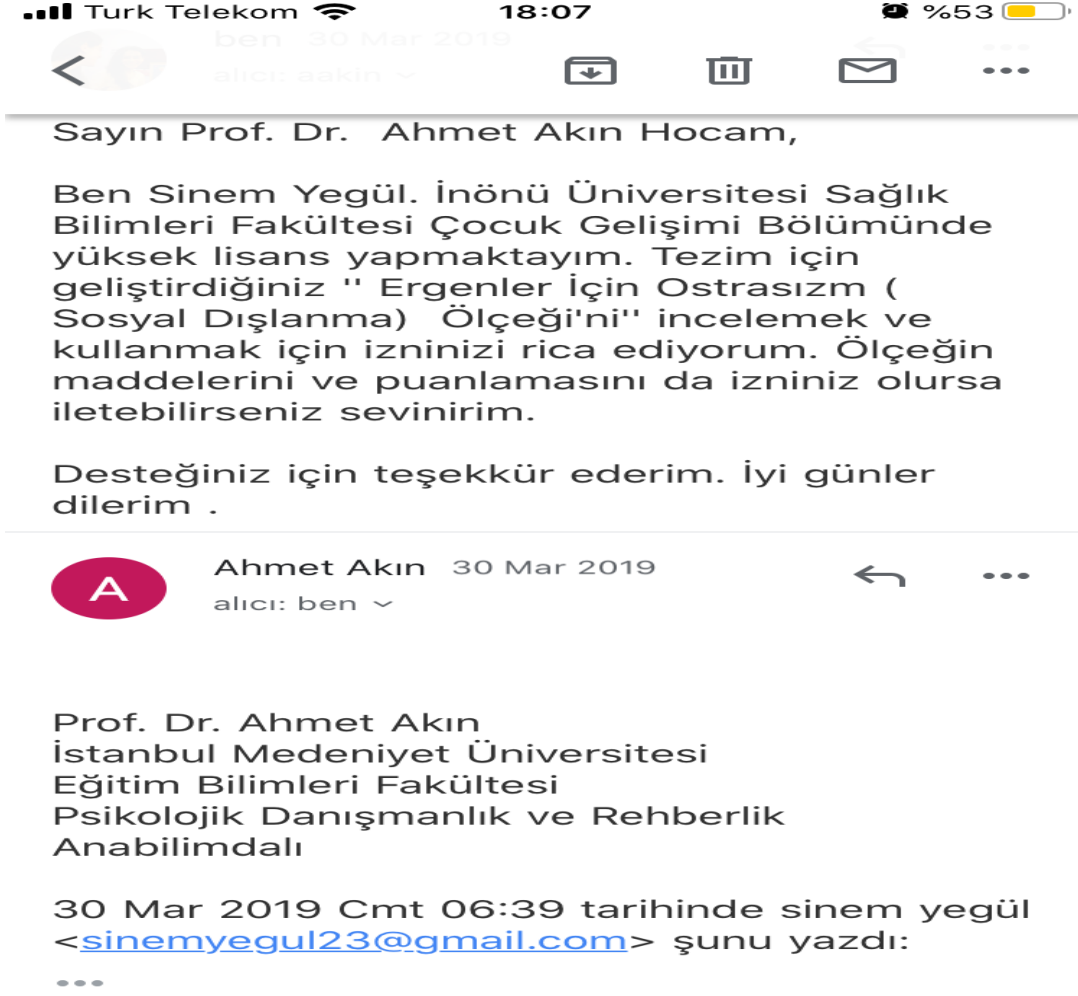
23.Eğer insanları mutlu edecekse bağımlılık yapan maddeleri alabilmeliler diye düşünüyorum.					
24.Bağımlılık yapan her maddenin zararlı olmadığı kanaatindeyim.					
25.Bana göre bir ailenin başına gelecek en kötü şeylerden biri aile üyelerinden birisinin bağımlılık yapan maddelerden birini kullanıyor olmasıdır.					
26.Madde bağımlılığının tehlikeleri konusunda yapılacak bir bilgilendirme toplantısına katılmak hoşuma gider.					
27.Bağımlılık yapan bir maddeyi kullanan bir arkadaşımı ilgili kişilere ve yetkililere haber vermekten çekinmem.					
28.Tanıdığım, sevdiğim insanlar dahi bana bağımlılık yapan bir maddeyi ikram etse, onları kırma pahasına da olsa kabul etmem.					
29.Bağımlılık yapan bir maddeyi kullanan insanların yaşamlarında diğer insanlar kadar başarılı olabileceklerini düşünüyorum.					
30.Bağımlılık yapan bir maddeyi kullanan arkadaşımı bırakması için elimden gelen yardımı yapmak için çaba gösteririm.					
31.Bağımlılık yapan maddelerin kullanıldığı yerlerden ve ortamlardan uzak dururum.					
32.Şu an sahip olduğum kişilik özelliklerimin beni madde bağımlısı yapmayacağına inanıyorum.					
33.Tütün ve alkolün bağımlılık yapan maddelerden olmadığını düşünüyorum.					
34.Bağımlılık yapan maddelerden bazıları doğal olduğu için insana zarar vermeyeceğini düşünüyorum.					
35.Bağımlılık yapan maddeleri kullanarak yaşamak benim için bir yaşama biçimi olamaz.					
36.Bağımlılık yapan maddeleri alma düşüncesi dahi canımı sıkıyor.					
37.Bağımlılık yapan maddeleri kullanma koşulları ve ortamları bana çok itici geliyor.					
38.Sıkıntılı ve stresli durumlarda insanların bağımlılık yapan maddeleri kullanmalarının onlar için yararlı olduğunu düşünüyorum.					
39. Bağımlılık yapan maddelerin uzun vadede insanlara mutsuzluk getireceğini biliyorum.					
40. Bağımlılık yapan maddelerin insanlara bazı olumlu özellikler kazandırdığını düşünüyorum.					
41.Bağımlılık yapan maddelerin mutluluk ve neşe getirdiği kanaatindeyim.					
42.Bağımlılık yapan maddelerden bazılarının alınıp tüketilebildiği eğlence merkezleri bana çekici geliyor.					
43.Yasal olmayan bağımlılık madde ticaretini yapan insanlara daha ağır cezalar verilmesi kanaatindeyim.					
44.Fırsatım olsa bağımlılık yapan maddelere karşı mücadele eden, dernek, vakıf vb. gönüllü kuruluşlarda görev almak isterim.					
45.Bağımlılık yapan maddeleri kullananlara, kullanmayı özendirenlere ve satanlara en ağır cezaların verilmesi gerektiğini düşünüyorum.					

EK-5. Sosyal Dışlanma Ölçeği

Lütfen aşağıdaki ifadeleri okuduktan sonra kendinizi değerlendirip sizin için en uygun seçeneğin karşısına çarpı (X) işareti koyunuz. Her sorunun karşısında bulunan; **(1) Hiçbir zaman (2) Nadiren (3) Bazen (4) Sık sık ve (5) Her zaman** anlamına gelmektedir.

1.	Başkaları genellikle bana görünmezmişim gibi davranırlar.	1	2	3	4	5
2.	Başkaları genellikle bana sanki ben yokmuşum gibi bakarlar.	1	2	3	4	5
3.	Başkaları genellikle karşılaştığımızda selamımı almazlar.	1	2	3	4	5
4.	Başkaları genellikle sohbet esnasında beni görmezden gelirler.	1	2	3	4	5
5.	Başkaları genellikle beni görmezden gelirler.	1	2	3	4	5
6.	Başkaları genellikle evimde benimle vakit geçirirler.	1	2	3	4	5
7.	Başkaları genellikle beni kendi etkinliklerine çağırırlar.	1	2	3	4	5
8.	Başkaları genellikle beni tatil planlarına dâhil ederler.	1	2	3	4	5
9.	Başkaları genellikle ilgimi çekmek için çaba gösterirler.	1	2	3	4	5
10.	Başkaları genellikle yemeğe giderken beni de çağırırlar.	1	2	3	4	5
11.	Başkaları genellikle beni hafta sonu etkinliklerine dâhil ederler.	1	2	3	4	5

EK-6. Sosyal Dışlanma Ölçeğini Kullanım İzni

EK-7. Bağımlılık Yapan Maddelere Karşı Tutum Ölçeğini Kullanım İzni

Turk Telekom 18:08 %53

< > > > >

 MEHMET ÜSTÜN... 14 Ara 2018 < > >

alıcı: ben v

Sayın Yegül, Yüksek Lisans öğrenimi esnasında yüksek lisans tez danışmanlığını yaptığım Kasım Aksoy'a son iki yıldır bende ulaşamıyorum bende var olan cep telefonu kullanılmamaktadır uyarısı veriyor, en son Karabük Emniyet Müdürlüğünde görevli idi. Söz konusu yüksek lisans tezinde geliştirmiş olduğumuz ölçeği araştırma amacınıza uygun ise kullanabilirsiniz. Hoşçakalın

sinem yegül <sinemyegul23@gmail.com>, 14 Ara 2018 Cum, 10:07 tarihinde şunu yazdı:

...

 ben 14 Ara 2018 < > >

alıcı: MEHMET v

Tamam hocam çok teşekkür ederim izniniz ve bilgilendirmeniz için. İyi günler.

14 Ara 2018 Cum, saat 12:52 tarihinde **MEHMET ÜSTÜNER** <mehmet.ustuner@inonu.edu.tr> şunu yazdı:

...